Finn Magnusen
Bidrag
til nordisk Archaeologie. Kbh. 1820.

Bidrag

til

nordisk Archæologie

meddeelte i Forelæsninger

ved

Finn Magnusen,

Professor; Medlem af den kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring; Æres-Medlem af det antiqvariske Selskab i Newcastle m. m.

Cum aliena nobis tanti sint monumenta, aliqvanti etiam propria et domestica fieri, nec iniqvum reor nec indecens.

SC. THORLACIUS.

Kiøbenhavn 1820.

Trykt paa Hofboghandler Beekens Forlag, hos Bernhard Schlesinger.

Forerindring.

I sidstafvigte Aar behagede Hans Majestæt Kongen allernaadigst, blandt andet, at paalægge mig, fremdeles at holde, ved det herværende Kongl. Academie for de skjønne Kunster offentlige Forelæsninger over Nordens gamle Mythologie*). Var dette mig end uventet, ansaae jeg det dog, af flere Aarsager, for min høieste Pligt at søge at efterkomme denne allernaadigste Befaling. Men da jeg, som, af egen Forkjerlighed for dette Kundskabsfag, har anvendt mange Aar

*) I tre Aar havde jeg allerede her i Staden holdt offentlige Forelæsninger af denne Art, efter Opfordring af Hans Excellence Hr. Geheime-Conferenzraad Johan Bülow til Sanderumgaard, Ridder af Elephanten m. m. og han understøttede dette mit Foretagende saa ridelig, at Adgangen dertil var aldeles fri for alle Videnskabens Yndere og Dyrkere.

af mit Liv til Grandskning over Nordens Heldenold, havde troet at erfare, at de fleste Forfattere, og Mængden naturligvis efter deres Exempel og Lære, have hyldet og udbredt meget urigtige Meninger om vore Oldefædres Kultur, Kundskaber og Tænkemaade, samt ogsaa tildeels om deres Herkomst og Statsforfatning, meente jeg det vilde være nødvendigt, i en særskilt Række af Forelæsninger, at give mine Tilhørere rigtige Begreber om de vigtigste af disse Poster, især om deres Kunstfærdigheder og Kunstsmag, hvorfor de gamle Skandinaver langt fra ikke (efter Manges Paastand) have været aldeles blottede. Adskillige af mine meest udmærkede Tilhørere, der behagede at optage disse mine Forelæsninger — som ogsaa, (i passende Sammendrag) ere holdte her ved Universitetet — med Bifald, anmodede mig om at udgive dem i Trykken. Det skete derfor, ved efterhaanden at indrykkes, fra November af, i Maanedsskriftet Hesperus, hvoraf nærværende lille Bog, saaledes, paa en Maade, er at ansee som et særskilt Aftryk.

I det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter for 1807. har Justitsraad og Professor Werlauff, meddelt Verden et Udkast til den nordiske Archæologies Historie i vort Fædreland indtil

Ole Worms Tid. Professor Nyerup havde allerede før, paa en Maade, fortsat dette Arbeide i hans historisk-statistiske Skildring over Tilstanden i Danmark og Norge 4de Bind (eller: Udsigt over Fædernelandets Mindesmærker fra Oldtiden, saaledes som samme kan tænkes opstillede i et tilkommende National Musæum, Kjøbenhavn 1806.) — Men efter den Tid har den omhandlede Videnskab erholdt en saare betydelig Tilvæxt ved begge Thorlaciusers, Münters, Abrahamsons, Nyerups, Müllers, Werlauffs, Vedel Simonsens, Rasks, Fuglsangs o. Fl. Arbeider i Danmark, samt Sjøborgs, Hallenbergs, Liljegrens o. fl. i Sverrig. Gräters, Büschings, v. d. Hagens o. fl. i Tydskland o. s. v. Hertil hører, hvad Hertugdømmerne angaaer, en Afhandling i Schleswig-Holstein-Lauenburgische Provinzialberichte for 1818. under Titel: Kurze Uebersicht des Studiums der vaterländischen Alterthümer.

Nyerups ovennævnte Skrift kan vel, i flere Henseender, ansees som et ypperligt Grundlag for en nordisk Archæologie, bragt i didaktisk System, men endnu eje vi intet saa-

kjent Skrift *), og dets Tilblivelse har vel hidindtil heller ikke været muelig. De Svenske, have allerede en Lærebog (Inledning til Kånnedom) i deres Fædrelands Oldsager af Prof. og Rigsantiqvar Sidborg, hvortil hans Nomenclatur fór nordiska Fornlemningar, Stockholm 1815. (som meſt angaaer Steensætninger og Gravhøje) ogsaa hører. Derimod besidde vore tydske Naboer, foruden adskillige Lærebøger over deres Oldsager, et Skrift af Dr. Roeszig under Titel: Versuch einer Archäologie oder Kunst-Denkmahlslehre der Deutschen, som egentlig dog er et Anhang til hans Alterthümer der Deutschen, 2te Ausg. 1801. De mange, tildels kostbare, Værker, som i den sidste Tid ere udgivne over Tydsklands Oldsager og gamle Kunstværker, vidne om den store og almindelige Opmærksomhed, som disse længe forsmaaede og tilsidesatte Gjenstande have vakt i dette Land, der forhen med romersk Kultur, havde inddrukket Romernes Foragt for alt hvad disse stolte

*) Hr. Justitsraad og Prof. Schows Lærebog i Archæologie for Videnskabsdyrkere og Kunstnere 1815 indeholder en Udsigt over Kunsthistorien i Almindelighed, samt hos Ægypter, Hetrusier og Græker i Særdeleshed.

Erobrere havde stemplet som barbarisk, uagtet de selv behandlede de ædle Grækere, sine Læremestere, og tildels deres ypperste Kunstværker, paa den mest barbariske Maade. Vel dømte vi Nordboere i nogen Tid ej stort bedre om vore egne Forfædre, end Middelalderens Munke havde gjort det, men vi kom dog til Sandhedens Erkjendelse i den Post, førend vore Naboer. Nu understøtte vi hinanden i vore fælles Bestræbelser til at lære vor egen Oprindelse ret at kjende, samt til at opsøge og opbevare de Mindesmærker om vore egne Forfædres Daad og Virken, som endnu kunne reddes fra Forglemmelse og Undergang. — Hertil gjorde den danske Regjering det første og vigtigste Skridt ved at stifte, i Aaret 1807, et offentligt Musæum for Fædrelandets Oldsager, samt anordne en bestandig Kommisssion til deres Bevaring og Vedligeholdelse. Den Tilvært Musæet allerede har naaet, uagtet de mange Hindringer det i de syv følgende besværlige Krigsaar havde at kjæmpe med, viser os tydelig, hvilket uhyre Forraad af mærkelige Kunstfrembringelser det hedenske Norden virkelig har maattet være i Besiddelse af, da en temmelig betydelig Deel af slige nu findes i denne Samling, som kun er 13 Aar gammel, og først blev anlagt næsten 1000 Aar efter

Kristendommens Indførelse i Landet. De antiqvariske Annaler, som udgives af den nævnte kongelige Kommission, indeholde saavel Beretninger om Musæets Tilstand, som Beskrivelser og Tegninger over Rigets vigtigste gamle Mindesmærker og andre mærkværdige Oldsager. Tiltager det fremdeles i samme Forhold som hidindtil, ved Regjeringens Omsorg og ægte Fædrelandsvenners Gavmildhed (hvorom flere i Sliges Værge nu værende vigtige private Samlinger give os grundet Haab), saa ville vore Efterkommere i det kunne opvise en i sit Slags aldeles mageløs Samling, samt tillige et af de herligste Minder om Frederik den Sjettes Regjeringstid — og det vil da upaatvivlelig sætte dem i Stand til at behandle nordisk Archæologie som en systematisk Videnskab, hvis Sammenhæng og fulde Værd vi endnu ikke tydelig kjende.

Kjøbenhavn, først i Mai 1820.

Forfatteren.

Register.

Rettelser.

S. 2 Lin. 22 istedenfor Bogstavet i bør staae Distinctionstegnet ;
— 5 — 5 vist l. best
— 7 — 21 Jøder l. Inder
— 8 — 17 Jættestene l. Jættestuer
— 9 — 3 l. hvilke Underværker af Kunsten, Religion o. s. v.
— 10 — 20 udslettes: der
— 16 — 6 første l. høieste
— : — 25 Odinsøe l. Odinsve
— 18 — 2 uindskrænket l. indskrænket
— 20 — 3 forresten l. forrveste
— 23 — 10 efter: ukyndige tillæg: deri
— : — 18 efter Tider, tillæg: brugelige Maade
— 26 — 4 lyst l. lys;
— 30 — 6 udvendige l. indvendige
— 31 — 4 Vismi l. Visnu
— 32 — 5 hellige l. herlige
— : — 21 Nunna l. Nanna
— 33 — 20 der l. den
— 35 — 19 Freyrs l. Freya's
— 37 — 12 de høie l. da stige
— 39 — 10 udenfor l. indenfor
— : — 17 til l. lig
— 40 — 15 perisphersike l. peripheriske
— 45 — 20 Oldtidstid. l. Oldtidsdage
— 63 — 1 udelades: eller
— 66 — 24 2 l. 8.
— 72 — 3 Stenene l. Sinner
— : — 4 Sinner l. Stenene

S. 143 Lin. 25 Fornklemningar l. Fornlemningar
— 148 — 21 efter: sig tillæg: her
— 157 — 1 Moorihvalens l. Rosmhvalens
— 160 — 10 Bordesange l. Bardesange
— = — 22 Rains l. Runs
— 162 — 23 Bauhis l. Bautis
— 171 — 7) l. ;

Vel er det unægteligt, at de gamle Grækers Kunst har afgivet de ypperste Mønstre for Efterverdenen, og er selv steget, saavidt vi kunne indsee, til Skiønhedens høieste Ideal — men ikke desmindre maa vi tilstaae, at de i colossalske, forbausende Kunstværker ere blevne overgaaede af ældre Nationer, som ei heller have manglet sund Smag for Kunstens finere, yndigere Træk, og hvis Frembringelser først rimeligviis have afgivet Gjenstande for de Græske Kunstneres Efterlignelse, som efterhaanden, i Frihedens rene qvægende Luft og Almeenaandens skjønne varmende Solglands, voxte til den ædleste Selv-

standighed, hvis blomstrende Flor sikkrede det længst henfarne Folk en glimrende Udødelighed, og Efterverdenen en rig Udsæd til Geniets og Kunstflidens uforgjængelige Frugter.

Den ældste Kunsthistorie er for vore grandskende Blik indhyllet i uigjennemtrængeligt Mørke. Naturforskerens Undersøgelser stemme deri overeens med de ældste Folks Mythologie, at Jordens og Menneskeslægtens Omdannelse og Gjenfødelse allerede har indtruffet flere Gange, ligesom disse uhyre Begivenheder synes endnu oftere at maatte indtræffe, og være nødvendige til dette Verdenslegemes Fornyelse efter Naturens evige Love. Ild og Vand, disse vor Planets Grundæmner, have, enten vexelviis eller i Forening, forstyrret dens Overflade, og atter gjort den beboelig for synlig levende Væsener. Før har denne Jord havt en ganske anden Beskaffenhed, end den nu har. — Derom vidne forstenede eller anderledes vedligeholdte Levninger af en Urverden, som især bestaae af Skeletter og Knokler af Dyr og Fugle, tre til fire Gange større end nogen af slige Arter, som endnu ere til i det Første, saaledes rimeligviis nu som levende, aldeles ubekjendte Dyr kaldes Mammuth, deels lignende Elephanten, dels Vildsvinet, — men Forverdenen har ogsaa

havt Oxer, Elsdyr og andre bekjendte Dyrarter, som da i samme Forhold, som førmeldte, overgik de nu blandt os bekjendte. Nogle Naturgrandskere paastaae, at man og har, i Jordlag, som udgjør Levninger af en ældre Overflade af Kloden, fundet Beenrade af uhyre Mennesker, men andre benægte det, saa at denne Punkt endnu ikke synes ganske at være bragt i Rigtighed mellem de Lærde; formodentlig ville Eftertidens Opdagelser, da man nu engang er bleven opmærksom paa Sagen, sætte den i klarere Lys. Derimod er det vist, at de hedeste tropiske Egnes nu bekjendte Frembringelser af Vext- og Dyreriget, som Elephanter, Krocodiler, Palmetræer o. s. v. have før hørt hjemme i de nordlige Lande f. Ex. Tydskland og Siberien, men disse og flere Egne have, ved en Naturens Omvæltning, som vi ikke ere i Stand til at forestille os tydeligen, enten den saa er skeet ved Klodens pludseligen forandrede Stilling eller andre Aarsager, nu aldeles tabt sin frodige Frugtbarhed, hvis Frembringelser paa eengang funde Død og Grav i Dybet, men gave Plads for en anden mindre hyppig Vegetation. Høist sandsynligt er det at saavel Norden, som den hele Jord, har i hine Oldtidens Dage, hvis Minde for længst vilde være udslettet, dersom Afgrunden ei af og til undte os et

Blik paa sine Løndomme, været beboet af Mennesker, og denne Gisning, om den end ei blev bekræftet ved hine tvivlsomme Levninger af gigantiske Beenrade, stiger næsten til Vished ved forskjellige, af Kunst- eller Haand-Arbeide frembragte Gjenstande f. Ex. Jernringe, Levninger af Skibe med Trænagler, Skibsankere af Jern o. s. v., som, i flere hoistforskiellige Egne, ere fundne dybt nede i Jordens Skjød, eller endog inden i faste Stene, saa at man nødvendigen synes, at maatte tilegne dem et Tidsløb, som har foregaaet vor Jords sidste voldsomme Omdannelse, eller Syndfloden, som vi i Almindelighed pleie at udtrykke os.

Paa slige simple Gjenstande nær er hin fjærne Periodes Kunsthistorie en os endnu fuldkommen ubekjendt Videnskab, der dog muligen, som sagt, engang i Tiden vil erholde klarere Lysglimt ved vore Samtidiges eller Efterkommernes tilfældige Opdagelser.

Derimod fremvise forskjellige, især Jordens sydlige og østlige Lande, os, saa at sige evige Kunstværker, hvis Oprindelse dog overstiger al os bekjendt Historie, og hvis Udførelse næsten vilde forekomme os umulig, hvis vi ikke selv havde Syn for Sagen. De ægyptiske Mindesmærker af denne Art, som Pyramiderne — om hvis Opbyggelse ingen der i Landet

vidste Besked i Herodots Tider, altsaa for mere end 2000 Aar siden, og som dog endnu stedse trodse Tidens Vælde — Underjordiske Templer og Gravbygninger, overjordiske Slotte og Haller o. s. v. ere vist bekjendte blandt os, men ikke mindre forbausende ere dog de indiske Monumenter af lignende Art, mest bestaaende af udhulede Templer og Palladser, med uhyre Billedstøtter, og andre Prydelser, som overhoved vidne om en høi og dannet Smag i Architekturen, ja endog tildeels i Billedhuggerkunsten. For at give noget Begreb om disse Værkers Størrelse og sande Storhed, anfører jeg kun det af kyndige Øjenvidner gjorte Overslag: at Fuldbringelsen af Elephantos og Elloros Tempelgrotter har udfordret 40,000 Menneskers Arbeide i en Tid af 60 Aar. Lignende Mindesmærker om de i den fjerneste Oltid levende Menneskers Kraft og Kunst, ere først nyligen opdagede paa de større indiske Øer som Java og Sumatra; Egne, forhen ligesom Ægypten, lyksaliggjorte ved Jordbundens høieste tænkelige Kultur. Indiens, Ægyptens og Persiens underjordiske Templers sandsynlige Forbilleder findes endnu i det saakaldte indiske Kaukasus, (Hindu Kusch) Jordens høieste Bjergegn, hvor utallige kunstige Grotter, tildeels zirede med kolossalske Billedværker, opvække

Reisendes Beundring i Egne, som nu ere næsten aldeles blottede for Beboere. Det er ellers rimeligviis denne Fjeldstrækning, der har frembragt den saakaldte kaukasiske Menneskestamme, udentvivl den ypperste blandt alle, saavel i Henseende til Legemsskjønhed, som Vid og Aandsstyrke.

Til den høre ikke allene Perser, Hebræer, Araber, Græker, alle Europas og Americas derfra nedstammende Beboere, men ogsaa, efter de nyeste Opdagelser, de i Ostindien herskende indfødte Fyrste-Kriger- og Præste-stammer, samt, eftersom Ægypternes først nyligen rigtig betragtede og forklarede Kunstværker vise os, selve de Konge- og Præstestammer, som høit oppe i Oldtiden have, rimeligviis indtrængte fra Indien, undertvunget Æthiopiens og Ægyptens sorte og vilde Indvaanere, stiftet der mægtige Stater og frembragt hine uhyre Bygninger og Kunstværker, som vi endnu kunne betragte og maa nødes til at beundre.

Saaledes bliver det ikke aldeeles usandsynligt, hvad visse orientalske Forfattere fortælle, og hvad andre berømte europæiske, især franske Lærde, som Bailly, Court de Gebelin, Dupuis, og flere paastaae, at der før Grækernes og den bekjendte Histories Tider har existeret en Periode ligesaa,

ja endog i visse Henseender mere, oplyst end den Græske eller selv den nærværende Tid. Herom hverken ville eller kunne vi sige noget afgjørende, men derimod kunne vi, efterat have kastet opmærksomme Blik paa de Kunstværker, som Tiden her opbevaret for vore Dage fra de gamle Indiers, Persers og Ægypters Hænder, paastaae med temmelig Sikkerhed: at de vare Grækernes lærerige Forbilleder, og saaledes kan den tænkende Kunstelsker ei andet end føle sig bevæget til at give Slip paa den kolde Foragt, hvormed man saalænge har overseet de saakaldte barbariske Nationers Kunstflid og udmærkede Frembringelser.

Religion, Mythologie og Digtekunst maa vistnok ansees for de dannende Kunsters kjerligste Pleiemødre. Tabernaklet i Ørken med det hellige Husgeraad og Offerredskaber, samt Arons prægtige Prydelser glimre blandt Hebræerne i Kunstens Morgenrøde, forherliget af Troens høitidelig frembrydende Sjel og de begeistrede Propheters henrivende Hymner. — Blandt Jøder og Ægypter var det Religionen og Gudelæren, som fremkaldte hine Kunstens Underværker, som synes at fordre en uforstyrret Tilværelse til Dagenes Ende. Ogsaa Persernes, først i de senere Tider af kyndige Grandskere bestræbte og oplyste

Mindesmærker sigte for en stor Deel til deres ældste Gude- og Aande-Lære. At Grækernes ædle og i sand Skjønhed hartad uopnaaelige Kunst, især grundfæstedes paa Nationens Tro, Folkesagn og ældste Digte, er altfor bekjendt til at udvikles her. Det samme kan siges om de etruriske og tildeels de romerske Frembringelser. Endog vort kolde Nord — vistnok meget senere beboet, end Europas sydlige, af Naturen hoilig begunstigede Lande, og i de ældste Tider forstyrret af idelige, for en stor Deel aldeles nomadiske Folkevandringer, Uroligheder og Krige, maaskee mellem forskjellige Menneskestammer — maa allerede meget tidlig, ved at hylde religieuse Følelser for afdøde Slægtninges og Ædlinges legemlige Levninger, være bleven bevæget til at opreise de simple, men varige Mindesmærker, som vi kalde Tempelgrotter, Jettestene, Ætt-høie, Gravhøie, Bautestene o. s. v. og som ofte i Anlægget, vise ægte Følelse for Symmetrien, en af Kunstsandsens vigtigste og ædleste Fordringer. Det samme kan siges om Forfædrenes offentlige Forsamlingssteder, enten de saa vare bestemte til Gudsdyrkelsens eller Retspleiens Udøvelse, thi begge vare dem lige hellige. Da tækkede Templer kom i Brug, smykkedes de med Gudernes Billeder, som undertiden synes at have været

kunstige nok, efter de Vidnesbyrd af Historien, som jeg længer hen vil give mig den Ære at anføre.

Vi have seet, hvilke Underværker, at Kunsten, Religion og Mythologie fremtryllede blandt de sydlige Folk, især Grækerne, og det er os alle bekjendt, at en saare betydelig Deel deraf er bevaret fra Oldtiden af lige til vore Dage. Vi vide, og ville indsee det end klarere af det efterfølgende, at de gamle Nordboere ikke vare uden Kunstsands, og besjæledes især til dens Yttringer af den dem eiendommelige Mythologie — men desværre! have mangfoldige sammenstødende Aarsager saaledes ødelagt deres Billedværker af denne Art, at kun saare faa, af nogen Mærkværdighed, ere levnede deres Efterkommere. Derimod er det vist, at de have besiddet en ophøiet Gudelære, en rig og betydningsfuld Mythologie, de herligste Folkesagn og Digtninger. Disse Gjenstande have længe været begravede i Glemselens Mørke, skjøndt Islands heldige, fra de store Verdenshandeler afsondrede Beliggenhed, gav Anledning til, at en betydelig Deel deraf gjemtes ved skriftlige Optegnelser, kort efter Christendommens Indførelse i Landet.

Aarsagen hertil var den: at Skialderne eller Digterne i hele Norden havde, uagtet Religionsforandringen, vedblevet at benytte sig af mange, fra

Arildstid af, brugelige poetiske Billeder og Talemaader, som vare hentede fra den hedenske Mythologie. Denne Videnskab blev saaledes nødvendig for de nordiske, især de islandske Digtere, og dem, som vilde forstaae deres, saavelsom og især de ældste Skjaldes Sange. Hvorledes den, og de vigtigste Oldtidsdigte, hvoraf vi nu øse vor Kundskab om den gamle Mythologie, bevaredes i det 11te og 12te Aarhundrede for Samtid og Eftertid, vil jeg ved en bedre Leilighed søge at vise i det følgende.

Førend vi komme til at undersøge den nordiske Mythologies egentlige Væsen og Beskaffenhed, anseer jeg det for at være min Pligt, at gjøre mine høistærede Tilhørere nærmere bekjendt med det Folk, blandt hvilket den engang opspirede og blomstrede, for saavidt deres Kunstsands og deraf følgende Virksomhed angaaer. Det beboede især disse tre nordiske Riger, Danmark, Norge og Sverrige, men kaldes ofte under et **Skandinaver** eller **Gother**, at sige nordiske Gother, som der vare forskiellige fra de sydligere af samme Hovedstamme, der engang omstyrtede det romerske Rige, men stiftede nye i de fleste af det sydlige og vestlige Europas Lande. Dette ædle Folks første Oprindelse er vel indhyllet i Dunkelhed; dog er det vist, at det vil udgjøre en vigtig Green af

den ypperlige kaukasiske Menneskestamme, og mange Grunde, især Lighed i Skabning, Sprog og Troesmeninger, tale derfor, at de i Indien og siden i Ægypten herskende Folk, samt Perser, Græker og Geterne, eller de ældste sydlige Gother ere oprindelige vdvandrede, hver til sin Kant, fra den store kaukasiske Bjergstrækning, i en Tidsalder, da den gamle Verdens øvrige fleste Lande vare alt besatte med Beboere af andre Menneskearter eller Hovedfolk; og have mestendeels med Vaaben fordrevet eller underkastet sig disse. Saaledes undertvang de hvide Bjergboere Indiens og længere hen i Tiden Ægyptens sorte eller brune Urfolk, Perser Mederne, kaukasiske Hellener de græske Pelasger, Aser eller Gother fra de samme Egne Ruslands og Skandinaviens Urindvaanere (rimeligviis mest bestaaende af samojediske og finniske, muligen og tildeels celtiske Folkeslag), som efterhaanden fordreves til Ishavets Bredder, hvorved da og en Deel af America befolkedes længer hen i Tiden. Det store getiske eller gothiske Folk synes ved vor Tidsregnings Begyndelse, at have dannet en sammenhængende Kjede fra Tanais eller Donfloden og det mæotiske Kjær eller det sorte Hav til Østersøens Bredder, Gothernes ældste bekjendte Sæder i det nuværende Kurland, Estland og Lifland.

Derfra udbredte de sig deels, som formeldt, mod Sønden over det forrige romerske Rige, deels mod Vest og Nord over Den Gotlland (nu Gulland) til Øster- og Vester-Gotland i Sverrig og derfra til Jotland (nu Jylland), egentlig det samme som Gotland, (blot med en forandret Udtale) samt det øvrige Danmark, ligesom de og enten herfra, eller andre Deele af det ved dem allerede indtagne Sverrig havè udbredet sig over den største Deel af Norge, lige til Finmarkens Grændser.

Disse fire saaledes adskilte Broderfolk, skandinaviske Gother, Svenske, Nordmænd og Danske havde i de ældste os bekjendte Tider det selvsamme Sprog, som kaldes snart det norske eller nordiske, snart (og meere almindeligen) det danske Tungemaal. Hovedfolkets Historie er os kun bekjendt af mystiske Beretninger, (naar vi undtage enkelte Efterretninger, adspredte i egne og fremmede Forfatteres Skrifter), som dog vistnok (efter Snorre Sturleson i hans Ynglinga-Saga, det første Stykke af hans berømte norske Historie) indeholde det sande: at det gothiske Folk, som boesatte sig i Norden (som han vil, kort før Christi Fødsel) er oprindelig udvandret fra de kaukasiske Bierge eller Landene østen for Tanais, over Rusland og de sydøstlige østersøiske

Kystlande, at deres Fyrstestammer, eller endog Folket selv (hvis Levninger rimeligviis endnu findes i det egentlige Caucasus, under samme Navn) kaldtes Aser, eller Godthiód eller Godjód det samme som Gother, nemlig Gudernes Folk eller Afkom; at deres ypperste Anfører kaldet Odin (ligesom den forgjengelige Verdens øverste Gud i Nordens religieuse Sprog) udvandrede med en stor Deel af Nationen til Tydskland, Danmark og endelig til Sverrig; at han baade var Folkets Konge og Gudernes ypperste Præst; at der under ham vare andre Hovdinge, der tillige forestode Præsteembedet, Templer og Offringer, paa den samme Maade, som havde været brugelig i hans asiatiske Hjemsted; at han først lærte Nordboerne Poesie samt Videnskaber og Kunster m. m. *) I Rusland og Saxland (eller Tydskland) efterlod han sig flere af sine Sønner, som Stiftere af nye Stater. Saaledes udregnede ikke allene de svenske, norske og danske men ogsaa de lifslandske, angelsaxiske (eller engelske) og siden de normanniske (over en stor Deel af det sydlige Europa herskende) Fyrster deres Herkomst fra hin formeentlige Gud eller hedenske Pave. Vor Odin eller Vo-

*) Andre gamle Skrifter lægge det til: at ved Odin og hans Aser, indkom vort gamle Sprog til de nordiske Lande.

din er ellers uden Tvivl den samme som Saxers og Angelsaxers Wodan, Ote, Vendernes eller de slavoniske Folks Woda Wut o. s. v. — samt rimeligviis endog den samme som Arabers og Persers Wod, Bud, Indiens Boda, Buda eller Buden, Poden, hvilket især synes at bekræftes deraf, at Onsdagen saavel endnu for de nordiske og indiske, som forhen af de tydske o. fl. Folk betegnedes med hiin Gudoms Navne. Alle disse Navne kunne vel ansees som Levninger af et ældgammelt asiatisk Urfolks Benævnelse paa Guddommen, som efter dens Mening flere Gange incarneredes eller iførtes menneskelig Skikkelse, og viste sig paa Jorden som Monark, Erobrer eller Lærer, for at lyksaliggjøre og undervise Folkene. De samme Meninger have Indierne o. fl. om de fleste af deres Guder, og netop denne Mening har ogsaa været antaget af de gamle Nordboer. Heraf er da den Forvirring først opstaaet i den nordiske Mythologie, som bragte Sagaskrivere, Missionærer og Lærde paa den Mening, at de gamle Nordboer kun havde tilbedet forgudede Mennesker, da dog disse i Grunden ei vare andet end Helte eller Vise, hvilke, man troede, at en eller anden himmelsk Guddom havde besjælet eller begeistret. Blandt alle gamle Folk var det Skik, at Mennesker, især Fyrster og Præste

kaldtes ved de Guderne tillagte Benævnelser og Egennavne. Saaledes var der en Zeus (eller Jupiter) engang Konge paa den græske Øe Creta, og hans der længe efter opdagede Gravminde gav Anledning til den, ellers aabenbare urigtige Mening hos en viis Philosoph (Euhemerus), som siden fandt mange Efterfølgere, at den i hele Grækenland tilbedede Guddom ei var andet end en saadan forgudet Fyrste. Det samme er Tilfældet bleven i Norden med Asefolkets eller Gothernes hierarkiske Herskere, Odin, Thor, Freya og fl., som kun (ligesom Kabirernes Præster) bare de Guders Navne hvilke de fortrinligen dyrkede, eller vare endog fra Fødselen saa at sige opoffrede til — endskjønd Navnet Odin oprindelig betegner Himlens og Aandens høieste Guddom, Thor Tordenguden, Freyr Solguden o. s. v. — Heraf bliver det begribeligt, at den ene Odin, om hvem Historieskriveren Snorro taler, egentlig har bestaaet af mange forskjellige Personer, saa at hans Beretning derom maa forklares om den odinske Stats og Religions successive Flytning, Udbredelse og Afskillelse til flere Riger i Asia og Europa, paa samme Maade som den phoenisiske Hercules's mythiske Tog betegne Udbredelsen af den phoeniciske Kultur og Kolonisering til forskjellige Lande og Steder. Endvidere maa vi bemærke

at ligesom saavel Alanerne eller Aserne i Kaukasus, som de fra dem til Norden udvandrede Gother kaldte sig Gudernes Afkom, saa kaldte ogsaa deres Fyrster sig Odins Sønner, tildeels vel af samme Aarsag, som de Græske Konger nævntes Zeus's Sønner, da Himlen nemlig er det første, Menneskene kjende, og alt Overherskab meentes at udgaae fra den eller dens høieste bestyrende Aand.

De ældste Beretninger om Norden forestille os dets vidtløftigste Rige Sverrige, som staaende under en hierarkisk Fyrste eller præstelig Konge, Erobreren Odin, hvis Underkonger og tillige underordnede Prælater regjerede tolv forskjellige Provindser. Først var der i Sigtune et Hovedtempel, men siden flyttedes dette til Upsala, hvor vi og siden, i den virkelige historiske Tidsalder, finde mægtige og rige Overkonger, hvis Vasaller Rigets øvrige Fyrster vare. Ved Hoffet synes der i de ældste Tider, at have hersket en orientalsk Pragt, hvorom vi nu neppe kunne gjøre os rigtigt Begreb; — Allerede Tacitus omtaler en langt større Kultur blandt Sveonerne end Germanerne eller de Tydske. Danmark kom og, som det synes, tidlig til at udgjøre et stort Rige; Snorro vil, at Skjold, Søn af Odin, der først byggte Staden Odinsø eller Odinsøe, (nu Odense i Fyen), reiste Thro-

nen i Leire, andre gjøre Dan til den første Monark. Her i Landet synes der og, i den Periode, som kaldes Frode den Fredegodes Tidsalder, overordenlig Almeensikkerhed, følgelig og virkelig Kultur, at have fundet Sted.

De norske Traditioner ville, at Brødrene Nor og Gor indtrængte i Norge fra Finland gjennem det svenske Lapland (dog selv rimeligviis af Jolernes eller Gothernes Stamme), samt, at den førstnævnte underlagde sig Rigets Fasteland, den sidstnævnte dets Søkyster og Øer. Ogsaa en Seming, Søn af Odin, siges at have herstet her i gamle Dage, og bleven Stamfader til en berømt Fyrsteæt.

De ældste svenske Overkonger kaldtes med Familienavnet Inglingar (skrevet Ynglingar) og fra den nedstammede de sildigere norske Enevolds Kongers Slægt, men fra den igjen den nu her i Riget herskende Kongestamme, der og er udsprungen fra Skioldungerne, Danmarks ældste Monarker, saaledes kaldt af Kong Skjold, der udgives for Odins Søn. De fleste regjerende Huse i Europa kunne og paa een eller anden Maade henføres til den samme store Familie.

Længere hen i Tiden bleve hine store Stater oploste i mange mindre, dog især Norge, hvor en

næsten uendelig Mængde Næssekonger, der dog havde en saare uindskrænket Magt, Jarler eller Grever og Herser eller Friherrer, deelte Landet mellem sig, og vistnok gik det mange Gange ikke af uden indbyrdes Uenighed og blodige Krige. Dog syntes disse sjelden at have gaaet i det store mellem Landsmænd. Derimod gaves der baade her og i de øvrige nordiske Lande Eventyrere, meest af fyrstelig Stamme, som bekrigede Fremmede og lode sig give Navnet Konr, Konúngr Kóngr nemlig Konge (i Grunden udentvivl det samme Ord, som Østerlændernes Kan, Kakan), og som da ei betydede andet end Ædling, Prinds eller Anfører. — De Helte af denne Art, som anførte til Lands, kaldtes Hærkonger, de til Søes Søkonger. Allerede den Gang gaves der arvelig Adel i Norden, (i det mindste i Norge og Sverrig), nemlig de saakaldte Herser, Friherrer eller Herremænd; den ælste Søn arvede Faderens Værdighed med hans Hovedbøl eller Herresæde; en ringere Grad udgjorde Hølderne, de ypperste Odelsmænd eller Selveiere. De yngre Sønner af den priviligerte Klasse, have vel for en stor Deel søgt Lykken ved Krigs- og Fribyttertoge, for at undgaa Nedværdigelse til Almuesmandens Stand; dette var maaskee en Hovedaarsag til de uhyre krigerske Udvandringer, som hærgede eller erob-

rede en stor Deel af det sydlige Europa i det 8de og de følgende Aarhundreder. Resten af Folket hørte enten til den simple Bondestand eller frie Almue, eller og til de Ufrie, Trælle og Frigivne. Disses Antal var stort, og dertil hørte de ringeste Bønder, Husmænd, Kulsviere, Saltvirkere o. s. v. Rimeligviis have de bestaaet deels af Landenes, ved Gothernes Ankomst, undertvungne Indvaanere (af finnisk eller celtisk Stamme) deels af Krigsfanger og deres Afkom. Disse maatte dyrke Landet og trælle, medens de herskende Gother opdroges i Krigsøvelser og enten levede hjemme i Orkesløshed eller droge ud paa Eventyrer i Hærmænds- og Ledingsfærd.

Saaledes saae det ud i Norden, indtil en ny, os mere bekjendt Periode indtraf for alle de nordiske Riger, kort før Christendommens Indførelse. Gorm den gamle underkuede de danske Smaakonger og blev paa ny Danmarks Enevoldsherre (sidst i det 9de Aarhundrede.)

Paa samme Maade, men først efter langvarige Krige, opnaaede Harald Haarfager Enevoldsherredømmet i Norge. Skjøndt den monarkiske Regjering havde fra de ældste, endog mythiske Tider af, fundet Sted i Sverrig, hvor den dog tit blev afbrudt ved Deelinger mellem flere Prindser. Skattekongernes

Oprør o. s. v. men i det ommeldte 9de Aarhundrede fik Riget end engang omtrentligen sin Helhed under Erik Emunsen og den vedligeholdtes, ligesom i Danmark og Norge, under de følgende Konger. Saaledes opstod der for disse Riger en ny Periode, kaldet den historiske, da den er os meget mere bekjendt end nogen af de foregaaende. Det var saa at sige i dens Begyndelse, at Kristendommen efterhaanden blev indført i disse tre Riger, først (fra Tydskland) i Danmark, siden (fra England) i Norge, og endelig fra (Tydskland og England) i Sverrige.

Man har længe givet, og giver endnu Navnet Barbarer til vore hedenske Stammefædre. Jeg nægter ikke, at de kunne have fortjent det af Grækerne, og i Forhold til dem, i deres meest blomstrende Periode — men jeg benegter det aldeles, at Middelalderen, ja endog tildeels det 15de ja det 17de Aarhundredes Christne vare berettigede til at give dem hiint vanærende Navn. Romerne ansaae Germanerne eller de gamle Tydske for Barbarer, og de havde mange af de Vildes Lyder, men ikke desmindre besadde de, endog efter Tacitus's Vidnesbyrd, mange store og efterlignelsesværdige Dyder, som de forresten samtidige Romere manglede. Om vort Norden havde den nævnte Forfatter, som levede kort efter Christi Fødsel, ingen

fuldstændige Efterretninger. Dog skildrer han Svionerne eller de svenske, som mægtige i Mandskab, Vaaben og Skibe, samt udgjorende en mægtig Stat, hvor Formue var agtet, og hvor Vaabenes Brug ikke var almindelig tilladt, undtagen i Feideltider. Her herskede altsaa en langt større Civilisation end i det egentlige gamle Germanien. Men allerede længe før Tacitus, 3 til 400 Aar før Christi Fødsel, havde Pytheas skildret Skandinavien, som et ordentlig beboet og dyrket Land med store Bygninger, hvis Indbyggere beskjæftigede sig med Korn- og Bi-Avl, Mjød- og Ølbrygning o. s. v. Disse Civilisationens Kjendemærker vare dog vistnok ikke Romerne at takke, skjønt mange før have paastaaet, at den allene gik ud fra dem til Tydskland, og derfra senere i Tiden til vort Norden. Tacitus viser os ellers selv Veien, som vore Landes Kultur havde taget, i det han siger, at Æstyerne, (kaldte Eister af vore Fædre, hvoraf det endnu brugelige Folkenavn Esther), som boede ved Østersøens sydostlige Kyster, lagde langt større Vind paa Frugt- og Korn-Avl end de øvrige Germaner; men disse Æstyer vare egentlig de, sarmatisk-germaniske Gother, der først udvandrede fra Asien og Egnene ved det sorte Hav, og siden koloniserede vort Norden, eller og de vare blandede med dem. Vore egne Sa-

gaskriveres ældste Efterretninger stemme overens med disse. At Agerdyrkningen i de ældre Tider har blomstret i Dannemark see vi af Saxos Historie, da han beklager sig over, at der paa saa mange Steder, hvor der i hans Tid vare vilde Skove, saaes tydelige Spor til Agerrene — og jeg selv kjender en Egn her i Sjælland, hvor der var en ældgammel, nu tildeels udryddet Egeskov, og man dog kan fuldkommen see, at der før har været dyrket Ager. Sverrigs Forfattere bevidne det samme om mange Egne i deres Land, hvor der nu ere Skove og Heder; det samme kan man tildeels sige om Norge. Vist er det, at Agerdyrkningen var drevet vidt, endog i de nordligste Dele af Norge, og at de hedenske Nordmænd førte den med sig, da de udvandrede til Færøerne og Island. Endog i det sidstnævnte Land, der saa at sige tilhører Polar-Egnene, bragte de den til en temmelig Høide, og den var almindelig i Landet, indtil en skrækkelig Pest udryddede en stor Deel af Folket i Aarene 1401 og 1402. Siden tabte den sig ganske, og den danske Regjerings Bestræbelser for igjen at bringe den i Opkomst, have hidindtil været gandske forgjeves; endog jydske Bonders Agerdyrknings Forsøg der, i det 18de Aarhundrede, mislykkedes ganske, uagtet Aarbøgerne vise, at Klimaiet ikke synderlig havde

forandret sig i det sidste Aartusinde. Endog Horavlen var drevet meget videre i Norge i hine ældgamle Tider, end den er, hvilket Sagaernes tydelige Vidnesbyrd beviser. Adam af Bremen roser især Sverrigs Frugtbarhed paa Korn, Frugter og Honning; rimeligviis har Danmark end ikke da, staaet tilbage derfor i denne Post. Haugedyrkningen er ogsaa meget gammel her i Norden.

Hvad Haandværker og Kunster angaaer vare Nordboerne ingenlunde aldeles ukyndige. De havde store Bygninger, skjøndt for det meste af Træ, — dog brugte de tillige etslags nu ubekjendte Teglsteen, som man kan see af Borgruiner her i Sjælland, der upaatvivlelig bør henføres til den hedenske Tid. Deres Vaaningshuse bestode for en stor Deel af de endnu tildeels i Norge og Sverrig brugelige Røgstuer, efter den i Grækenlands ældste, af Homer besjungne Tider; men denne Bygningsmaade var ogsaa i Middelalderen meget længe almindelig i Europas sydlige Lande, som Italien og Frankrige. Dog havde Nordboerne og Huse af Steen eller Grundmuur (kaldede Hallir af hallr Steen), samt bestaaende af flere Etager, endog, i Danmarks ældste os bekjendte Tider. Templerne beskrives især, som store og prægtige Bygnin-

ger. Baldurshage i Sogn i Norge (Fridthiofs-saga) et Guden Baldur helliget Fristed, var omgivet med vidtløftige Indhegninger, og bestaaende af Bygninger, opførte med store Bekostninger. Der var et Tempel for Guderne, og et for Gudinderne, det sidste var især meget høit. De formuende Nordmænd havde gjerne et Tempel eller Kapel paa deres Hovedgaarde, hvorpaa de anvendte en stor Deel af deres Rigdom. Saaledes havde en vis Svend et saadant stort, helligt og prægtig udsmykket Tempel paa sin Gaard i det 10de Aarhundrede; han antog Kristendommen blot med den Betingelse, at Templet maatte staae med dets Gudebilleder, skjøndt det henstod ubenyttet, da han ikke kunde taale at saa skjønne og kostbare Arbeider ødelagdes efter Kong Oluf Trygvesons sædvanlige Fremgangsmaade, hvorfra han heller ikke veeg ved andre Leiligheder.

Over de af Nordmændene i Island opførte Templer have vi ellers de tydeligste og tilforladeligste Beretninger. Templet paa Kialarnes var af et Hundrede *) Fods Længde, 60 Fods Bredde. Inderst

*) Vore Forfædre regnede 120 paa et Hundrede, og saaledes gjøre endnu adskillige Almuefolk i Island. Ellers kaldes dette Tal der et stort Hundrede, og det menes rimeligviis her.

var der et rundt Kapel prydet med en Kuppel, og Væggene forsynede med Vinduer og Tapeter. I Midten stod Thors Billedstøtte, og foran ham et Alter udarbeidet med megen Kunst; Alterpladen (eller dets øverste Deel) var af Jern, og derpaa brændte den saakaldte Viede Ild, der aldrig maatte slukkes. Ogsaa befandtes der Offerpræstens hellige Armring, et stort Kobberkar, hvori man kom Offerblodet o. s. v. Rundt omkring stode de øvrige Guders Statuer. Templet var omgivet med en stærk og lukket Indhegning. Et andet Tempel paa Helgafell (ɔ: det hellige Bierg) beskrives som en meget stor Bygning, der lignede saaledes vore Kirker, at Skibet eller Hovedbygningen var bestemt for det forsamlede Folk, men et Kapell, der svarede til vort Chor eller Sakristie, inderst i Bygningen, var egentlig indrettet for Gudernes Billeder. Alteret med de før beskrevne hellige Redskaber stod midt paa Gulvet, og Gudernes Billeder rundt omkring. Under Alteret var der hellig Jord, hvilken Opbyggeren, Thors Præst, havde ført med sig fra Norge, hvor den før havde været under Gudernes der af ham bevogtede Alter. Den Norske Hovding Ingemund siges at have opført i Vatnsdalen et Tempel for Freyr af 100 (120) Fods Længde. Spakber-

ses Tempel eller Kapel paa Østerlandet beskrives saaledes: En høj rund Indhegning med en lukket Port omgav Bygningen. Indvendig var den behængt med Tapeter, og meget lyst Guld og Sølv glimrede der overalt; Afguds-Billederne sadde rundt omkring i Mængde. Freyr og Thor sad sammen i det øverste Høisæde, dernæst Niord og mange andre mandlige Guder. Lige over for sad Frigga og Freja samt en Mængde større og mindre Gudinder. Paa en lignende Maade beskrives den bekjendte Hakon Jarls Kapell, i en Lystlund, nærved hans Residenz Lade. Det var rundt omkring prydet med de i hin Tid overhaands kostbare Glas-Vinduer, saa at der ingensteds saaes Skygge, men indvendig med Gudernes rigelig prydede Billeder *). Adam af Bremen beskriver Templet i Upsala som helt overklædt med Guld, prydet med de fornemste Guders Billedstøtter o. s. v. I et Tempel, paa et Sted i Vester-Gothland kaldet Gudheim ɔ: Gudernes Bolig (hvor der siden blev oprettet et berømt Kloster) og som Nordmændene

*) Kialnesinga Saga. Cap. 2. 4. Eyrbyggia pag. 10 sq. Vatnæsdla og Landnáma. Droplaugarsona Saga. Cap. 26. O. Tryggves. Saga I 127. Jfr. Müllers Saga-Bibliothek I D. S. 91—94 148 189 556.

forstyrrede i det 10de Aarhundrede, vare der ikke mindre end 100 Billedstøtter.

Aarsagen til Hovedtemplernes overordentlige Størrelse laae især deri, at deres Hovedbygninger vare bestemte til Folkeforsamlinger for en heel Provinds eller Bøygdelag, hvor man kom sammen ved de store Fester, ikke allene for at offre og dyrke Guderne, men ogsaa for at glædes i Enighed og Fred ved de store Offergilder, hvor man drak Skaaler til Ære for Guderne, og hvor enhver personlig Fornærmelse ansaaes for et Niddingsværk eller en skjendig Forbrydelse, som medførte Dødsstraf, Tidens ellers urolige Tænke- og Handlemaade uagtet. Af denne Aarsag maatte disse Bygninger rumme en stor Mængde Folk, men de vare, som førmeldt, i visse Maader afdeelte fra de egentlige Templer eller Kapeller. Paa samme Maade vare Ægypternes o. fl. ældre Tempelbygninger indrettede; de indiske ere det endnu. — Spisen og Drikken i Templerne var ingenlunde en Skik, der allene brugtes i det gamle Norden. De første Kristnes Kjærlighedsmaaltider holdtes i selve Kirkerne, og efter at Kristendommen var indført i England, da beboet af de indvandrede Angelsaxer og Danske, tillod Pave Gregor den Store, at ligesom de hedenske Templer vare forvandlede til

Kristelige Kirker, saa maatte og de i hine forhen brugte offentlige Maaltider vedblive paa de kristne Fester, dog saa at man holdt dem til Christi og Helgenens, ikke til Afgudernes Ære. — I Island bleve der paa enkelte Steder Bryllups- og Begravelses-Gjæstebude holdte i Kirkerne, endog efter Reformationen, indtil det blev forbudt ved Kongl. Forordninger. Chineserne o. fl. holde endnu Gjæstebuder i Templerne, ligesom og de hedenske Folk af Finsk Herkomst i det russiske Rige.

De store Bekostninger der udfordredes til Templernes Opbyggelse og Vedligeholdelse, samt de festlige Offermaaltider, afholdtes deels af Afgifterne af de Jordegodse som af en eller anden Andægtig vare givne til Templerne, eller og, samt for det meste, af en Skat, som enhver bosat Mand i Bøygdelaget var pligtig at udrede og som oppebares af Templets Forstander, der tillige var Egnens fornemste Øvrighedsperson.

Som førmeldt vare og vore Forfædres egne Vaaningshuse ofte store og rummelige, — især Kongernes og andre Stores, endog de rige Bønders, (da búandi eller bóndi egentlig betyder en formuende Husfader) eller som vi nu vilde kalde dem, Herremænds, Spisesale. Fyrsterne havde nemlig

den Skik, at de spiste i Selskab med deres Livvagt, som bestod af fribaarne Mænd, der overhoved paa den Tid vare i høj Anseelse, i Modsætning til de mange Trælle og Frigivne, hvoraf Almue og Pøbel bestod. Naar Kongerne reiste omkring i Provindsen for at dømme og give Love eller Befalinger, udhvilede de enten paa deres egne Gaarde, hvor deres Forvaltere havde sørget for de fornødne Victualiers Tilvejebringelse, eller og de tilsagde visse store Godsejere at modtage sig med det talrige Følge, og i begge Tilfælde bleve Gjæstebude holdte, hvortil alle Egnens anseete Mænd, undertiden ogsaa deres Koner og Døttre bleve indbudne. Ogsaa holdtes her idelige Bryllupsgilder, Arveøl eller Begravelses-Maaltider og andre private Gjæstebude. Hertil udfordredes der da naturligvis meget stort Husrum, og den ene Herse (adelig eller odelsbaaren Godsejer) stræbte at overgaae den anden, saavel heri, som i Husgeraadets, især Tapetseriets Pragt. Undertiden blev det ikke allene herved, men Billedhugger- og Malerkunsten forskjønnede det Indvendige af Bygningerne paa en umiddelbar Maade. — Her vil jeg anføre enkelte Exempler af Sagaerne.

Olaf Hoskuldsen kaldet af sin Pragtlyst Paa eller Paafugl, var en Hovding i Dalene

i Island i det 10de Aarhundrede, altsaa i den hedenske Tid. — Han lod opføre en større Sal til Gilder, end nogen havde seet til den Tid (uagtet der til hans Faders ved hom foranstaltede Arveøl havde været 900 Gjæster, som dog have fordret et anseeligt Husrum). Det udvendige af Væggene og Loftet eller Tag-Hvælvingen var allevegne ziret med ophøjet Billedhugger-Arbeide som forestilte virkelige Begivenheder og tildels Tildragelser eller Scener af den Nordiske Mythologie. Dette Arbeide var af en saa fortrinlig Skjønhed, at alle syntes Salen saae bedre ud, naar Tapetserierne ikke vare ophængte. I et Bryllup, den første Sammenkomst, der holdtes her efter Bygningens Fuldførelse, reciterte en berømt Skjald eller Digter, Ulf Uggason, et Digt, hvori de Fortællinger besjunges, som vare blevne forestilte af Kunstneren. Digtet kaldes Húsdrápa*), men desværre besidde vi kun enkelte Brudstykker deraf f. E. Ex. dette, hvori, naar man jævnfører

*) Laxdæla Saga Cap. 26. Snorros Edda og Skalda Stockh. Udg. S. 103, 105. Fragmenter af Húsdrápa findes der S. 92, 97, 100, 102, 104, 106, 162, 178, 204 og maaskee 176. Jfr. pag. 66 (Nyerups Overs. S. 79 o. f.) samt Saga Biblioth. 2 D. S. 386 o. f.

det med de øvrige, tydelig sees, at et af Stykkerne har forestilt Baldurs Ligbegjængelse ved Dødningbaalet, og Gudernes Procession dertil, som anføres af Freyr, der siges her, ligesom Indernes Bismi, at age med sin Galt med gyldne Børster (der var et Sindbillede paa den befrugtende og straalende Sol) i Spidsen for Guderne; — Det lyder saaledes:

Først ager med en gyldenbørstet Galt
Til Borgen Odins Søn
Den krigserfarne Freyr Anfører
For Heltes Rækker.

En græsk Forfatter skildrer Solen paa lignende Maade, som Anfører for de himmelske Hære. — Borgen, som her nævnes, er enten Valhall, eller og selve Ligbaalet, thi saaledes finder man det, der var oprettet for Heroinen eller Heltinden Brynhilde nævnt i de eddiske Sange. I to andre (vistnok egentlig sammenhængende Fragmenter) skildres Odin, efter Kunstnerens Fremstilling, ridende, højligen bedrøvet til Sønnens Baal i Spidsen for en Flok Valkyrier, der synes at frembære hellige Offre og Drikoffre; ogsaa hans (tvende) Ravne følge ham.

I det tredie Brudstykke forestilles Heimdall ogsaa til Hest, og stundende til det samme Maal, nemlig den af Guderne opførte høje Vedkast — der

rimeligvis ikke har været uanseeligere end Dronning Brynhildes og Sigurd Fofnesbanes, som beskrives saaledes af Digtere og Sagaskrivere: En Indhegning, der lignede en rund Borg eller Kastel, omgav Baalet, overalt behængt med hellige Tapeter og gyldne Skjolde. Selv blev Dronningen (eller hendes Lig) kjørt derhen i en let, men prægtig Vogn, ogsaa omhængt med Fløiel og Purpur, samt glimrende af Guld. Arabiske Forfattere beskrive en russisk-gothisk Fyrstes og hans Elskedes Ligfærd paa en lignende Maade; kun bleve de brændte i et Skib, som var opreist paa sine Støtter og behængt med Teltværk eller Tapeter *). Saaledes blev ogsaa selv Guden Baldur, efter Edda opbrændt i sit Skib, som ikke kunde skydes ud paa Vandet, undtagen af en Jættinde; denne Scene er og udført af Kunstneren efter Digtets fjerde Fragment. Vi tage neppe Feil i at tillægge følgende Forestillinger efter den prosaiske Edda — hvis Fortælling om Baldurs Ligfærd udtrykkelig synes at være taget af det nævnte Digt. — Baldurs Lig bæres ud paa Skibet; Nunna, hans

*) Sæmundar Edda Kh. Udg. 2, 240 sq. 258 936 o. fl. St. Ol. Tryg. S. 1, 142. (Fortællingen om Nornagest, overs. af Grundtvig i Heimdall 1816. S. 47).

Hustru græmmer sig derover, saa at hendes Hjerte brister. Thor staaer derhos og indvier det tændte Baal med Hammeren Miölner; for Fødderne af ham løber en Dværg, hvem Tordneren i sin Hidsighed sparker ud paa Baalet. Nu siges det her, at foruden de forommeldte Guddomme, som beskrives paa ovenmeldte Maade, var Freja ogsaa her som kjørte med sine Katte, ligeledes Gudinden Frigga. Desuden kom der en heel Deel Frostjætter og Bjergriser (Giganter og Cykloper). Ogsaa Balders Hest blev ført ud paa Skibet tillige med Sadel og Ridetøj. Endelig kastede Odin sin herlige Guldring Draupner paa Baalet, som en Gave til sin hedenfarne elskede Søn for Helas underjordiske Verden. Vi kunne formode, ligesom Skalda næsten udtrykkelig beretter det i Henseende til Ulf Uggesens Digt, at Balders Død — ogsaa forherliget ved Ewalds og Oehlenschlägers Digte, samt vor Eckersberg her engang udstillede Malerie — samt de Tildragelser, som foregik der, ere blevne forestilte i dette Billedværk, saa meget mere som deres Beskrivelse i den prosaiske Edda følger lige ovenpaa Thors Kamp med Midgaards-Ormen eller Verdensslangen —, og netop denne Begivenhed ligeledes er bleven forestilt

af den Islandske Kunstner, og besjunget derefter af hans digtende Landsmand.

Vi have nemlig fire Brudstykker af det ommeldte Poëm, som omtale selve Thors Kamp med Slangen, samt ligeledes den med Jætten Hymer eller Ymer, som var med Tordenguden paa det samme Fartøj, hvorfra hin udkastede den Krog, hvormed han trak Slangen op fra Dybet. I det ene Vers siges der, at den spraglede eller glimrende Slange saae stivt paa Guden, der sad i Baaden, og udsprudede Giftstrømme paa ham, — i et andet, at Gudens vrede flammende Blik igjen forfærdede Dragen; — og i det tredie Brudstykke siges der, at Thor slog Hovedet af Slangen, saaledes, at det sank i Søen eller trykkedes mod Brændingerne eller Strandbredden. Dette berigtiger den yngre Eddas Forfatter, som ellers øjensynligen har benyttet Húsdrápa, da han anmærker: "det er sandfærdigere, at Midgaardsormen lever endnu og ligger i Havet." Det sidste stemmer vel mere overeens med den ældre Eddas Digt Hymisqvida, hvor der dog siges, at Thors tunge Hammerslag traf Slangens Hoved, hvorefter den sank i Havet; og de samme Udtryk bruger netop den yngre Edda her; — her maatte altsaa være indtruffet en Feil hos Kunstner eller Dig-

ter, maaskee forsætlig, for at forhøje Gudens Priis. Muelig bør der og tillægges et eneste Bogstav i Digtet, der strax vilde forandre den hele Mening, og forlige den ganske med Eddaernes øvrige Fortællinger. Endelig beskriver det 4de hertil hørende Brudstykke, hvorledes Thor gav Jætten det vældige Slag paa Hovedet, som (efter den prosaiske Edda) havde den Virkning, at han styrtede over Bord og vendte Beenene i Veiret.

End en tredie Hovedbegivenhed har Kunstneren forestilt og Ulf Uggesen besjunget, nemlig en Trætte mellem Guderne Heimdall og Loke, samt Gudinden Skade, men vi have ingen Eddisk Fortælling herom, hverken i bunden eller ubunden Stil, og det ene herommeldte Brudstykke er saa dunkelt og udrevet af sin Sammenhæng, at vi ikke kunne gjøre os noget tydeligt Begreb om Indholden. Kun fortæller Skalda os, at Heimdall og Loke have trættet om Freyrs berømte Smykke, kaldet Brisingamen; i den Anledning indfandt de sig endog ved Skjær og Klipper i Havet, hvor de forvandlede sig til Sælhunde. Ulf Uggesen, siger Skaldas Forfatter, har en lang Beretning her om i Húsd:ápa, men desværre! kjende vi nu næsten intet til den eller andre hertil hørende Mythen.

Vi forlade denne berømte, men for længst ødelagte Bygning af Olaf Paa, hvis udmærkede Undeſt for Billedhuggerkunſten i hine dunkle Dage, igjen, efter meere end otte Aarhundreders Forløb paa en forunderlig Maade er opvaagnet ved hans Efterkommer i 25de Led (efter de paa Sagaſkriveres og Annaliſters Beretninger grundede Slægtregiſtere) — nemlig hos vor ſtore Thorvaldſen, ſom iſær paa dette Sted er langt ophøiet over min Roes, men hvem vi nu have den Lykke at beſidde blandt os. Forlængſt er Aſernes Sørgetog, der zirede Hiardarholts Gildeſal, og engang beundredes af Hedenoids tappre Ædlinge, henſmuldret i Støv; dog lever dets og den det forevigende Digters Minde, og ikke blev Ophavsmandens høie Künſtſands ubelønnet; thi ſnart ſkal Alexanders ſtolte Triumphtog, paa ny fremtryllet af en beſlægtet Aand, zire Danmarks Kongeborg og ſelv Islands Sønner ſkulle der kunne frydes ved Synet af deres udødelige Ætlings herlige Værk, og den derved gjenvakte Erindring om Fædrenes Aand og Daad.

I det følgende ville vi finde flere Exempler paa, at private Vaaningshuſe have været prydede med Billedhuggerarbeide foreſtillende virkelige Begivenheder o. ſ. v. — Nu vil jeg ogſaa anføre eet, ſom viſer

at en saadan Bygning har været smykket med kunstigt og findrig udtænkt Materie. Tillige afgiver følgende Fortælling et Bevis for at Enkelte blandt vore Forfædre bestræbte sig for at give originale Prøver af deres Anlæg til Bygningskunsten, uden for den i de Tider almindelige Brug. — Foreløbig maa jeg anmærke, at de store Gaarde her i Norden, bestode i fordums Tider, ligesom det endnu er Tilfældet i Island og tildels i Norge, af forskjellige Bygninger, da enkelte Værelser nemlig udgjorde særskilte Huse. Vi see at det paa en Maade har været nødvendigt, ved den sædvanlige Bygningsmaade af Træ, de høie Sale undertiden skulde rumme over et tusinde Personer. Saaledes var den saakaldte Hall eller Skaale, den store Sal nemlig, som oftest et Hus for sig selv, men den havde og paa forskjellige Steder forskjellig Indretning. — Nogle vare nemlig indrettede med en Arne eller Kamin i Midten, andre til den saakaldte Langild, hvor et aflangt men smalt Arnested har strakt sig langs ad Gulvet. Nogle havde, inden for de Støtter, som bar Taget, lukkede Alkover, der tjente til Sengesteder om Natten, andre ikke, da Soveværelserne vare for sig selv o. s. v. Undertiden havde man et Hus eller Værelse for sig selv, der blot tjente til Stadsestue og anseeligere Gjæsters

Modtagelse; det kaldtes Stofa, hvoraf vort Stue; — en anden derimod tjente til slige Fremmedes Natteleie, og den kaldtes Svefnstofa: Sovestue. — De ugifte Fruentimmere havde deres Vaaninger for sig selv, hvormed Ammestuer og Qvindernes Daglig-stuer overhoved synes at have været forbunden, de kaldtes Dyngja (eller Spestue) undertiden Skemma eller paa dansk Jomfrubur, og svarte til Grækernes Gynæceer o. s. v. Den isolerte Bygning, vi nu komme til at beskrive, var egentlig en af de ommeldte Sovestuer, maaske, hvad Formen angaaer, en af de mest magnifike, som man af historiske Beretninger kjender.

Det var nemlig en Norsk Hovding Rodulf, gift med en norsk Prindsesse, i Norges første kristne, eller sidste hedenske Periode henved Aaret 1020 som havde opført denne besynderlige Bygning — vistnok i den Hensigt, at kunne have den Ære at beværte hele Hoffet, som ofte efter de Tiders Maade reiste omkring i Landet — paa en særegen og udmærket Maade. Den Konge som regjerte i den Tid, var Olaf Haraldson, i levende Live kaldet den tykke men efter Døden den hellige. Det er af hans utrykte Saga eller Levnetsbeskrivelse, at denne Beretning er taget. Deri siges da nemlig: Kongen kom om

Aftenen til Rodulfs Gaard med et Følge af 200 Mand; den var omgivet med en høi Indhegning, forsynet med en anseelig Port. Indenfor stode der mange smukke Bygninger, store og smaa, men een udmærkede sig især ved sin Høide og runde Stikkelse, og Kongen ansaae den af denne Aarsag for en Kirke, men Husfaderen underrettede ham om, at den var blot en nylig opført Sovestue. Efter at Kongen og Hoffolkene var blevne vel beværtede i Drikkesalen, der beskrives som stor og vel indrettet, fulgte man dem til den ommeldte Bygning. Som formeldt havde den en rund Skikkelse, med fire Dørre, en til hver Kant. Indvendig var der alleryderst en Omgang eller Svale, og der udenfor en bredere Gang eller Gallerie, rundt omkring 20 høie og svære Støtter eller Kolumner, der bar en Kuppel. Midt i denne Rotonda stod der en rund Forhøjning til et Alter, hvortil forskiellige rundtgaaende Trappetrin førte, og ovenpaa den stod der en stor Thronseng af et særdeles kunstigt Arbeide, større dels beslaaet med Kobber og Jern, dels forgyldt, dels malet. De fire Hiørnestave vare prydede med store Knapper af Kobber, graverede og forgyldte, men rundt omkring var der etslags Jerngitterværk, som bar trearmede Lampetter med tilhørende Lys. I denne Seng skulde

Kongen selv hvile. Mellem Støtterne var der rundt omkring, i det inderste Rum, 20 Sengesteder indrettede til ligesaamange af Hoffets fornemste Personer, i et Slags Nicher eller Alcover. I den mellemste runde Gang, der omgav Støtterne, vare der langs med Væggen, indrettede 40 Senge, til Hoffolk af Middelklassen. Sgavel hele Kuppelen, der hvilte paa de ommeldte 20 Støtter som den lavere Deel af Loftet, der dækkede Mellem-Galleriet, og som kunde sees gjennem de Aabninger, som Kolonnadens Mellemrum dannede, var ziret med Malerier paa følgende Maade:

I) Det mellemste og øverste af Kuppelen forestillte:

1) Gud selv i en straalende Glorie; der neden for i gradvis nedgaaende perispheriske Rækker af Figurer:
2) Guds Engle-chore eller hans himmelske Hære.
3) Den ætheriske Himmel.
4) Soel, Maane og Stierner.
5) Skyer, Dunster og Vinde.
6) Luftens forskjellige Fugle.
7) Jorden med dens Værter og Urter, samt mangeslags Kreature paa forskjellige Maader.

II) Den lavere Deel af Loftet, som bedækkede det ommeldte Mellemgallerie, forestilte mangeslags gamle Begivenhedrr og ypperlige Fyrsters Bedrifter *).

Slige Bygninger hørte vel ikke til de sædvanlige — men alligevel er det vist, at de fornemme, som sagt, prydede det indvendige af deres Stadse- og Gjæste-stuer deels med Billedhuggerværk og Malerier, deels med skjønne og kunstige Tapeter, som selv i de hedenske Tider ansaaes af slige Folk for Fornødenheder. Ellers havde vore Forfædre Værelser eller Bygninger, som vi nu neppe kjende paa den Maade, nemlig Badstuer eller Badestuer, der vel ikke have været saa prægtige som Romernes, især da de ikke som disses, vare offentlige, men havde dog vistnok fortjent større Opmærksomhed, end dem er vederfaret, da vi ingen Beskrivelse hive over en saadan. Kun har Tiden endnu levnet os det af den berømte Laugmand og Historieskriver Snorro Sturleson paa Reikholt i Island for næsten 600 Aar siden (tidlig i det 13de Aarhundrede) indrettede Bad med tilhørende Vandledninger, hvorover Beskrivelser haves af forskjellige Reisende. Det er, eftersom en af dem ud-

*) Jfr. Müllers Saga-Bibliothek 2 D. S. 888.

trykker sig, det herligste Beviis paa Snorros Snille, og er et ædlere Monument for sin Ophavsmand, end de ivrigste af hans Beundrere kunde have oprettet til hans Ære. Det er ypperlig opført af hugne Stene; den største af Vandledningerne er 150 Alen lang *).

De der ønske en nogenledes fyldestgjørende Beskrivelse over vore Forfædres almindelige Bygningsmaade, maa jeg henvise til Prof. Stenblochs Afhandling om de gamle Skandinavers Vaaningshuse indrykt i 3de Bind af Maanedsskriftet Athene (for Aaret 1814) samt tildels til de tvende der benyttede Aftegninger af det Indvendige i de Islandske Hovdingers Gilde- og Daglig-stuer i det 10de Aarhundrede, udkastede af Conferenzraad Erichsen samt stukne i Kobber ved den Kjøbenhavnske store Udgave af Gunløg Ormstunges Saga, og derefter ved Bonstetens tydske Oversættelse af Ragnar Lodbrogs Saga **).

*) Hendersons Iceland T. 2 pag. 142 o. f. jfr. Olufsens og Paulsens Reise gjennem Island. 1 D. S. 113 260. Mackenzie Travels in Iceland 2 Edit. S. 196—97. Hooker Tour in Iceland 2 Edit. T. 1. p. 314. o. f. og Snorros Levnetsbeskrivelse foran hans Norske Historie (1 D. XXXI).

**) Den ene Afbildning findes og ved Gange Rolfs Saga, udgiven af Prof. Lilliegren.

Ogsaa findes der en Prospekt af en middelmaadig Islandsk Gaard, der vist nok ikke meget afviger fra den Udseende, en slig havde i Oldtiden, ved Olaffens og Paulsens Islandske Reisebeskrivelse. — Dog ere de vistnok nu i Almindelighed byggte af slettere Materialer, formedelst den saa meget tiltagne Mangel paa Skov, og den dyre Priis paa Tømmeret, som maa tilføres fra fremmede Lande.

En anden Green af vore Forfædres eller de nordiske Landes første Beboeres Bygningskunst, maa henføres endnu meget høiere op i Tiden. Jeg meener nemlig deres Stensætninger, Altere eller Tempelhytter, og underjordiske Gravkammere m. m. af den Art, som Alt vidner om uhyre Arbeide og Forraad af Kræfter, eller og om mechaniske Kundskaber, hvorom vi nu ei mere have noget Begreb, hos deres Opbyggere. Alle ere de opførte af raa, men tildels uhyre store Kampestene; dog ere Murene i Gravkamrene ofte udfyldte, mellem slige større Stene, med tilhugne tynde Granitfliser, saa at de for saavidt ligne en Muur opført af Teglsteen, hvori store Qvadersteene ogsaa ere indsatte. Man maa forbauses over slige underjordiske Bygningers Varighed og Opførelsesmaade. Man kalder dem hos Os i Almindelighed Jættestuer, et Navn taget fra den hedenske Mythologie,

da Almuen indbilder sig, at de ere blevne opførte eller beboede af Jætterne, eller det gigantiske Folkeslag, som man antager for at have været Nordens ældste Indvaanere. — Jeg har selv været inde i en (ved Udlejre, kort fra Slangerup her i Sjælland), den udgjorde en rummelig men mørk Sal i det underste af en stor rund Høj; — uden al Fare kan man gaa og opholde sig derinde, skjøndt Bygningen i det mindste er Tusinde Aar gammel. En af de Klipper som laa tværs over Stuen og udgjorde dens Loft, ansees for at veje fuldt saa meget som Bronzestatuen paa Amalienborg, og det er dog bekjendt at den kun kunde løftes og flyttes ved kunstigt Maskinerie *). Et andet Exempel paa vore Forfædres til slige Foretagender anvendte Kraft eller Kunst, seer man i den bekjendte Snoldeløvs Steen; det er nemlig en Runesteen, fundet i en Høj ved ommeldte Landsbye i Nærheden af Leire Danmarks ældste Hovedstad, kaldet

*) En Jættestue ved Steenstrup 10 Alen lang $3\frac{3}{4}$ Alen bred $2\frac{1}{4}$ Alen høj. En anden indenfor af samme Størrelse. En Gang imellem dem. (Ods Herred Ant. Ann. 2, 271). I Risbøien ved Stampenborg 10 Alen lang, $2\frac{1}{2}$ til $3\frac{1}{4}$ Alen bred, med en Indgang forhen $9\frac{1}{2}$ Alen nu $14\frac{1}{2}$ Alen lang. (Estds. 3, 53, 55).

Syls (eller Gilde-Højen) der uden Tvivl før har været et Offer- og Gildested om Sommerdage, siden er Stenen flyttet til runde Taarn her i Staden, hvor den findes blandt andre der opstillede Mindesmærker af samme Art. Det, hvad jeg her egentlig vilde anmærke, er den Omstændighed: at ommeldte Runesten var nedlagt under en uhyre Klippe, som henved Aaret 1780 blev sprængt til Hegn og udgjorde omtrent 70 Steenlæs, der ene tjente til at opsætte flere Favne enkelt Steengjærde. Dens Tyngde havde gjort, at kun lidet af den var over Jorden. Ved at ploie det Sted hvor denne uhyre Klippe havde ligget, fandtes Runestenen et Aars Tid efter i Jorden, netop under den Huling, som Massen havde udfyldt. Saaledes var da Klippen hidført med Menneskehænder og henlat for at bedække en Steen, hvis Indskrift og Figurer (to sammenslyngede Drikkehorn) m. m. ere det eneste Mindesmærke af dette Slags, som vi endnu have om et hedenst Offersted og præstelige Talere fra hine graa Oldtidstide, og som tillige afgiver et uigjendriveligt Beviis for Runeskriftens høie Ælde her i Norden *).

*) See Prof. Thorlacius Beretning om den Snoldeløvske Runesten i Ant. Annal. 1ste B. S. 278. o. f. samt de øvrige Afhandlinger om den i 1ste og 2die Bind.

For at give en Idee om Indretningen af vore Forfædres Offersteder under aaben Himmel, anfører jeg af Kiøbenhavns Skilderie for 1808, den interessante Beskrivelse over det ved Gunderslovholm i Nærheden af Sorøe, ved Professor Molbech: Han beretter nemlig følgende: "Vi kom over en Bæk ved Foden af en Banke og fandt os her, midt i en Dal, paa en Plet i Skoven, der har et meget vildt Udseende. Vi stege op ad, i en temmelig Højde, og vidste nu efter den os givne Anviisning, at vi vare paa rette Vej. — Ei meget længe vandrede vi frem, før vi opdagede det herlige, maaske langt over Tusind Aar gamle Monument, rundt omkring omgivet af Træer, dog saaledes, at ved den østlige Ende aabner sig en temmelig stor Plads bar for Skov. Det bestaaer af en aflang Steenkreds, som har 70 Skridt i Længden og 10, 12 Skridt i Bredden. — Kredsstenene, hvoraf de fleste over Jorden have en Højde af et Par Alen, og derover, ere i Antal 89. Omtrent en Snes Skridt fra den vestlige Ende reiser sig en gigantisk Steenhob, bestaaende af en Overligger, hvis øverste Punkt er henved $3\frac{1}{2}$ Alen fra Jorden, saaledes, at enten man staaer, for eller bag ved den, kan man ikke see dem der befinde sig paa den anden

Side. Den har omtrent 13 Alen i Omkreds *) og hviler paa fire tildels i Jorden nedsænkede Steene; dens Skikkelse nærmer sig til en Trekant. I Midten hæver den sig, og har, maaskee ei af Naturen, en Skraaning ned ad i den østlige Ende; I det mindste kan man troe, at den ikke uden Hensigt har faaet det Leje, som den nu har, thi fra Jorden kan man, uden Besvær stige op paa den forreste fremragende Hvilesteen, og fra denne paa Overliggeren. Imellem denne og Hvilesteenen er fortil, paa venstre Haand, en Aabning, saa stor, at man uden megen Besvær kan krybe ned i Hulen under Steenen, hvor to til tre siddende Mennesker kunne finde Plads. Den bageste Deel af Steenkredsen, er, i en kort Afstand fra Offeralteret, adskilt fra det øvrige ved et Mellemrum, udmærket med 4 større Steene, der paa begge Sider staae i en længere Frastand end de øvrige, hvilke ere ganske nærstaaende. Igjennem disse Aabninger gaaer en Fodstie. Ved begge Ender af Steenkredsen er en kjendelig Aabning eller Ind-

*) En Altersteen i Nærheden af Slagelse er 16 Alen i Omkreds. Bastholms Beskr. i Ant. Annal. 2 B. 1 H. En anden i Stillinge Sogn: Langes Beskr. sst. S. 77. En dito 17 Alen (S. 78). End en (S. 87). En beskrevet af Fuglsang ved Lund-for-Lund 20 Al. (p. 307). 30 til 40 Mennesker kunne staa paa den.

gang, dannet ved to Hjørnesteene af udmærkende Størrelse; men ligesom om denne Indgang skulde være tillukt, er der i Midten opreist en Steen af tilspidset Form og af større Høide end de øvrige. Af disse helder den ene noget ind ad; den anden, i den vestlige Ende, ligger fladt hen ad Jorden, formodentlig ved Fald. Hele det indre Rum, som Steenkredsen indhegner, er ligesom brolagt med store ganske tæt liggende Steene."

Selv har jeg herved gjort disse Bemærkninger: at den ommeldte Skraaning af Overliggeren eller Altersteenen, synes at have tjent i Steden for visse Render som man finder paa andre, især brittiske, og som vel vare bestemte til Offerblodets eller Drikofferets Afløb, mod Solens Opgang eller maaskee mod den opgaaende Sol; Afdelingen i den bageste Ende synes at svare til den forommeldte, der siden fandt Sted i Templerne; den ene Steen, der før spærrede Indgangen her, er vel bleven kastet om kuld ved den kristne Religions Indførelse, for at vise at Stedets Helligdom nu var ophørt. Angaaende Bestemmelsen af det Kammer, som Alterets Underliggere danne, saavel som om andre af samme Art, ere Meningerne meget delte, da nogle antage dem for at have tjent til Gjemmested for den hellige Ild — som vistnok

gjemtes i Templerne paa Alteret, efter at de vare oprettede, — andre, som Pastor Fuglsang, at de vare etslags Templer eller Sanctuarier for visse Guder, hvis Idoler eller smaa Billeder her vare indsatte, hvilken Mening han grunder paa de ældre og nyere indiske Templers Indretning, ligesom det rigtig nok er vist, at vore seenere Templer lignede i Indretningen, de indiske af samme Slags. — Slige raa Steentempler, som de oldnordiske saakaldte Dyrhuse *), Altre, Gravsteder m. m., skal man rigtignok finde i de Indien omgivende Bjergegne, hvor den samme raa Kultus som Finlappernes, de ældste Nordboers nemlig, for visse hellige Steene der ere Gudernes Symboler o. s. v., virkelig endnu finder Sted, ja, endog i selve Indien blandt de lavere Folkeklasser. — Dog finder man, at nogle af vore anmeldte Steendysser (som Almuen kalder dem) have virkeligen tjent til Gravsteder, men det gjøre jo ogsaa vore Kirker, muelig have hine, i dette Tilfælde, været etslags Gravkapeller.

---

*) Saaledes kaldes de i Bahus Lehn i Sverrig. Nogle af dem ere afbildede i Thams Vestgøthiske Monumenter 1 H., hvilket skjønne Værks Fortsættelse man meget maatte ønske.

Af de mange endnu i vort Fædreland befindtlige Steensætninger af rund, firkantet, oval og flere Former, have nogle da, som førmeldt, omgivet de offentlige Offersteder, forsynede deels med smaa Steenkapeller — hvilke vi vel kunne kalde Pyræer ɔ: Fyrsteder, Ildsteder hvilket Navn Grækerne tillagde Persernes Steenbygninger eller Taarne hvori de forvarede den hellige uudslukkelige Ild — deels de hermed ofte forbundne Steenaltre, og endelig visse anseete Personers Gravsteder. Ofte bestode disse af runde Høje, som foranført, (hvilke Grækerne, og flere gamle Folk, især Britanniens, Tydsklands og Ruslands Beboere, paa samme Maade have opført over deres Døde) med Gravkammere, Steensætninger, Bauta- eller Minde-stene o. s. v. Adskillige af hine store Steensætninger, der undertiden have en meget betydelig Udstrækning f. Ex. en Længde af 200 Al., have og tjent til Tingsteder eller Folkets offentlige Forsamlingspladse, hvor alle publike Forhandlinger gik for sig, Processer førtes, Domme afsagdes, Love forkyndtes o. s. v. Ogsaa her findes store runde Høje indenfor Steensætningen, da Fyrsten, Høvdingen eller Dommerne ofte sad eller opholdt sig oven paa dem, for desbedre at kunne sees og høres af Folket. — Vistnok have Ting- og

Offer-steder i Hedenold ofte været de selvsamme, da Gudstjeneste og Rettergang vare meget nøje forenede, og forvaltedes af Personer, der paa engang vare Fyrster og Ypperstepræster eller Høvdinge og Offerpræster. — Selv de sørgelige Handlinger, som vi kalde Forbryderes Henrettelser betragtedes af vore Forfædre som religieuse, nemlig som Offringer til Guderne, vi nævne og undertiden deres ulykkelige Gjenstande, Retfærdighedens eller Statens Offre, men selve Handlingen er kun religieus, forsaavidt en Præst ledsager Synderen for at forberede ham til Døden, og overgive hans Aand til den højestes Forbarmelse. Saavel Tinget som Offerpladsen kaldtes Ve, Vi, d. e. Helligdom, der af Vebiørg, siden Viborg ɔ: den hellige Stad o. s. v., samt tillige det bekjendte Ord vie d. e. hellige m. m. Selv Markederne vare forbundne med de store Folkeforsamlinger, og de af den paa slige Steder helligholdte store Fester, og denne Skik vedblev i de kristne Tider paa en efter Omstændighederne forandret Maade. Nogen Tid efter Kristendommens Indførelse holdtes Tingene endnu (især i Norge og Island) paa de gamle Offersteder, men al hedensk Gudstjeneste ophørte da naturligviis der.

Pladse, som vi udtrykkelig vide have været Tingsteder, vare snart firkantede snart runde. Et af det sidste Slags ved Sola i Norge — hvor Høvdingen Erling Skialgsen, som man vel kan kalde den sidste Herse, boede henved Aaret 1000 og derefter — beskrives saaledes eftersom den endnu saae ud i det 18de Aarhundrede: "Paa et plat Sted ovenfor Sole-Sanden staaer meget ordentlig i en vidtløftig akkurat Cirkel, opreist 24 høje Graasteene, som smaae Bautasteene, hvorimellem, fra hver af disse høje Steene, ligge cirkelviis i Kjederad nogle med sær Flid samlede hvide runde Steene, saa store som maadelige Stykkugler, og midt udi Cirkelen er at see en i Firkant oplagt Graasteen, som et Bord, og tvende store hvide Steene at sidde paa. Ligeledes ligge ovenmeldte Slags hvide Steene atter i 8 lige Rader fra 8 af de omkring staaende store Steene, visende alle lige til Steenbordet *)." Almuen kalder Stedet endnu: Domsteenen; ellers kaldte man en lignende Forsamlings Plads i gamle Dage en Domring, eller lige frem, Ring; Franker, Angelsaxer og Skotter brugte den selvsamme Benævnelse — Nogle af de

*) See Beskrivelsen over Solas Steenkreds ved B. Thorlacius. Ant. Anm. 1. B. med tilhørende Tegning.

ældste egentlige Gudsdyrkelses- eller Offer-pladse have og været runde for at efterligne Himmelens tilsynelabende Kreds. Saaledes ogsaa Romernes ældste Templa, der kun vare slige aabne Pladse, afdelt efter Himmelegnene, for at betegne Hovedvindene ligesom Tingstedet (muelig i de ældste Tider tillige Templet) paa Sola. Vi have før seet, at de gamle elskede denne samme runde Form ved Bygninger (som ved Rodulfs Gjæstestue), vel og saa undertiden ved Templerne, ligesom nogle af vore ældste Kirker f. Ex. nogle paa Bornholm og den ved Biernede her i Sjælland haver denne Skikkelse — men vi finde og, at de undertiden ligeledes have anvendt den til deres Gravsteder, som f. Ex. det ved Houge i Norge beskrevet af Grev Vargas Bedemar hvor mange Steenkister i Skikkelse af Straaler ere satte omkring et Standpunkt, hvorfra de synes at udgaae, og formodentlig hentyde paa et særdeles Forvandtskab mellem de Personer som de indesluttede *).

Det herligste Monument af hine cirkulaire Steenbygninger, fra ældgamle Tider finder man dog i Engelland. Allerede forhen har jeg anmærket at det e

*) Ant. Ann. 3. B. S. 98.

Land, saavel som det tilgrændsende Skotland, til dels ogsaa de hertil hørende mindre Øer, samt det store Irland, indeholde en stor Deel Steensætninger, der gandske ligne vore nordiske. Vi have og mange historiske Grunde til at antage, at Folk herfra Norden have udvandret til de brittiske Øer og bosat sig der i de ældste Tider f. Ex. Picterne paa Skatlandskyst (hvorom jeg har skrevet en særskilt Afhandling i det skand. Lit. Selsk. Skrifter). Det ypperligste af slige Oldbrittiske Mindesmærker er det saakaldte Stonehenge, 1½ Dansk Mil fra Salisbury, og i en Egn der ved Cæsars Tider allerede var beboet af Nordiske Folk, som han kalder Belgæ eller Nederlændere, vel paa Grund af Sprogets Lighed, men det er enhver bekjendt, hvormeget det Danske og det plattydske eller hollandske endnu ligne hinanden. Templet laae paa en meget forhøjet og temmelig vidt udstrakt ligeledes kredsformig Grundvold, omgivet af en Grav. Nu er det bleven meget ødelagt ved Tidens Længde — maaske og ved Romernes eller de forstne Kristnes Ødelæggelser, da beggeslags Folk gjorde sig Disse til Pligt mod de gamle Britters hellige Steder — men alligevel kan man endnu udfinde den ædle og symmetriske Plan, hvorefter Bygningen er udført, og som var Aarsag i, at Architekten Inigo Jones, der har

beskrevet den meget nøie, ikke kunde forestille sig andet end at det hele var et Værk af Romerne, skjøndt Keysler o. fl. have beviist det modsatte. Efter alt hvad vi vide om Egnens Historie, maa vi slutte os til, at Opbyggerne have været nordiske Folk. De uhyre Stenmasser hvor af Monumentet bestaaer, ere rigtignok af den Beskaffenhed, at vi nu ikke kunne begribe eller forklare, hvorledes man har baaret sig ad med at føre dem til Stedet og opreise dem, især da slige Steene ikke skal findes nærmere derved, end i en Afstand af 16 Engl. (el. 4 Danske) Mile. En af disse Stene (dog hverken den største eller sværeste) er af kyndige Dommere anslaaet til en Vægt af 30 til 40 Tons; antage vi 35, bliver den efter dansk Regning henved 220 Skpd. den vilde altsaa ikke kunne røres af Stedet med mindre end 150 Oxers forenede Kraft. Monumentets Omfang er over 100 Fod, men Gravens, hvorved Grundvolden omgives 100 Alen. I Forbigaaende anmærker jeg at der gives kunstige Høie her i Norden (skjønt saare enkelte), hvis Omfang er 300 Alen. Højden af den indvendige Karnis er nu 24 Fod efter Middelregning. Bygningens Udseende udvendig fra i en Afstand af $\frac{1}{2}$ Engl. Mil (eller en dansk Halvfjerding Vej) siges at være særdeles majestætisk, prægtig og ærværdig.

Bygningens yderste Omkreds bestaaer af 30 uhyre Steenstøtter; i nogen Afstand der indenfor er en concentrisk Kreds af 30 meget mindre; der indenfor igjen 12 store Stenstøtter i aflang ottekantet Form, og andre 12 mindre dertil svarende allerinderst. I den inderste Omrids har der mod Østen været en stor og lang Alterstein af dunkelblaa Marmor. De Architraver, som have omgivet den yderste Kreds, ere for det meste nedstyrtede. Overhoved synes de Stenmasser, hvoraf Bygningen har bestaaet, fordum at have været jevnede og glattede med Meiselen, for saavidt de have været ovenfor Jordfladen. Angaaende dette herlige Mindesmærkes nærmere Beskrivelse vil jeg især henvise til den udførlige, som findes i Allgem. Weltgesch. (ved Baumgarten) 16 Th. S. 569. o. f. med hosfølgende Tegninger *), og det hele fortjener vistnok dannede Architekters Opmærksomhed, samt vil, som jeg haaber, rigtig betragtet, bidrage til at frikjende de gamle Nordboer for den totale Mangel af Kunstsmag og Flid, som man forhen, af magelig Ukyndighed har været saa tilbøielig at bebreide dem.

*) Monumentet er ligeledes beskrevet og aftegnet i Keysleri Antiqvitates septentrionales & celticæ 1720.

Det er efter de anførte Omstændigheder naturligt, at den uoplyste Almue i Omegnen beretter og troer, at denne uhyre Bygning er opført af Aander, Trolde eller Djævle. Saaledes gaaer Sagnet endnu i Ægypten og Indien om disse Landes kolossalske, os ligesaa ubegribelige, Mindesmærker, og selv i vore egne Lande gjælde lignende Sagn om Forfædrenes Kjæmpeværker som kaldes Jættestuer, Troldmure o. s. v. Da vi, som sagt, ikke kunne forklare Maaden, hvorpaa disse ere opførte, have de mere oplyste i England faldet paa at paastaae, hine Stenmasser maa være sammensatte paa en kunstig Maade af etslags Sandleer eller Stenkalk, men siden hærdede i Luften, hvilket de Fleste dog ganske benægte. En lignende Mening har og fundet Indpas hos enkelte Forfattere her i Danmark. Saaledes siger f. Ex. Pastor Paludan i hans Beskrivelse over Jættestuen (44 Al. af Omkreds) i Roddingehøjen paa Møen *). "Det fortjener at anmærkes, at Steenvæggene paa alle fire Sider af dette aflange tomme Rum vare "dengang — thi nu ere de fordærvede — saa lige, "lodrette, tætte og glatte, som en med Kalk over-"draget Væg nu omstunder. Da det ikke kunde

*) Ant. Ann. 2. B. S. 232.

"undgaaes, at de ved Redskabernes Brug maatte "faae adskillige Stød, erfarede man ved Affaldet, at "Grav-Bygmesteren havde mellem de store Kampe-"steene, der udgjorde Sidebygningen, omhyggeligen "udfyldt Mellemrummene med andre paa hinanden "lagte, eller efter Kant indsatte Fyldingssteene, belagt "disse igjen med Fliser, hvor de vare ujævne, og "dækket enhver Ujævnhed saa net og got, som man, "endogsaa nu, kunde forlange. Da dette ordent-"lige Arbeide, efter Undersøgelse blev befundet at "være skeet, ikke ved Leer eller Kalk, men ved blot "gul Marksand, kan det med Føie antages, at Heden-"olds Bygmestere have forstaaet en Kunst, som nu "er tabt, nemlig at bearbeide en Sand- og Steenkit "af samme Udseende, Haardhed og Styrke som Stee-"nene selv, hvilket jeg ved en anden Lejlighed skal "bevise af den uhyre Svanejesteen paa Klinten, "af Bautasteenene ved det Norske Hus i Marien-"borg Have o. s. fl., hvilke kjendeligen derved ere "sammensatte, og hvorved den Gaade tilfulde opløses, "hvorledes hine Kjæmper, der ikke vare det mere "end vi, have kunnet hæve saa svære Steenkolosser "uden mechaniske Apparater. Rimeligvis har ogsaa "Sandet paa Møens Land været brugbarere der til, "end paa andre Steder, fordi det allevegne bestaaer

"af $\frac{2}{3}$ til $\frac{1}{2}$ Deel fineste Kalkmergel, som blandet "med en bindende, maaskee blot salt Vædske, for- "modentligen kan give en Sandsteen, hvad denne "Skorpe i Graven virkelig er."

Saavidt Hr. Paludan. Denne hans Formening er virkelig meget mærkværdig, men endnu maa vi tvivle om dens Rigtighed (thi de lovede Beviser ere ikke siden, saavidt jeg veed, komne for Lyset) undtagen for saavidt det af denne Beretning er indlysende, at vore Forfædre have forstaaet, at forfærdige en fast Kit som Surrogat for Kalk, og maaskee fortrinligere, end denne er i Almindelighed, for dermed at udfylde og udspække Overfladen af deres Mure eller Steensætninger, hvoraf mange altsaa i forrige Tider maa have havt et meget smukkere Udseende, end de nu have, og staae i det samme Forhold til deres før havte Skikkelse, som murede Bygningers Ruiner fra Middelalderen til de oprindelige Ridder Slotte.

Nogle Forfattere, meget fortiente af vor gamle Literatur og Historie have i nyere Tider paastaaet at vore Forfædre ingen Gulv havde i deres Vaaninger uden den blotte Jord. Dette er en aabenbar Misforstaaelse og Urigtighed; Steenblach siger, at Gulvet

af denne Aarsag blev strøet med Halm, men det blev vistnok kun brugt tildels af samme Aarsag, som vi bruge Gulvsand, nemlig for at Gulvet ikke skal blive formeget tilsølet, tildels ogsaa i Steden for Gulvtepper, som blødere at staae paa og for at forebygge Kulde fra Gulvet, som ofte var belagt med flade glatte Steensliser. Enhver kiender de rigere og mere forfinede Sydlændingers Marmor- og Mosaik-Gulve; disse bestode dog kun af Steen. Vore Forfædres Steengulve have undertiden, endog i de allerældste Tider, været kunstige nok. Dette seer man af Beskrivelsen over Roddinge Jættestue *), hvor det hedder: "Gulvet bestod af et Lag flade, dels sortbrændte, dels med en Kridtskorpe overdragne Flintestene, brolagte i rent gult Sand, men saa sammenkittede, at det under Brydningen gik op i store Plader." — En lignende kunstig Brolægning findes endnu paa flere Steder i Norden, og har saaledes muelig udgjort Gulve i Bygninger, hvis Mure for længst er forsvundne af Jordens Overflade. Saaledes f. Ex. fandt Schiønning i Værdalen i Norge adskillige runde brolagte Pladse, nogle af 60 til 70 Alens Diameter, uden al Tvivl fra de hedenske

*) See det sidstanførte Sted S. 235.

Tider, hvor Steenene vare saa tæt og vel sammenføiede, at de udgjorde en Plade og kunde neppe brydes fra hinanden. En af disse som man forstyrrede for at benytte Stenene, indeholdt, i et enkelt Lag en saadan Mængde, at de udgjorde 200 Læs *). Af en anden Skikkelse men en ligesaa stor Varighed, er et Steengulv, paa aaben Mark ved Kirkeboi i Island, der dog rimeligvis er fra de første kristne Tider. Det beskrives saaledes af Landmaaler Asklund i en officiel Indberetning af 15de October 1817. "6 til 800 Skridt østen for Kirken findes, midt i Flyvesandet, en glat Flade 16 Alen lang i Ø. og V. 14 Alen bred i S. og N. som er dannet af haarde, lange, femsidede, prismatiske, Klippestykker af $\frac{1}{4}$ Alen Gjennemsnit, 2 a 3 Alen Længde. Disse Stene ere satte lige i Jorden med deres Længde, saaledes at de ganske passe sammen, og forbundne med en nu forsteenet Materie udgjøre et meget got Steengulv, der rimeligvis har været i den ældste Kirke, skjøndt ingen videre Spor til Bygninger sees paa det ommeldte Sted."

---

*) Denne Efterretning er uddraget af Schiønnings endnu utrykte Reisebemærkninger i Norge.

Heraf og af meget andet, som det vilde være for vidtløftigt at anføre her, er det indlysende, at vore Forfædres Indsigter og Færdigheder i Bygningskunsten og de dertilhørende Kundskaber og Arbeider ingenlunde have været saa ringe, som vi i Almindelighed forestille os. Endnu finde vi Levninger af deres Bygninger, hvis Bestemmelse og Indretning vi ikke kunde forklare f. Ex. den kunstige underjordiske ved Hemsøe paa Øen Gulland, Gothernes ældste Sæde i det scandinaviske Norden, der er beskreven 1768, (da den af Skattegravere blev opdaget) ved Stedets Præst, Dr. Theol. Ackermann i en officiel Beretning, og (i Oversættelse) indført i Andet Bind af de antiqvariske Annaler *). Den bestaaer nemlig af 3de Mure, hver Kant omtrent 6 Alen lang, og de to til Siderne 1¼ Alen bred. I hver af Sidemurene er der indmurede 2 Piber, omgivne med en stærk Muur, indvendig hule, kalkede og glattede, opmurede af Kalk og Steen. Skjøndt de alle, ligesaavel som Murens øverste Overflade laae ikke mindre end 3 Al. dybt under Jorden, saa vare dog Pibernes Mundinger eller Aabninger omgivne med 4 runde Graasteene, en paa hver Kant, og Mundingen af

*) Meddelt ved Etatsr. Thorlacius.

de 3 bedækkes hver med en stor Kalksteen, eller 3 Al. lang, 2 Al. bred og ½ Al. tyk — den 4de Pibe derimod var tilsluttet paa samme Maade, med en endnu større Marmorsteen, sleben paa den ene Side, og deri udhuggede adskillige hieroglyphiske Figurer af Skikkelse som Hjul, Sløjfer, Kjeder og Lillier — men desværre! have vi ingen Tegning over dem *). Alle de store Bedækningsstene hvile ikke umiddelbar paa Piberne, men paa de 4 store Graastene som omgive dem, saaledes at de synes at levne en hemmelig Uddunstningsvej for det underliggende. Sidemurene som beskytte Piberne, ere tykkere end Tvermuren for Enden. Hvor høj Muren, eller hvor dybe Piberne ere, er ikke bleven undersøgt, saa at man ikke veed, hvor dybe Piberne ere, kun berettes det, at Skattegraverne havde stukket en Jernstang ind i dem, og ikke kunnet naae Bunden; dog syntes Jernstangens Ende at vidne om noget sumpigt. Disse ommeldte Pibemundingers Diameter er ikke

*) En flad Steen, mod Vestenden af en Steenkiste i en, vistnok hedensk Begravelse, i Aspatrick i Cumberland, en Engelsk Provinds, som vore Forfædre i gamle Dage have erobret eller beboet, er betegnet med lignende Hieroglypher; denne er aftegnet i Archaeologia Britannica Tom. 10.

opgivet; kun seer man at de ere indmurede, og man maa slutte, at de ere henved 1 Al. i Gjennemsnit paa hver Kant. Derimod fandtes der, paa den Side som ikke havde nogen Muur til Hegn eller Beskyttelse, tvende lignende, men mindre murede og isolerte Piber; af noget over et Qvarters Diameter; hver af deres øverste Aabninger bedækkedes med en tynd Sandsteen omtrent 1 Tomme tyk; deres Mundinger laae kun ½ Al. neden under Jordfladen, og holdtes derfor, efter Opdagelsen, aaben. De maa i det mindste være 3 Al. høie, thi man opgravede løs Jord omkring dem, til 3 A. Dybde, da man stødte paa de ommeldte Sidemure — men disse tvende Pibes Bund synes man heller ikke at have fundet. Midt i det Qvadrat, som de 3 forbundne Mure, og de to isolerte Piber dannede, lige under det Sted, hvor en gammel Solskive længe havde staaet, fandt s en stor Sandsteen 1 Al. tyk 1 Al. bred, og 1¼ Al. lang. Paa den havde de forommeldte Skattegravere stødt og afflænget den for at kunne trænge dybere ned, men forgjæves, da de ei formaaede at løse eller ryste den. Da Almuen siden ved Eftergravning undersøgte Stedet, var Steenen, i 2 Alens Dybde, bedækket med løs Jord, og runde Graastene, hver saa stor, at et Menneske netop

kunde bære dem, men dem havde Længraverne opkaget, og atter nedvæltet. Ved Undersøgelsen fandtes derimod den ommeldte store Sandsteen, at hvile paa en stærk og solid Muur — [af hvilken Skikkelse, rund eller firkantet, meldes der ikke] — bestaaende af store Kalksteene, sammenføjede med Kalk og Sand. Denne Muur var saa fast presset sammen, at Kalken var ligesaa haard, om ikke haardere, end Steenen; ved nogle Kalkstykker, saa man ligesom sammenvoxet Skorpe af Traade, forvandlet til Steen [maaskee af Haar, hvormed man før har blandet Kalken for at gjøre den fastere].

Ingen har endnu kunnet udfinde den Hensigt, hvortil man har opført den ommeldte Bygning, hvis Skikkelse og Indretning ei heller er bleven tilstrækkelig undersøgt. Den i Midten liggende Forhøjning synes at tilkjendegive et hedensk Alter, og man kunde derfor falde paa at mene, at den hele Indretning tilhørte den hedenske Cultus. Paa den anden Side synes det fuldkommen saa rimeligt at antage, at Piberne have tjent til Penges eller Kostbarheders Forvaring, maaskee i Særdeleshed dæres, som tilhørte Helligdommen, eller som skulde sikkres for Overfald ved Stedets Hellighed. Muelig har og det hele udgjort en stor og rig Høvdings Begravelse. Mærke-

lig bliver saaledes den i Olaf Tryggvesons Saga, anførte Beskrivelse over den svenske Konge Freyrs store Gravhøj, hvorpaa der vare 3 Aabninger, hvorigjennem man i lang Tid nedhældede Penge i Højen, nemlig gjennem den 1ste Guldpenge, den 2den Sølvpenge, den 3die Kobberpenge. Sammeslags Beretninger har man om Templer og Gravsteder i Indien i nyere Tider, hvor man forvarede hellige eller offentlige Skatte paa den selvsamme Maade. I Nepal har man den Tradition, at naar et Tempel er bleven overordentlig rigt, nedbrydes det, men alle dets Skatte nedgraves i forskjellige Hvælvinger under Jorden.*). Næsten skulde man, af det anførte troe, at man engang havde brugt den samme Fremgangsmaade paa Gulland — med mindre de første Kristne skulde, efter at have berøvet Helligdommen, tildækket den med Jord, for at forebygge al Forargelse, og siden indsluttet Stedet i Kirkegaardens Indhegning. Man maa formode, at den svenske Regjering engang lader hint mærkelige Monument nøjere undersøge og beskrive, hvorved maaskee da dets sande Bestemmelse opdages.

---

*) S. Asiatic Researches 8 Vol. 2 (5 Edit.) p. 311.

Ogsaa gives der endnu flere underjordiske Bygninger her i Norden, hvis Bestemmelse eller fordums Brug man ikke mere kjender f. Ex. udhugne Steenhuler i Norge og Island; adskillige Steenkamre i et Bjerg ved Idsted i det Slesvigske, af en Mands Høide, 2 Favne lange og 1 Favn brede, med en Bænk nede til Sæde rundt omkring o. s. v. *). Til overjordiske Bygninger, hvoraf man endnu har Levninger, men veed ei hvortil de have tjent, høre og de saakaldte Duns i Skotland (Borge paa Shetland og Orkenøerne) der nemlig ere runde Steenbygninger, som tilskrives de gamle Picter eller de i Skotland indvandrede Nordboer, og ligne virkelig tildeels de i Danmark befindtlige Levninger af slige Anlæg, samt tildeels de ældste runde Kirker her i Norden. Disse skotske Bygninger ere runde, opførte af Steene uden Kalk, men dog paa en saa solid Maade, at de kunne staae Aarhundreder, ja Aartusender over. De have lignet i Formen, saavidt man endnu kan see, de store skotske Glashytter, og ligeledes de Bygninger af Jord og Steen, som Bønderne i Island (visnok for Formens Skyld) kalde Borge. Dun Agglesay ellers af Almuen

*) Antiqv. Annaler 3, 13, S. 139.

kaldet Druidhuset har, saavidt det staaer endnu, 50 Fod i Diameter; Murene ere 12 Fod tykke, Døren 4 Fod bred. Udsiden var jævn og tæt uden Tegn til Vinduer. I Midten af Muren var en Steenvindeltrappe, som gik rundt omkring. En Herre i Nærheden havde for en 40 Aar siden ladet nedrive et 10 til 12 Fods højt Stykke af Muren, for at faae Steene til sit Huus. Saaledes forsvinde Hedenolds klippefaste Bygninger fra Jordens Overflade!

Paa den sydøstlige Ende af Skotland-Øerne, ligger der en saadan Bygning ved et Sted, som endnu (i den norske Dialekt) kaldes Coningsburg eller Kongeborg. Den Inderste Kreds har en Diameter af 20 Fod. Muur og Trappe vare indrettede paa samme Maade. For kort Tid siden var der endnu den underste Deel af Bygningen tilbage, i en Højde af 45 Fod. Indvendig er der 3 Rader firkantede Huller, som dele Muren i 3 ulige Afdelinger. Mellem hvert Hul er der 1 til 2 Steenes Tykkelse. Den hele Højde er inddelt i Etager eller Gallerier henved 5 Fod høje. Enhver af dem gaaer rundt om Bygningen inden i Muren, undtagen der hvor de afbrydes af Trappen. Etagerne ere adskilte ved tynde brede Steene, som danne saa mange Gulve

eller Lofte *). End en meget mærkværdig Levning af disse Bygninger, ligger i Sutherlandshire. Den er næsten 50 Yards (75 d. Al.) i Omkreds og 27 Fod af indvendigt Gjennemsnit. Den indre Muur er aldeles perpendikulær. I den ere tre adskilte Rækker af Værelser forbundne ved en omgaaende Trappe af raa flade Steene. Værelserne oplyses ved Aabninger som vende ind til den runde Gaardsplads. Murene ere, skjøndt uden Kalk eller Cement, dog ordentligen opførte paa den Maneer, som Murerne i England kalde Courfe and gags. Murværket ansees for at være af en saadan Varighed, at man meget længe har sagt, at dets Bygmester Dornadilla har levet 233 Aar før Chr. Fødsel, skjøndt dette Sagns præcise Rigtighed vel neppe kan godtgjøres **); alle disse Bygninger synes at være opførte af tørrede Steene (dry stone). Tusinde af slige Ruiner skal findes i Caithness, Vest- og Nord-Derne, men ei i Skotland sønden for Inverness. Dette bliver os mærkeligt derved, at det er historisk

---

*) Anderson Account of ancient Monuments and fortifications in the Highlands of Scotland i Archæologia Britannica Tom. 5.

**) Riddell on the ancient mode of fortification in Scotland Arch. Brit. T. X. 1792.

vist, at netop disse ommeldte Egne ere i ældgamle Tider beboede, eller erobrede af Nordiske Folk, især Nordmænd og danske. Nogle af Taarnene have lavere tilstødende Bygninger omkring sig. Alle have de Vand i Nærheden. Anderson meener (og, det er rimeligt nok) at nogle af dem have været etslags Templer eller brugte til visse af Druidernes eller de hedenske Præsters Religionsskikke magiske Blændværker, Orakler o. s. v. — andre have vist-nok tjent til etslags Befæstninger. De paa Shetlandsøerne skal befindes at være af meget forskjellig Indretning, da nogle have været beqvemme Vaaninger (dog vel ikke alle runde), andre synes at have været Vagttaarne, Forraadshuse eller Fængsler *), de ældste Saxisk-danske Taarne i England ligne dem i Bygningsmaade, kun med den Forskjel, at Kalk der som oftest er anvendt. Man har ellers Taarne af lignende Bygningsmaade, deels runde, deels firkantede, hvor, i nogle, det indre kredsformige Rum, der nu viser sig i de øvrige som en Gaardsplads, er dækket med murede Hvælvinger; vi vide ikke,

*) Edmonstone Descr. of the Shetland Islands Edinb. 1809. Vol. I. S. 115. Jfr. Gazetteer of Scotland. Edit. 1806. Introd. XXXVI.

om eller hvorledes hine have været tækkede, skjøndt det vel bliver rimeligst at antage dette.

En anden særdeles mærkelig Oldtidslevning i Skotland, i hvis Opførelse, det ikke er usandsynligt, at vore Forfædre have havt Deel især da det største af dem ligger kort fra Dingwall, et oldnordisk Tingsted eller Folkeforsamlingsplads som Tingvall i Island og Sverrig, Tingvold i Norge, Tynwald paa Oen Man o. s. v. ere de saakaldte forglassede Skandser (vitrified forts) som findes paa flere Steder der i Landet, som oftest paa Bjergtoppe. Det er nemlig Mure eller Volde, opførte af Stene, som øiensynlig have udstaaet en betydelig Hede, overtrukne med en Jordlim som ligner Glas. De findes især Norden for Angusshire, dog ogsaa i Galloway. Nogle, f. Ex. den ved Colvend, ere af oval Form, og indvendig findes store Dynger rundagtige Stene, af et Gaaseægs Størrelse, formodentlig til Slyngen eller Kasten paa den angribende Fiende. En af de mærkværdigste er at see paa Toppen af Craig-phatric, en betydelig steil Klippehøi i Nærheden af Inverneß. Høiens Top er flad, og er bleven omgivet af Volde i et Parallelograms Form; Længden deraf er 80 Yards (120 Alen) og Bredden 30 Yards

(45 Alen) inden Voldene. Stenene ere alle stærkt forbundne med hinanden ved en Art af forglasset Materie, der ligner Lava eller Stenene af et Jernstøberie eller Smedeværksted, og Sinner selv synes paa visse Steder at være paa en Maade forglassede. Omkring denne høje Vold seer man ogsaa Levninger af en anden, men ikke saa betydelige. Den største jeg af nogen Beskrivelse kjender er den i Finhaven, ogsaa af oval Skikkelse 300 Yards (450 Alen) lang, 200 Y. (300 Alen) bred. Murene ere forglassede udvendig og indvendig, ikke i Midten; Stenene ere indvendigen regelmæssig lagte. Beskriveren benægter ganske, at den er af vulkansk Oprindelse *). Mange forskjellige Meninger haves om disse Mindesmærkers Oprindelse nemlig 1) at de ere foraarsagede ved naturlige Vulkaner (som mest mangler Sandsynlighed) 2) at de ere Kunstens Værker, med Hensyn til at vanskeliggjøre Voldenes Bestigelse uden fra.

*) Account of some Antiqvities in Farfarshire i Transactions of the society of Antiqvaries of Scotland. Vol. 2 Part. 1. Edinb. 1818. p. 29, sq. Jfr. Anderson, og Riddells anførte Afhandlinger, og Gazetteer of Scotland l. c. XXXIV. samt under Navnene Craig-Phatrick og Knock-Fallaric.

Denne er den sandsynligste; 3) at Glasfuren er opstaaet ved Skandsernes Indtagelse eller rettere deres derpaa følgende Ødelæggelse ved Ilden. Dette er vist, at deres Oprindelse maa søges i den fjerneste Oldtid, da ikke allene Historien men ogsaa Folkesagnene i Skotland tie om deres Oprindelse, paa det nær, at en enkelt af disse Skandser siges at være opført af Fingal, Ossians berømte Fader.

Disse saakaldte Glasslotte, hvilke man ellers maatte troe kun at kunne finde i østerlandske Fortællinger om Feer og deslige Eventyrer — synes virkelig at forklare noget som ellers er uforklarligt i vore gamle mythiske Fortællinger. Vore Kjæmpeviser tale nemlig om stolt Brynild af Glarbjerget (det samme Bjerg eller Borg, som i det tydske kaldes Glasenburg) — der vistnok har været en saadan Befæstning som de skotske. I Eddas mythisk-heroiske Digte besynges Brynhildes Borg paa et Bjerg, omgivet af Flammer, eller og af en besynderlig Glands. Muelig er dette, og mere af den Art i lignende Fortællinger, kun en poetisk Omskrivning af et saadant udvendig forglasset Slot, hvis Mure lignede et flammende Baal, naar de oplystes af Solens eller Maanens Straaler.

Tiden minder mig om at slutte dette allerede vidtløftige Afsnit om vore Forfædres Bygningskunst, og de Mindesmærker af den som Tiden har levnet os. Hertil burde endvidere føjes Efterretninger om forskjellige Steensætninger af anden Indretning og Udsmykning end førmeldte Bautasteue (eller Stenobelisker, som hyppig findes i Skotland, ogsaa i Norge; de sidste f. Ex. af 10 Al. Højde; en i Yorkshire i England (hvor mange Nordboer have bosat sig) paa 28 Fod o. s. v. — men dette vilde blive altfor vidtløftigt efter den for de nærværende Forelæsninger lagte Plan. Kun vil jeg med et Par Ord berøre de mærkelige Rokkestene, nemlig kolosfalske Klippemasser, som bestaae af en eller flere Underliggere og en Overligger, der er sat saaledes i Ligevægt, at den kan ved et Stød, eller endog et sagte Tryk, udenfra, erholde Bevægelse i visse Retninger, uden at falde ned, eller forandre sin Stilling naar Stødets Virkning har ophørt. De findes rigtignok især i Lande, hvor man veed, at den saakaldte Druidiske Religion har herstet, nemlig i Storbritannien og Frankerige. Dog ere de vistnok, i det Hele, hyppigst i Engelland, især Cornwall. Enkelte af dette Slags Monumenter findes og i Norge og Sverrig, — men ingensteds her i Norden

saa hyppige og vel conserverte som paa Bornholm, hvor tre af dem ere opdagede eller bestrevne ved Biskop Münter *). En af de egentlige Rokkesteene af Granit, er ikke mindre end 12' lang 4' 6'' bred 4' 18'' i Høide eller Tykkelse af 220 Kubikfods Indhold og 115 Skpds. Vægt; denne Masse hviler paa en fast Klippe, der synes at være tilhuggen saaledes, at Rokkesteenen hviler allene paa tvende ophøiede Punkter, i hvis Diagonallinie den uden stor Umage kan bevæges af en Mand, tvende Tommer op og ned. En anden af 27 Skpds. Vægt bevæges 4 Tommer og en tredie, paa 21 Skpd. tre Tommer. De danne tilsammen en næsten ligebenet Triangel. Alle have de to Hvilepunkter, men de fleste engelske og franske kun et; dog gives der ogsaa blandt dem nogle mærkelige med tvende Hvilepunkter **). Disse Monumenters Bestemmelse er en af Oldtidens Hemmeligheder — men dels er det vist, at visse Steene ansaaes af Hedningerne for visse Guddommes Sindbilleder, og bevistes saaledes et Slags Dyrkelse — og

*) I Ant. Ann. 3, 21 o. f.

**) F. Ex. en i England i Derbyshire 113 Fod lang. See Rookes furthers Account of some druidical remains ct. Arch. Brit. T. VII p. 175. sq.

tels veed man at de gamle, efter at have foretaget visse Ceremonier, udbade sig og ventede Guddommens Svar paa deres Spørgsmaal, eller Bønner ved visse Tegn, der undertiden forestilles Almuen som mirakuløse: Det er klart, at i hine uoplyste Tider Rokkesteenenes Bevægelse eller Vibration let kunde ansees, for at være noget Guddommeligt, og saaledes tjene til Orakel. Den større eller mindre Vibration, eller ogsaa Udeblivelsen af samme, kunde være Tegn paa Gudernes Gunst eller Ugunst. Men at Bevægelsen selv beroede ganske paa Præsternes Forgodtbefindende, er let at eragte. Paa samme Maade kunde ogsaa Svar, simpelt Ja eller Nej gives paa Spørgsmaale, som bleve Guderne forelagte. Ja, maaskee at end og Lyden, Steenenes Sammenstøden med Underliggerne, som er hul og dump paa nogle Steder, og høres i lang Frastand, er bleven brugt til at modificere Oraklerne, *). Denne af Münter saaledes vel udviklede Mening bekræftes ved de Navne, som tillægges slige Steene af Almuen i Cornvallis eller Wales nemlig Lech Lavar eller: den talende Steen **).

*) Münter l. c. S. 29.

**) Rooke on the Brimham rocks in Yorkshire. Arch. Brit. VIII 2 10 sq.

Tilkjendegiver end denne Fremgangsmaade megen Overtro, saa har dog den selvsamme Grad deraf tildeels fundet Sted ved de mest forfinede Folkeslags religieuse Cultus, som Grækernes, Romernes, ja endog de Katholske Kristnes. Imidlertid maa vi nødes til at beundre de gamle saakaldte barbariske Europæeres mechaniske Kunst, ved Opførelsen af hine Mindesmærker, og andre flere af lignende Art. Saaledes har Pownall bestrevet en oventil firkantet, men nedentil noget afrundet Klippe, opreist paa en meget mindre af halv pyramidalsk Skikkelse, paa et ubetydeligt Hvilepunkt, hvorpaa den endnu staaer fast, uagtet den er 21 Fod 3 Tommer paa en Kant, og vejer ikke mindre end 500 Tons eller rigelig 3100 Skpd. *).

Slige Mindesmærker — Ruiner af aabne Templer, af Taarne og Fæstningsværker, samt underjordiske Steenbygninger — kan vort Norden endnu fremvise fra den længst henfarne Hedenold **); men forsvundne

*) Archæolog. Brit. VI 54.

**) See om dem især B. Thorlacius Afhandling, om de Gamles Steensætninger i det scand. Lit. Selsk. Skrifter 1809, mange forskjellige Afh. i vore antiqvariske Annaler, samt Sjøborgs Nomenclatur öfwer Nordiske Fornlemningar Stockholm 1815.

ere de Templer og Slotte, hvor Præster og Fyrster styrede Gudsdyrkelsen; og dannede Folket. Kun siger man endnu, (og man kan antage det for historisk bevisligt), at Kirken i gamle Upsala tildels har endnu de selvsamme Muure, som Gudehuset eller Afgudstemplet forhen havde; dog seer man aldeles ikke noget mere af det Guld, hvormed det, efter Adam af Bremens Beretning, var bedækket, eller den Guldkjede, som skal have omgivet dets Tag. Skulde den Aftegning deraf være nogenledes rigtig, som sees paa et gammelt Malerie i St. Brigittas Kapel i Rom, har det været en prægtig Bygning, endog i Forhold til vore Dages Stil — men vi maa neppe stole paa Maleriets Ægthed *). At Værket har været stort kunne vi ikke tvivle paa; da man ansaae dette Tempel for at være det fornemste i hele Norden, og de svenske Konger, for Gudernes eller de paa en Maade forgudede Heroers umiddelbare Efterfølgere. Fra hele Sverrig og fra mange andre Lande strømmede Kjøbmænd og Pilegrime til Upsalas aarlige Marked, og den dermed forbundne store Offerhøjtid, hvorved Templet tilflød store Rigdomme.

*) See det svenske Pragtværk: Svecia. ant. & hod. Tab. 63.

Sporene af Danmarks ældste Kongeborg i Lethra eller Lejre her i Sjælland, ved Isefjorden, ere nu ganske forsvundne, paa den nuværende Landsbyes, og det nærliggende Grevesædes Navne nær. Kun skuer man adskillige meget store Steensætninger, der have betegnet Dom- eller Offer-pladsene, og et stort Antal Hoje (f. Ex. Harald Hildetands) i den hele Omegn, hvoraf nogle dog ere ødelagte ved Menneskehænder. Hint Slots store Rygte i Oldtiden sees best af et Sted i det ved Thorkelin udgivne gamle Angelsaxiske Digt om Skioldungerne; jeg antager nemlig at det A. S. Heort kun er en Oversættelse af Hleidra, Hledra (Lethra) da begge Ord vilde betyde det samme, nemlig: Arne*) det er at sige Folkets ypperste Arnested, som helligt Offersted nemlig: Saaledes synger Digteren om den danske Konge Hrodgar, Skiolds Efterkommer:

Ham kom i Tanke
Hallen at lade
Hojt opreise.
Hurtig og kraftig

---

*) Af det islandske Hlód, Hledor. Dette er kun en Gisning, men vist er det, at Digteren besynger en dansk Konges Residenz, som var meget berømt i sin Tid.

Mændene Værket
Vel udførte.
Og de derinde
Afdelte det hele
For Unge og Gamle
Som Gud ham tildelte;
Folket udvendig,
Men fjernest Almuen.
Vidt jeg hørte
Det Værk berømme
Blandt mange Folk
Som boe paa Jorden.
Ham blev først
Det Held beskjæret
En Hovedborg
Højt at reise.
Thi fuldfærdig
Hallen blev
Størst af alle.
Den Navnet Arne
Ædlingen gav,
Han hvis Ord
Adlødes vide.
Gilder han holdt,
Guld uddelte,

Salen gjenlød
Af Laugets Glæde.
Bugtet Horn
Bar sin ædle
Vædske frem
At væde Læben.

Af denne, vistnok ældgamle Beskrivelse synes det, som om Skjoldungens Kongeborg har været rund, og bestaaende af forskjellige Kredse, hvoraf det inderste Rum var bestemt for Kongen og hans Hoffolk, det nærmest omgivende Gallerie for det egentlige Folk eller de fribaarne Mænd, den yderste Kreds derimod for Almuen: Frigivne og Tjenere. Jeg har før vist, at den norske Rødulfs besynderlige runde Bygning, bestemt til Hoffets Natteleje, var indrettet paa samme Maade, og denne hele Bygningsart synes at være en aabenbar Efterligning af Domringene eller Offerkredsene, som ofte havde de trende selvsamme Afdelinger nemlig: den inderste for Høvdingen (eller Overpræsten) og Dommerne, den mellemste for Folket eller de frie Mænd, den yderste for Almuen. Paa selvsamme Maade afdelte Præsterne eller vor Hedenolds Theologer hele Verden, da de satte Gudernes Sæder i dens Midte (eller det øverste af Himmelhvælvingen); — Mennes-

stenes, som Gudernes Yndlingers, Boliger derom-
kring, og de forvorpne Jætters egentlige Opholdssteder
allerydersk. Paa en lignende Maade foregive Chi-
neserne, at deres Rige har været afdelt i Oldtiden,
Keiseren og Hoffet beboede Middelpunkten af Riget,
Folket eller Agerdyrkerne den nærmeste Kreds, Jægere
og Hyrder de det hele omgivende vilde Skove o. s. v.

Mange ville vel mene, at der ikke maa have
været stort ved vore hedenske Forfædres Bygninger,
siden vi ikke have nogle anseelige Levninger deraf —
men denne Slutning holder neppe Stik. Muiligt
er det, at nogle af vore ældste Kirker f. Ex. de runde
Bornholmske, kun ere, ligesom Upsala Kirke og ad-
skillige Kirker i Engelland, ombygte eller forvand-
lede hedenske Templer, især da vi ikke vide med Be-
stemthed, at de danske Konger have saa almindelig
ødelagt de hedenske Templer og Billedværker, som
de norske Konger Oluf Tryggvesøn og Oluf Harald-
søn, som allevegne i Landet lode opbrænde de egent-
lige Gudehuse, men nedbryde og omstyrte Steenido-
ler og Offersteder under aaben Himmel. Mod den
gamle Religions Tilhængere rasede disse fanatiske
Fyrster med Ild, Sværd og Pinsler, omtrent som
nogle romerske Keisere mod de første Kristne eller de
Spanske i det 16de Aarhundrede mod de ulykkelige

Amerikanere. De Stores Slotte og Borge vare hyppigen Ødelæggelse underkastede i hine urolige og krigerske Tider. Dog existere der endnu ældgamle Slotte i England og Skotland, der tildeels ere opførte af vore skarisk-danske Forfædre — og den russiske Fyrstes, Varegen eller Skandinaven Ruriks Slot ved Ladoga, bygt henved i Aaret 862., stod uden at være synderlig forfaldet, i Aaret 1774. Det har 4 Taarne eller Runddele og er opmuret af Kampesteen. En Hofraad Saburow var Ejer af det i ommeldte Aar, og vilde ikke lade det nedrive, som en ærværdig Alderdomslevning. Man kan altsaa haabe at det staaer endnu, og vente at see nøjagtige Beskrivelser og Tegninger derover *). Vi kunne neppe forklare os, hvorledes ellers selv de største Stæders og de fasteste og prægtigste Slottes Levninger forsvinde fra Jordens Overflade. Vi ville kun betragte faa Exempler hos os selv: For 5 Aarhundreder siden var Roeskilde Danmarks Hovedstad og Hoffets Residenz, strakte sig lige ned til Søen og talte over 30 Sognekirker, samt mange prægtige Bygninger; disse ere nu, paa den ene Domkirke nær, næsten

*) Scherer älteste Jahrbücher der russ. Geschichte 1774. 4. S. 50.

alle forsvundne, Agre og Marke indtage de forrige Gaders og Strædets Plads, og efterhaanden ere de 29 af Kirkerne nedrevne og nedlagte. Den forhen fortreffelige Havn er nu ubrugbar, undtagen for Smaajagter; Hof, Geistlighed, Lærdom, Handel, alt har trukket sig til Kjøbenhavn, og Roeskilde er kun en ubetydelig Landstad. Paa samme Maade er det gaaet med vore Slotte. Tyge Brahes prægtige Uranienborg var for 200 Aar siden Verdens Beundring, nu kan man knap vise Udstrækningen for dets Grundvold. For lidet mere end 150 Aar siden var Kallundborg Slot, der ofte havde været et af vore Kongers meest yndede Opholdssteder, en stor, stærk og herlig Bygning, berømt i Rigets Historie — det blev demoleret, og ikke vilde jeg have troet det, hvis jeg ikke selv tit havde betragtet det, at der ikke er Steen paa Steen at finde af dette berømte Slots Ruiner; hvor det stod seer man kun en grøn Bakke, der tjener til en indhegnet Græsmark. Ogsaa er der i Byen en Gade som kaldes Volden og en anden bag Graven, endskjøndt man nu ikke seer det mindste Spor hverken til Vold eller Grav. Hvor kunne vi da forundre os over, at vi ikke længer finde betydelige Levninger af Lejre eller andre Hedenoldsslotte, som for et eller to Tusende Aar siden bleve

nedbrevne eller ødelagte! Vor berømte Landsmand Prof. Steffens har for nylig anmærket, at Jordsmonnets særegne Beskaffenhed i Danmark er meget ugunstig for slige Oldtidslevningers Vedligeholdelse, med følgende Ord; "Siælland er i det hele flad, har dog hist og her Bakker og Høje, uden Bjerge eller vældige Floder. I et saadant Land antager alt hurtigen, og ligesom ved en pludselig Forandring, den nærværende Tids Præg, Fortidens Levninger forsvinde og betydelige Ruiner ere sjeldne. Kun opgraver man møjsommelig et tidligere Livs Efterladenskaber af de talrige Gravhøje *)."

Jeg har saaledes talt temmelig vidtløftig om vore hedenske Forfædres Bygninger og Bygningsmaader — især i den Hensigt, at vore Architekter maatte finde denne Deel af Oldtidens Viden deres

*) Ueber Sagen und Mährchen aus Dännemark — von Steffens, i Dr. Büschings wöchentliche Nachrichten für Freunde der Geschichte, Kunst und Gelährtheit des Mittelalters. 4 Band 1819. S. 183. Saavel dette Værk som Prof. Gräters lignende Tidsskrifter Bragur, (i 7 Oktavbind) samt Idunna und Hermode i adskillige Qvartbind fortiene ikke allene Oldgrandskerens, men ogsaa Kunstnerens Opmærksomhed.

Opmærksomhed værdig, og ved Lejlighed undersøge de dem forekommende Ruiner af dette Slags; muligen kunne de og, lettere end jeg eller andre Boglærde, opdage den Bestemmelse som nogle af de kunstigere, f. Ex. Hemsemonumentet paa Gulland, have havt, thi ofte kunne Kunst og Videnskab saaledes række hinanden Haanden til Oldsagernes Oplysning. Nu ville vi kaste nogle Blik paa de hedenske Nordboers øvrige Kunster, samt dertilhørende Haandværksfærdigheder, Kundskaber, samt deres Levemaade og Seder, men, som sagt, er de nærværende Forelæsningers Plan Aarsag i, at dette nu kun skeer meget kort, og jeg forbeholder mig til et andet Aar, om muligt, at give en udførligere Udsigt over den hele nordiske Archæologie, som jeg anseer for nødvendigt at maatte blive bragt i det rene, hvis Kunsten skal beskjæftige sig med vor Oldtid paa en ret passende og frugtbringende Maade.

Vi have betragtet de Gamles Bygninger, og tildeels seet, hvorledes de have smykket det indvendige af deres Templer og Vaaninger. Dette skeete, som vi saae, især paa tre Maader eller 1) med Malerie 2) med Plastik og Skulptur eller 3) med vævede eller udsyede Tapetserier. Vi ville omtale alle tre

Maader, og tillige anmærke det øvrige Brug Forfædrene kunne have gjort af disse eller dermed beslægtede Kunster.

1) Hvad Maleriet angaaer have dets raa Begyndelses-runde ligesom vel paa de fleste andre Steder, været bekjendte i Norden. Tacitus beretter om de gamle Germaner, at de med Flid oversmurte visse D:le af deres Bygninger med en saa reen og glindsende Jordart, at de efterlignede Malerie og Farvetræk *). Det kan vel hænde sig at Oliemaleriet, denne vigtige Green af Kunsten, som var Romere og Grækere ubekjendt, har været Tydskerne og Nordboerne bekjendt i hine dunkle Tider, skjøndt vistnok paa en meget ufuldkommen Maade. Det er nemlig beviist af Lessing, Raspe, Fischer **) o. fl. at Oliemaleriet er en ældgammel tydsk Opfindelse, og at man har en meget nøjagtig og tydelig Anvisning dertil af Munken Tutilo eller Theophilus

*) Quædam loca diligentius illinunt terra ita pura ac splendente ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Tac. Germ. Cap. 16.

**) See hans Gesch. des deutschen Handels &c. 1sten Th. (Hannover 1785) S. 79 o. f. jfr. Hammarsköld Utkast til de bildande Konsternas Historia. Stockh. 1817. S. 153.

fra St. Gallen som levede i det 10de Aarhundrede, i et paa Latin forfattet Skrift om Malerkunsten, (de omni scientia artis pingendi) ogsaa kaldet: de artibus udgivet i London af Raspe 1781 *). Dette Skrifts 18de Kap. lærer at tillave en Husfarve, til Porte, Dørre og Paneler, af Linolie med Minie eller Cinober; det 23de derimod handler om Olie- og Gummi-farver til finere eller virkelige Malerier med alleslags Kulører. Ellers havde man tilskrevet den nederlandske Maler Joh. van Eyck i det 14de Aarhund. den Opfindelse at male i Oliefarve. At Malerkunsten overhoved er meget gammel i Tydsk-

*) Bag ved hans critical Essay on Oilpainting, proving that the art of painting in oil was known before the pretended discovery of Iohn and Hubert van Eyck, to which are added Theophilus de artibus and a rewiew of Farinators Lumen animæ. London 1781. Jfr. Lessing von dem Alter der Oelmahlerey aus dem Th. Presbyter Braunschw. 1774. I Aaret 1780 opdagede man og paa Slottet Karlstein et Oliemalerie paa en Tavle af Themas de Mutina fra det 13de Aarh., og den forvares nu i det Keiserlige Gallerie i Wien. Siden har man fundet adskillige flere Oliemalier af samme og højere Alder. See Rößig Alterth. der Deutschen 2te Ausg. S. 572.

land sees blandt andet af det bekjendte Heldenbuch, hvori der tales om tvende udmærkede Malerskoler i Køln og Mastricht, ligesom og Antwerpen meget tidlig drev en udbredt Handel med Malerier, der endog bleve førte til Rusland og Grækenland. Hammarskøld paastaaer (S. 154) at den nyere Europæiske Malerkunst, er dannet ved sig selv men ikke efter den Byzantinske eller ny-græske Kunstsmag.

Ville vi endvidere forfølge Historien om Olie-Maleriets første Oprindelse kan det hænde sig at denne bør søges i vore nordiske Lande, skjøndt visse nok i sin raaeste Skikkelse. Det har nemlig fra Arildstid af været Skik i Island at blande røde indenlandske Farvearter (især af Bolus) med fiin Havkalvetran, som ingen modbydelig Lugt har, og kan i Finhed sammenlignes med vegetabilisk Olie; heraf laves en Farve som bruges til at male Huse med, især Træværk, og Naturforskeren Mohr giver den det Vidnesbyrd at den dækkede meget godt, og saae smukt ud. Sikkerligen er denne Farvelavnings-maade bragt til Island fra Norge, der ogsaa er rigt paa Fiske, og da Danmarks Fiskerie synes i de ældste Tider, i det mindste i visse Perioder, at have været større end nu, er det og rimeligt at man her har vidst at benytte Fiskeolien paa ommeldte Maade, som

herfra mueligen er bleven kjendt af Tydsklands og Nederlandenes Kystbeboere, men da man paa Fastlandet i Syden manglede Fiskeolien, saa fandt man paa at bruge Lin- og Bom-olie, hvoraf man havde Overflod. Enten denne Gisning er rigtig eller ikke, er det dog vist, at man her i Norden har kjendt hin raa Art af Olie-malerie fra de ældste Tider, og at saavel denne som den finere Kunst har sehere udbredt sig fra vort Naboland Tydskland med Nederlandene, til det øvrige Europa.

Den anden ældste Art af Malning som vi finde ommeldt, er den paa Skjoldene, hvoraf de adelige Skjoldemærker eller saakaldte Vaaben ere opkomne. Allerede Tacitus beretter om Germanerne, at de udmærkede deres Skjolde ved at bemale dem med smukke Kulører *). Da man i de ældste Tider ikke eller meget sjælden brugte Uniformer, og de harniskede Stridsmænd vare alle hinanden lige, fandt man paa at male Skjoldene, for saaledes at giøre sig og andre kjendelige for hinanden; undertiden ogsaa Hjelmene, som vi ville see nærmere af det Følgende. Næsten alle gamle Folk af nogen Dannelse zirede deres Skjolde med malede eller ophøjede Billedværker,

*) Germania Cap. 6.

og disse Forsøg have muligen indeholdt Spiren til sand Kunstner-Uddannelse, saavidt Omstændigheder og Tidens Tænkemaade bidroge dertil; Hercules's Skjold var et af de ældste Kunstværker blandt Grækerne, og Digteren Hesiod forfattede et vidtløftigt Poëm over de derpaa afbildede Figurer. Romerne fulgte heri Grækernes Exempler. Ogsaa Inderne have fra Arildstid af havt Skjolde med historiske eller mythologiske Forestillinger. Saavel af den latinsk-danske Historieskriver Saxo som af originale Brudstykker af oldnordiske Digte og af de islandske Sagaer see vi, at det samme har været Tilfældet i det gamle Norden. Jeg vil anføre nogle Exempler herpaa, og for at have dem samlede paa et Sted, ei tage Hensyn til, enten de vare malede eller prydede med graverede eller ophøjede Billedværker, især da Talen her egentligen er om Bygningernes indvendige Prydelser, og dertil tjente, i Gilder og glade fredelige Laug, de gyldne, malede eller billedzirede Skjolde, som ophængtes i symmetrisk Orden paa Væggene, og traadte saaledes i vore Speiles og Skilderiers Sted. Saxo beretter, at Hamlet, en Prinds fra den graa danske Oldtid, ogsaa foreviget ved Shakespears berømte Sørgespil, havde ladet male særdeles kunstigen paa sit Skjold alle de mærkelige Gjernin-

ger hvorved hans Ungdom udmærkede sig. Det var, siger Forfatteren, udarbeidet af en meget flittig Kunstner, som efterlignede Gjenstandene ved Former og Handlingerne ved Figurernes kunstige Omrids eller Afmalen. Handlingerne vare mange, efter Saxos Beskrivelse, saa at man maa antage, at Maleriet har været i Miniatur. Det forestilte mangeslags Begivenheder og Gienstande, som kunne efterfees hos Saxo selv, af hvem vi nu have flere danske Oversættelser. Her forestiltes nemlig Scener i Skoven, en Sandegn, Slotte o. s. v. Kamp og Drab, Sejlads, Bryllup, Begravelsesfest, Ildebrand m. m. En stolt Dronning skal have fralistet Prindsen Skjoldet i Søvne og derefter ladet hans Bedrifter skriftligen optegne, (eller maaskee rettere: forfatte et Digt derover, der siden blev afskrevet *) for, siger han, at Skjoldet kunde bevise Skriften, og Skriften Skjoldet. Paa et andet Sted hos samme Historieskriver beskriver Helten Hildegern sit kunstig udgraverede og dog med mangeslags Kulører bemalede svenske Skiold, hvorpaa der forestiltes

*) Saxo H. D. Lib. IV. (p. 56.) "In scuto qvod sibi parare jusserat . . . figurarum adumbratione complexus."

de af ham overvundne Fyrster og Kjæmper, samt hans øvrige Krigsbedrifter og Heltegjerninger. Paa Midten af Skjoldet havde han ladet sætte sin Søns Portræt eller Billede *). I den ældre Eddas Digte forekomme Beretninger om Krigere, der havde ladet deres Heltegjerninger udskjære eller afmale paa deres Skjolde **).

Den berømte Danske Konge Ragnar Lodbrog gav sin Skjald eller Hofpoët Brage den gamle et skjønt Skjold, hvorpaa Heltene Sørles og Hamders Fald, beskrevet i den ældre Eddas historiske Digte, var forestillet. Dette bevidner Skjalden selv, i et ikke ubetydeligt Brudstykke af hans Digt til Ragnars Ære som findes i Skalda eller den yngre Eddas 2den Deel. Digteren besynger deri hvorledes Kong Jørmunrek, i Midten af sin talrige Livvagt, blev overfalden af Blodhævnerne Sørle og Hamder, som, kun to sammen, foretage dette Vovestykke. De hug Hænder og Fødder af Tyrannen, hvis Drabanter ikke formaaede at skade Heltene med Vaaben, hvorfor de tilsidst

*) Saxo:
"Ad caput. — —
— — — — coelamine constat."

**) Edda antiqv. II pag. 79.

ſtenede dem ihjel. Efter at have beſkrevet denne Scene lægger Digteren til:

> De Heltes Fald jeg ſkuer
> Paa Skjoldets favre Hvælving
> Med andre Sagn i Mængde —
> Mig Ragnar det har givet *).

Overhoved ſynes de gamle Nordboers Pragt og Kunſt at have viiſt ſig meeſt ved deres Skjolde. Den frankiſke Dronning Brunechilde (eller Brynhilde) lod forfærdige tvende ſtore Skjolde af purt Guld beſatte med Ædelſtene, og ſendte dem, ſom Foræring, til en Konge af Spanien **). Saaledes gav ogſaa Hakon Jarl Digteren Einar Skalaglam et Skjold, beſlaaet med masſive Guldplader og prydet med Ædelſtene, ſamt billedlige (enten graverede, emaillerede eller malede) Foreſtillinger af gamle berømte Tildragelſer. Man ſeer ellers af Beretningen om dette Skjold at Ejerne fandt ſig meget ſmigrede ved, at andre beſang de Hiſtorier, ſom ſlige Skjolde foreſtillede, om de end tilhørte den ſvundne Oldtid, da deres egen Ære ogſaa i visſe Maader

---

*) Snorra-Edda med Skalda Stockholm Udg. S. 143.

**) Gregorii Turonensis Hist. Franc. IX. 8.

udbredtes derved *). Ogsaa finde vi, at slige prægtige og kostbare Skjolde kun brugtes til Stads som f. Ex. ved Bryllupper. For en tre Aars Tid siden fik en Bonde i Sverrig, som fiskede Aal i en Elv, en saadan kostbar Fangst paa sin Krog, i det han optrak en rund Guldplade af et Tallerkens Størrelse, besat med Ædelstene og ziret med Forestillinger af forskjellige glubende Dyr. Hallenberg og Sjøborg have givet forskjellige Forklaringer over dette kostbare Stykke, men jeg for min Deel er, indtil jeg kan uddrage et andet Resultat af Tegning eller nøjere Beskrivelse, som jeg ikke har seet, af den Tanke, at det kan være Over- eller Mellemdelen af et saadant Pragtskjold som det nysommeldte **). Det er besynderligt at Skjolde af saa kunstigt Arbeide, med saa mangfoldige sammentrængte og sammensatte historiske Forestillinger, meest omtales hos

*) Eigla, Havn. 1809 p. 698—701.

**) De Islandske Fruentimmer bruge endnu til Stads store ægte-forgyldte Sølvplader af kunstigt Arbeide, som kaldes Skjolde. Naturligviis have disse aldrig været bestemte til Forsvar, men til Prydelse. Krons Brystskjold er vel langt ældre, men os dog tilstrækkelig bekjendt; Middelalderens katholske Prælater bare tildeels lignende Pragtskjolde.

os i de hedenske Tider. Mod og efter Christendommens Indførelse synes man mere at have brugt ... elte Figurer efter Frankers og andre Tydskeres da brugelige Maade. Saaledes førte den formeldte Oluf Paa et rødt Skjold med en gylden Løve, Bolle Bollesøn ogsaa et rødt med en gylden Ridder. Oluf den helliges Skjold var hvidt med et gyldent Krucifix. Ogsaa lod han gjerne et hvidt eller rødt Kors male paa sine Krigeres Skjolde og Hjelme, deels for at gjøre dem kjendelige for hinanden, og deels vel af Overtro om dette hellige Tegns seierbringende Kraft. J. Vilkinasaga, og andre lignende, som i Middelalderen ere oversatte fra Tydsk og Spansk i det islandske, forekomme vidtløftige Beretninger om Riddernes mangfoldige, glimrende og kunstige Skjolde og Skjoldemærker, men disse vedkomme ikke egentlig vort Norden, og derfor forbigaaer jeg dem ganske. Endelig anmærker jeg, at det vel blot vare Anførere, Ædlinge og bekjendte Helte der førte hine med Billedværker zirede Skjolde; Andre havde dem vel tit ensfarvede, som forgyldte eller malede, ogsaa ofte ganske simple af Jern, Kobber, Træ (mest overtrukne med Læder eller beslaaede med Metaller o. s. v.).

Templerne have indvendigen undertiden været

prydede med Malerier. Saaledes saa man lige indtil vore Dage 3 Gudebilleder malede paa det indvendige af Væggen i gamle Upsala Kirke, som for havde tilhört det af Blotsvein opbygte hedenske Gudehus. De mentes at forestille Odin, Thor og Friagá. Det næstafvigte Aarhundredes Foragt for nordiske Oldsager, var Aarsag i, at dette mærkelige Malerie blev udslettet eller overmalet.

At de gamle Nordboer have ogsaa undertiden prydet det Indvendige af deres Vaaninger med historiske Malerier, have vi forhen seet i Beskrivelsen over Rødulfs kunstige Bygning. I det Følgende ville vi see, at deres udskaarne eller udhugne Billedværker undertiden tillige vare malede, og at Høvdingerne lode deres store Gjerninger billedligen forestille, for dermed at udsmykke deres Vaaninger. Rimeligt er det, at dette imellem er skeet ved Malerkunsten alene. Vist er det at Carl den store lod de vigtigste Tildragelser af sit Levnetsløb afmale i sit Pallads i Achen, ligesom han og lod den hele af ham opbygte Kirke i Ingolsheim prydes med mangfoldige historiske Malerier; dette vedkommer vel egentlig den tydske Kunsthistorie; men vi have Aarsag til at troe at den Tids Danske, som i Klædedragtens og Vaabeners Pragt rivaliserede med de samtidige

Tydske, ogsaa have prydet sine Bygninger paa en noget lignende Maade.

Spor til Portrættegning findes vi og blandt Islands hedenske Indbyggere. En Ungkarl ved Navn Tiørfe afmalede nemlig, sin Kjæreste Astride, tillige med en af ham forhadt Medbeiler, paa en Dør. Disse Billeder behandlede han meget forskjellig, da han hver Dag kyste hendes, men spyttede paa hans Portræt. Rivalen blev disse forargelige symbolske Handlinger var, og afskrabede hele Maleriet. Kunstneren, som saaledes forstyrredes i sin sære Fornøjelse, hittede paa et andet Raad, og udskar begge Personer, paa Hæftet af en Dolk eller Kniv, som han stedse bar hos sig, og nu kunde Rivalen ikke hindre hans sædvanlige Spilopper. Imidlertid foraarsagede de tilsidst en blodig Feide mellem begge Medbeilerne som kostede adskillige Menneskers Liv *). Af det foranførte saae vi at Hildegern havde ladet sin Søns Portræt male paa Midten af sit Skjold, og det er rimeligt at slige ellers have forekommet i de gamles forskjellige billedlige Fremstillinger.

*) Af Landnáma Saga.

I øvrigt brugte de ogsaa Forgyldning og Malning for at pynte deres Skibe og Fåhrtøjer, hvorom mere i det efterfølgende.

2) Billedhuggerarbeide eller vel rettere en Green af sammeslags Kunst, Skulptur eller Udskjæring, især i Træ, har, som vi før have seet, bidraget meget til at zire det Indvendige af de Stores Huse, da Baldurs Ligbegjængelse, Thors Kamp med Midgaardsslangen, og flere mythologiske Tildragelser forestilles i Gildesalen paa Hiardarholt i ophøjet Arbeide, hvis Gjenstande jeg, saavidt muligt, forhen har beskrevet. Det er ogsaa vist, at Oldtidens nordiske Høvdinger have paa samme Maade ladet deres egne Heltegjerninger fremstille. Saaledes f. Ex. Thorkel Hauk, der vel var en mægtig og berømt Mand, men tillige en stor Praler; han levede i Island kort efter Aaret 1000, og havde ladet udskjære i Træ paa Paneler og Borde i sin Vaaning sine foregivne Heltebedrifter paa hans Udenlandsreiser og Søtoge, nemlig: 1) Thorkel dræber en Røver, som overfalder ham i en vild Skovegn. 2) Han slaaes med Søreverskibe i Østersøen, og overvinder dem. 3) Han dræber en Centaur eller et lignende fabelagtigt Dyr i Finland eller Rusland og, 4) ligeledes — en flyvende Drage.

At Oluf Paas store og mærkværdige Basreliefer have, skjøndt de egentlig vare udskaarne, og saa været malede, synes at indlyse af et endnu tilværende Fragment af Digtet Husdrapa, hvori den Freyrs Galt, som forekommer blandt Figurerne, siges at have gyldne Børster. Denne Omstændighed passer ganske til Mythen, hvorefter denne Galt er den guldstraalende Sols Sindbillede. Saaledes have vist og de øvrige i ophøjet Arbeide her fremstillede talrige Gjenstande været overtrukne med forskjellige Farver. Neppe kan man heller tænke sig andet ved at overveje nogle af det titommeldte Digts Fragmenter f. Ex., naar de skildre den spraglede eller glimrende Slange. Dette bliver saa meget rimeligere at antage, som vi vide, at Venderne et slavonisk eller saakaldet slavisk Folk, der vare i den Tid Danmarks Naboer og beherskede en stor Deel af det østerfoiske Tydskland (forhen indtaget af gothisk-germaniske Stammer) — havde malede Billedværker af det selvsamme Slags, hvormed de prydede deres Templer. En samtidig Skribent beskriver saaledes dem, som fandtes i det fornemste af de fire hedenske i Stettin. "Hovedtemplet var opbygt med forunderlig Zirlighed og Kunst, samt var saavel indvendig som udvendig prydet med Skulptur, udspringende

fra Væggene, nemlig Billeder af Mennesker, Dyr og Fugle, hvis Skikkelser og Art vare saa naturligen udtrykte, at man skulde troe, de levede og aandede. Det besynderligste var dog, at de udvendige Billeders Farver ikke havde kunnet svækkes eller bortskylles ved Sneefog eller Pladsregn, hvilket Malerens omhyggelige Kunstfærdighed havde forebygget *)." Saxo beskriver Hovedtemplet i Arcona paa Øen Rügen, som, skjøndt opført af Træ, dog var smykket med megen Kunst og udskaaret Arbeide, der forestilte forskjellige Gjenstande med Nøjagtighed, samt var overtrukket med Farver **). Vi kunne saaledes med Grund antage, at vore egne Landsmænds Kunstfrembringelser af dette Slags, forsaavidt de vare af denne Art, og tjente til Væggenes indvendige Prydelse i Templer eller Vaaninger, have udgjort en Forening af plastisk og malerisk Kunst, saaledes som vi og see at den hele Middelalderen igjennem og længere, her har fundet Sted ved de katholske Altertavler og de i Kirkerne anbragte malede Basreliefer. Disse ere saa gamle hos os som Kristendommens Indfø-

*) Sifridi vita S. Ottonis ap. Ludewig script. rer. Bamberg. T. 1 p. 680.

**) Hist. Dan. Libr. XIII.

relse. Men ogsaa de første kristne Tydskere have udziret deres Vaaninger med ophøjet Billedhuggerarbeide f. Ex. det af Carl den store opbygte Pallads i Ingolsheim, hvor saavel mythiske og historiske Heltes, som hans egne Krige og Bedrifter overalt vare forestillede paa denne Maade *). Hvad i øvrigt den Maade at overmale Basrelifer og Billedstøtter angaaer, saa er det bekjendt, at den har fundet Sted ved de ældste indiske og ægyptiske ja endog tildels de græske Arbeider — og saaledes synes den hos alle Folk at have foregaaet den højere og ædleste Kunstsmag, der anviste Plastik og Malerie deres særegne rigtige Grændser.

Vi vende tilbage til de egentlige skandinaviske Nordboer. Arngrim Johnsen, der boede paa Island i det 16de Aarhundrede, bevidner saaledes, at han kan anføre forskjellige Bygninger der, hvis Lofte og Paneler vare bedækkede med udskaarent Arbeide, der forestilte Oldtidens historiske Begivenheder **). Ogsaa bevidner han at have seet Bygninger

*) Ermold Nigell. Carmen de Bapt. Har. Reg. Dan. Langeb 1, 409.

**) Crymogæa L. 1, c. 6. ibid. p. 119.

af den bekjendte Thord Hreda (der levede i det 9de Aarh. og ansaaes for en stor Bygmester og Udskjærer i Træ) som endnu stode og vidnede om hans Kunst efter mere end 600 Aars Forløb. Hvad Mere er, siger den lærde John Olaffen fra Grunnevig, der levede i det 18de Aarhundrede, næsten det selvsamme, naar man kun bemærker, at han levede 200 Aar senere (altsaa en 800 Aar efter Thord Hredas Tid). Hans egne Ord ere disse *): "Nogle Afmindelser ere endnu tilbage efter Thord Hreda", besynderlig de Sengestuer, han siges at have bygt adskillige Steder Nordenlands, og tykkes man endnu i disse Tider at kjende hans Høvlespor paa Bjelkerne; det er grundt og bredt. Arbeidet er overvættes stærkt og trofast. Træet er Eeg eller Rødgran. Han siges at have gjort Sengestuen paa Liaskogum i Dale Syssel, hvor Sengestokken er vel udhuggen. Der meldes, at han har udhugget sit Billede til Hest, som staaer, om jeg ret mindes det, i Sengestuen paa Rafnegil i Oefjord" (hvis Bygning Sagaen rigtignok tillægger ham **). Hermed stemmer og overeens en Indberetning fra Sysselmand John

*) Ant. Ann. II. 181.

**) Holums Udgave (4) S. 80.

Espolin, til den antiqvariske Kommission (No. 67) af 19de Mai 1818, hvori han (et halvt Aarhundrede senere end John Olaffen) siger, at der endnu gives adskilligt indvendigt Træarbeide i meget gamle Huse inden Skagefjords Syssel, som man siger er forarbeidet af Thord Hreda, som flere Stykker gjennemskaaret eller udskaaret Paneelværk, samt etslags frístaaende Søiler af en egen Art (som jeg ret snart vil nærmere ommelde); ogsaa gives der andre store Træiapler med udskaarent Blomsterværk af meget høj Ælde.

Skulde det ældgamle Folkesagn fortjene Troværdighed, at der endnu, paa Gaarden Hof i Kjose Syssel paa Island, gives tvende Trætavler med ophøiet Arbeide, som have fordum været indfattede i det derværende hedenske Tempel (hvis Grundvolde man endnu foreviser) saa vilde de tjene til en Prøve af vore Forfædres Kunstfærdighed af dette Slags. Jeg har selv seet disse Tavler: for henved 10 Aar siden (samt oftere forhen) og optegnet følgende derom: "I den udvendige Breddebeklædning "af et Bondehus paa Hof ere der indfattede tvende "Trætavler, uden Ramme, en paa hver Side af "Dorren. Paa enhver af dem er der en bas re-

"lignet afbildet et Dyr; det ene en Hjort eller Rens-
"dyr, det andet, hvis jeg ei tager Feil, et Elsdyr.
"Arbeidet er net, men Træet overalt gjennemboret
"ligesom med Stik af Insekter. Der har længe boet
"paa Gaarden en gammel Bonde, som paa ingen
"Maade har villet skille sig af med disse Fjæle, da
"man mener, at de bringe Gaarden Lykke, eftersom
"de engang have været indfattede i den ældgamle,
"nu ellers forlængst forsvundne Tempelbygning."
Kommissionen for Oldsagers Opbevaring søger nu
at sætte det Offentlige i Besiddelse af disse mærkelige
Billeder; ifald dette endnu kan lade sig gjøre.

Ikke allene Paneler og Lofte vare saaledes prydede med Skulptur, i vore Forfædres Bygninger, men ogsaa de i dem anbragte Søiler. Vi have seet, at de undertiden, i private Bygninger, havde et betydeligt Antal af disse, og vi kunne ikke tvivle paa, at det i Templerne har været fuldt saa stort. Af Sagaerne vide vi, at den største Stue paa enhver Gaard i Norge og Island var forsynet med et Høisæde eller saakaldet Andvegi, bestemt for Husets Herre, efter de norske Bønders og overhoved Østerlændingernes, endnu brugelige Stik. Ved enhver Side af dette Sæde var der en Støtte eller Søile, og de kaldtes til sammen Ondvegis sulur eller

Højsædes Søjler. Men lige overfor dette Højsæde var der gjerne et andet, bestemt for den fornemste Gjæst, ziret med Søjler paa den samme Maade. Vi see af Sagaerne, at disse Støtter ofte vare udskaarne i Skikkelse af Gudernes, især Thors Billeder, formodentlig paa en forskjellig Maade, nemlig, enten saaledes at Billedet syntes paa en Maade at udgjøre Støtten selv, eller saaes inde i Huset, saaledes som Prof. P. E. Müller omtaler Sagen i sit ypperlige Saga-Bibliothek*) nemlig: "Hver Mand var i det hedenske Norden foranlediget "til at have i det mindste tvende Billeder i sit Hus; "de to høje Stolper nemlig, der gemenligen stode "for Husfaderens Sæde og betragtedes som hellige, "vare nok oftest oventil udskaarne, omtrent som "Grækernes Hermer. At de ikke just altid forestillte "Thors eller Asernes Billedstøtter, men og stundum "Oldtidens Helte, sluttes af et Sted i Kormaks-"saga, hvor Hagbards Billedstøtte i Legemsstør-"relse forekommer, som noget ikke usædvanligt i "islandske Huse, mod Enden af det 10de Aarhun-"drede. Da nemlig Steingerda vilde see Kormak, "uden at blive kiendt, gik hun til en Krog og saae

*) 2 Bind S. 390—92.

"ind i Drikkestuen under Hagbards Skjæg, men da
"Lyset just faldt paa hende, sagde Kormaks Led-
"sager til ham: Seer du Øinene ved Hagbards
"Hoved? og denne sang strax et endnu opbevaret
"Vers, hvori han priste sig lykkelig, at den skjønne
"Qvinde havde stirret paa ham, over Hagbards Hals.
"Denne Hagbard er efter al Sandsynlighed den
"samme som [andre Sagaers Hagbard] Saxos
"Hagbarth og Kjæmpevisernes Habor*). Fand-
"tes nu udskaarne Billeder af de Helte, hvis Minde
"Sangene havde bevaret, i de gamle Skandinavers
"Vaaninger, kan man vel og slutte at Volsungerne
"her, fremfor alle øvrige Helte, oftest ere blevne
"afbildede."

Saavidt Prof. Müller. En anden Maade, hvorpaa Høisædesstøtterne vare udskaarne, var den, at der paa deres ene Ende, som ragede frem over Taget, var anbragt en Büste eller Kiæmpehoved. Saaledes beskrives de, som Eggert Olafsen saae paa enkelte Bondegaarde paa Nordlandet i Island, endnu midt i det 18de Aarhundrede. De

*) Især kjendt blandt os i nyere Tider ved Suhms Fortælling Habor, samt Oehlenschlägers Sørgespil Hagbarth og Signe.

ragede ellers tre Alen op over Taget. Den lærde Forfatter anmærker tillige, at de Gamle og have prydet Indgangen til Vaaningen med anseelige Støtter, og at de hedenske Templer ligeledes vare forsynede med Høisædes Søiler *).

Det forekommer mig ikke aldeles afgjort, at hin Billedstøtte just hørte til Høisædessøilerne, da jeg troer (ligesom Prof. Müller og synes at være af den Mening) at flere saaledes udskaarne Søiler end de, vare anbragte i Oldtidens større Bygninger. Benævnelsen Hagbard synes i Sagaen at antages som almindelig bekjendt for slige Billedstøtter, og jeg troer, at den har været tillagt Søiler, der bare Lofte eller Bjelker, men saae ud indvendig fra, som mandlige Billeder — netop af den Aarsag, at disse syntes at være faste til Træet eller paa en Maade som hængende derved — og saaledes lignede den saa almindelig bekjendte ulykkelige Helt Hagbard, som døde i Galgen, der siden kaldtes Hagbards Hest, eller Bærer o. s. v. Slige Støtter kaldte Romerne Telamon, der ogsaa var et fra Grækernes mythiske Historie meget bekjendt Egennavn. Paa et oldpersisk Monument, som menes at være Darius

*) Egg. Olafsen Reiser gjennem Island T. 2 S. 690—91.

Hystaspis Gravminde, og som endnu er at see, forestilles enhver af de to Etager paa en stor Bygning, holdt i Vejret af en Række Mandsfigurer, med Hovederne og de opløftede Arme *). Saaledes anbragte og Romerne to kolossalske Slavefigurer under den trajanske Columne. De gamle ægyptiske Bygninger ere derimod rige paa de saakaldte Carpatider, eller qvindelige Skikkelser, som tildække eller forestille de bærende Støtter; herfra overgik de rimeligviis i den græske Kunst, men det forekommer mig, som om det støder sin Følelse, at see skjønne qvindelige Figurer saa at sige spændte for Aaget, eller tvungne til et yderst anstrængende Trællearbeide. Derimod ynkes vi ikke over Kjæmpen Atlas, som bærer Himmelen efter den græske Mythologie, eller de fire firkaarne Dværge, hvem den samme Forretning tillægges af den nordiske.

Endnu indtil vore Dage saae man Bygninger i Island prydede med et Antal udskaarne Træsøjler efter den ældste nordiske Maade. Saaledes har jeg det af et troværdigt Øjevidnes Beretning, at der paa det forrige Kloster, Thyklabaj, var indtil for

---

*) Hoeck vet. Mediæ & Persiæ Monumenta Goet. 1818. Tab. 1.

mindre end 20 Aar siden, en saa stor Stue, at Traditionen vilde, den engang havde i gamle Dage tjent til etslags Ridebane, da man sagde, at det halve af den, eller meere, var, i Mands Minde, bleven nedrevet. Den Del som endnu var tilbage af denne ældgamle Skaale, var til begge Sider besat med Søjler, hvorpaa der vare udhugne eller udskaarne forskjellige Billeder. Hertil kunne vi lægge, at vore Forfædre brugte temmelig store Stolper, der og vare anbragte deels ved Senge, deels ved Bænke og store Stole, som lignede de større ommeldte Søjler af beggeslags. Saaledes var f. Ex. Guden Thor med sin Hammer udskaaren paa Stolperne til en stor Stol, som en Spaaqvinde af Norsk Herkomst i Øster-Grønland ejede, og hvorfor hun blev sat i Rette af hendes kristnede Landsmænd *). Af den anden Art ere de Bænkestolper, som endnu ere til paa Nordlandet i Island og tilegnes Thord Hreda (efter Espolins før paaberaabte Beretning); de beskrives som runde, meget tykke, omtrent 2½ Al. høje; oven paa dem er et udskaarent Menneskehoved med tilhørende Hals. De ligne altsaa virkelig (efter Müllers

*) Den utrykte Fortælling om Thormod Kolbrunarskald i Olaf den Helliges større Saga.

velteufne Gisning) Grækernes Hermer — men deres ældgamte Navn er mærkeligt, de kaldes nemlig Stolbrude, hvoraf det er at formode, at ligesom de egentlige architektoniske Søjler forestilte Mandsfigurer, saaledes have disse mindre og fristaaende oprindelig været udskaarne som qvindelige, da Ordet Brúdur, Brúda deels betegner 1, et Fruentimmer overhoved, især i den unge Alder, 2, en virkelig Brud, og 3, en Billedstøtte der forestiller en qvindelig Person, nu endelig 4, en saadan Dukke. Da disse smaa Søjler vare fritstaaende, saa bortfalder ved dem det i visse Henseender anstødelige, som jeg forhen har bemærket ved de fremmede Carpatider.

I den endnu ikke udgivne Svarfdæla Saga *) siges der, at Helten Thorstein havde ladet udskjære sine krigerske Bedrifter paa et stort rundt Stykke Træ; rimelig har det skullet tjene til en Søjle eller paa anden Maade anbringes inden i en Bygning, hvor det kunde sees af mange.

Om de Gamle have i deres Vaaninger opsat feitstaaende Billedstøtter, anbragte paa andre Maader end som førmeldt, det er mig nu for Tiden ikke til fulde bekjendt. At de derimod have opsat dem i

*) Cap. 10 efter det af mig brugte Haandskrift.

deres offentlige Templer eller private Kapeller, er vistnok. Herom siger Prof. Müller*). "Man kan "ikke omtvivle, at jo de gamle Nordboer forstode at "forfærdige hele Billedstøtter af Træ. Det følger "allerede af de bekjendte Fortællinger om Thors og "flere Afguders Billeder, der ved Kristendommens "Indførelse blevë sønderslagne. Stundum vare disse "ligesom (siden) Helgenbillederne, iførte prægtige "Klæder; men at disse Billeder dog selv ikke vare "uformelige Masser, kan sluttes af, at deres Øjne, "Ansigtstræk, Arme og hele Stilling stundum bliver "omtalt. Nordboerne kunde heller ikke mangle "Øvelse i at forfærdige slige, thi baade i Fyrsternes "og i de rigere Bonders Gudehuse fandtes der, lige- "som i de indiske Pagoder, en Mangfoldighed af "Gudebilleder, stillede omkring dem, der fortrinligen "dyrkedes."

Jeg tager mig den Frihed at gjenkalde i Erindringen, hvad jeg forben har sagt i Almindelighed, om selve Templerne, og de i dem opsatte Gudebilleder overhoved.

Hvad Beskrivelser over enkelte Gudestatuer angaaer, saa vil jeg især vælge nogle forskiellige over

*) L. c. S. 390.

Thors Afbildninger, hvilke vi finde hyppigst i Sagaerne, da Thor især dyrkedes af Normændene som Landets Skytsgud, og sattes saaledes gjerne som den øverste i deres Templer; deels fordi hans Styrkes Virkninger faldt dem meest i Øjne, og deels vel og fordi man langt sjeldnere har afbildet Odin, paa Grund af Germaners og Persers bekjendte Troessætning (der ei heller var Grækers og Romeres Philosopher fremmed) at Himlen og dens Guddom, Verdens Aand, vare allevegne, som oftest usynlig, og behøvede derfor ikke at afbildes ved Menneskehænder. Tordneren var derimod ikke just alletider at treffe, og derfor maatte han især dyrkes ved Sindbilledet eller Billeder, hvilke han paa Præsternes eller Magernes Forbøn, havde meddelt en Deel af sin guddommelige Aand, og saaledes paa en Maade besjælet den til ham indviede Billedstøtte. Vi maa, uden at indlade os her videre i disse Betragtninger, komme til vort egentlige Æmne, nemlig Beskrivelsen over nogle af Thors Billedstøtter:

1) I Templet paa Møre. Da K. Oluf Tryggveson, der først indførte Christendommen i Norge, vilde ødelægge det med de derværende Billeder, søgte Høvdingen Skegge at formaae ham til at gaae fredelig ind i Templet, med dette Tillæg:

"Vi troe sikkerligen, naar du seer vores Gud "Thor og alle hans Omgivelser, at han forekommer "dig des heeligere, jo længere og nøjere du betragter "Ham." Sagaskriveren vedbliver saaledes: "De "gik ind i Templet alle uden Vaaben, paa Kongen "nær, som havde en Landse i Haanden. Der var en "Mængde udskaarne (eller udhugne) Gudebilleder. "I Midten sad Thor, som den meest dyrkede; han "var stor og overalt smykket (eller overdækket) med "Guld og Sølv. Man havde sat ham i en Kjerre "(eller let Vogn) som og var særdeles glimrende, "derfor vare der spændte tvende meget vel af Træ "udhugne Bukke; baade de og Vognen vare let bevæ- "gelige ved anbragte Hjul. Om Bukkenes Horn "var en Sølvkjede slynget, og det hele Arbeide vid- "nede om forunderlig Kunstfærdighed. Kongen stod "og saae paa Billedet. Skegge saae det, og sagde: "Vidste jeg ikke nok at du vilde synes godt om Thor, "naar du først saae ham, thi det tykkes mig nu, "som om du giver ham venlige Øjekast. Kongen "svarede: ei troer jeg, at jeg her seer Thor selv, men "kun et Billede, som skal forestille ham, og vissselig "veed jeg, at det ikke har nogen Kraft mod den sande "Gud, men veed og, at man har anvendt Guds "Skabninger til dens Forfærdigelse, og derfor vil

"jeg just ikke haane det ved første Djekast. Mod "Gud selv formaaer det dog desto mindre, som jeg "tykkes, det ikke vilde kunde hindre, at jeg eller en "anden Mand af mine Kræfter knuser eller opbrænder "det. Skegge svarede: Jeg tænker ikke, at der her i "Templet skulde nu være en Mand saa haard eller "djærv, at han vover at lemlæste eller opbrænde "Thors Billedstøtte, thi han vil vist mage det "saa, at det ikke skeer; og tillige fordi at saa mange "Mænd af hans Venner staae rundt omkring ham, "baade her i Templet og udenfor, som vist vilde "forsvare ham med Kraft mod hans grumme Fiender, "og jeg kan troe Konge! at du vel forstaaer, at det "hverken er raadeligt for dig eller dine, at undsige "Thor, men at det sømmer dig snarere, for at for= "sone den megen Modvillighed, du hidindtil har gjort "dig skyldig i, at yde ham en Æresbevisning. Kon- "gen sagde: Hvilken forlanger du da vel? Ingen "større, svarede Skegge, end den, at du tager fat "i den Kjæde, som er slynget om Hornene paa Thors "Bukke, at du deraf kan erfare, hvor føjelig og vel- "villig han er mod alle dem, som ville ære og dyrke "ham. Kongen sagde: Ei anseer jeg Thor for vær= "dig til, at nogen rettroende Mand skulde hædre ham, "ei heller dig for at være det værd, at dine Ord skulde

"formaae noget hos mig, men dersom jeg vidste at "du vilde troe paa Herren Christus, som er alle Kon"gers Konge, da vilde jeg i hans Navn, og ham "selv til Hæder og Ære, men dig til Hjelp og Frelse, "gjøre hvad du bad mig om — og hvis Du, Skegge! "vil modtage Daaben, og tjene den Gud, hvilken "jeg nu og før har forkyndt dig, saa skulde jeg til"give dig al den Modstand, du har vist mig, men "lempe mange Ting efter din Villie, forsaavidt det "vel kunde anstaae enhver af os. Skegge sagde: "Du veed Konge! at det ofte kan hænde sig, at "store Herrer lade sig ved ringe Midler bevæge til "Foretagender, som ere af megen Vigtighed for dem, "som bede derom. Kongen svarte: da skal du dog "vide det Skegge, at i hvad jeg end foretager mig "her, for denne Gang, da skeer det alt til min "Herres Christi Ære. og du maa tage dig i Agt for, "hverken at spase med ham eller mig. Skegge sagde: "gjør da først, hvad jeg beder dig om. Kongen gik "da til Kjærren, og korsede sig, trak der efter paa "den Kjæde, som var slynget om Butkenes Horn, da "de strax bevægede sig af Stedet, og fulgte efter ham. "Da loe Skegge og sagde: Hvad er der Konge! "har du nu forligt dig med Thor, og er bleven hans "Undersaat og Tjener? Jeg har seet adskillige Kon-

"get, og har hørt meget sige om Andre, men det er "mig ganske ubekjendt, at nogen af dem har trukket "Thors Vogn, eller ledt hans Forspænd, saa det "forekommer mig, at du har viist ham et udmærket "Tegn paa din Lydighed, og underkastet dig hans "og vore øvrige Guders Tjeneste. Kongen blev da "heftig vred, og talte dette saa højt, at de Mænd "som stode uden for Templet kunde vel høre det: "Det sagde jeg Skegge af Yrium! dig og alle "dem som ere her i Templet, og jeg siger det endnu "til enhver Mand, der er Vidne til mine Ord, at alt, "hvad jeg har foretaget og herefter vil foretage, her i "Norge eller paa andre Steder, det ønsker jeg, maatte "vorde den højeste Gud til Hæder og Berømmelse, "mig selv til Salighed, men til Gavn for alle dem, "som efter min Tilskyndelse ville antage og efterkomme "hans velsignede Bud, og ligeledes ønsker jeg, at "mine Handlinger bringe Hævn og Straf over hine, "som fornægte ham og Troen paa ham. For kort "siden lærte jeg dig, Skegge! at du ikke skulde spotte "Guds Navn; du besvarte det med spodsk Latter; "du vilde haane mig, men gjorde dig selv til Daare — "i det du ikke troede, hvad jeg sagde dig, at jeg vilde "meere ære min Herre og Frelser, end den almægtige "Gud, end Thor, eller Djævelen, din Fader. Du

"kaldte mig Thors Undersaat og Tjener, men jeg "tænker I ville erfare noget andet; om kort Tid "ønsker jeg, du kommer til at see, hvilken Ære jeg vil "vise Thor, og om jeg ikke kan ræfse din Ondskab "og Udaad, om jeg end ikke i dette Øieblik hugger "dig ned som Djævelens visse Brad — men hvis "jeg maa raade, saa vil det kun vare kort inden dig "skeer en Ulykke, efter Fortjeneste. I det Kongen "sagde dette, svang han Landsen, og gav Thor der- "med en saa vældig Kindhest, at han faldt fra Vog- "nen ned paa Gulvet og blev stærk beskadiget. I "samme Øieblik toge Kongens Drabanter, som havde "tillige med ham gaaet ind i Templet, fat paa de "øvrige Guders Billedstøtter, og reve dem ned fra "Postamenterne. Da Skegge saae dette foer han op "som han var bindegal, og opfordrede, med høje "Skrig, alle de Mænd, som vilde følge ham og hævne "Guderne; i det samme styrtede han ud af Døren "midt blandt Kongens væbnede Livvagt, som stod "uden for, og huggede ham ned paa Stedet. Kongen "fulgte strax bag efter — og stillede snart den blandt "Folket naturligviis opstaaete Tummel og Uroligbed "ved sin bidske Tiltale." Jeg vil ikke her anføre hans derpaa fulgte lange Tale, hvilken han sluttede

dermed, at han befalede alle tilstædeværende, at lade sig døbe og kristne eller i andet Fald afgjøre Trætten ved Vaaben. Deels af Frygt for Overmagten, deels vel og af Ærbødighed for Kongens Bud, underkastede Almeenheden sig hans Villie. Kongen gav de lovbestemte Bøder for Skegges Drab, og lovede at ægte hans Datter — hvormed den Sag ansaaes da som afgjort og den Afdødes mægtige Frænder og Eftermaalsmænd tilfredsstillede *). Jeg har taget mig den Frihed, at anføre denne hele omstændelige Fortælling, deels for ved et Exempel (dog langt fra ikke det styggeste) at vise, paa hvilken Maade Pavetroen (thi ægte Kristendom var det ikke) blev indført i Norge — dog især af den Aarsag, at den hele Beskrivelse over Thors paa Møre dyrkede Billede er saa sammenknyttet dermed, at den ikke vel lader sig adskille derfra. Ogsaa indeholder det hele Optog forskjellige ret maleriske Scener: som 1) da Kongen betragtede Billedet med Opmærksomhed, og Skegge mente at han var ved dets Storhed og Pragt, bleven bevæget til Ærbødighed for Guden — hvorimod Kongen deels blot besaae det af Nysgjerrighed, og deels for at udforske om

*) Ol. Tryggvas. Saga. Ed. Scalh. 11, 100 sq.

det lod sig kuldkaste i en Hast eller ikke, hvilket Udfaldet siden viiste — 2) da Kongen endelig har ladt sig overtale til at trække Thors Forspænd, og Skeggegotter sig leende derover — og 3) da Billedstøtten faaer det vældige Drag, Drabanterne kuldkaste de øvrige Guder, og Skegge i Raserie styrter sin Død i Møde. Omgivelserne ville i mine Tanker meget forhøje de forestilte Handlingers maleriske Virkning. —

2) I et Tempel eller Kapel i Guldsbrandsdalen finde vi, at Thor er ogsaa bleven forestilt som siddende eller staaende i sin Tordenvogn, samt prydet med 2 store Armringe. Den ene blev stjaalet af en forvoven Omløber, som listede sig ind i Kapellet om Natten, p'yndrede Billedstøtterne, forsaavidt han kunde komme til de dem prydende Kostbarheder, og satte derefter hele Bygningen i Brand *). Dette skete i den Tid da det hele Rige endnu var hedensk, men Danmarks Frafald til Kristendommen dog havde frembragt den Virkning, at adskillige Nordmænd og Svenske vare

*) Niala, lat. Overs. 1809. Pag. 280. En Dansk Bearbeidelse af denne mærkelige Saga, haves nu og som bekjendt, ved Prof. Rahbek.

blevne rene Gudsfornægtere og haanede i Hjertet al Religion.

Ofte forestilles Thor ogsaa uden Kjerre eller Forspændsbukke, over hvilke vi desmindre maa støde os i et Kunstværk, som selv den græsk-romerske Tordengud Zeus-Jupiter findes paa antike Monumenter, forestillet som ridende paa en Buk (f. Ex. hos du Choul Tab. 15 Fig. 68) jfr. Hesiods Zeus aigiochos. Undertiden tillagde Romerne ham ellers Kjøretøj og Forspænd f. Ex. Horatz: Dum per purum tonantes egit eqvos volucremqve currum.

3) I Templet paa Rødsøe, hvor Thors Billedstøtte var indrettet ved en saa kunstig Mechanisme (rimeligviis af samme Slags som vi alt have seet ved hans Kjøretøj paa Møre) at Offerpræsten eller Høvdingen kunde lede ham omkring med sig Om rundt; ogsaa synes Hovedet eller Skjægget at have været bevægeligt. Saaledes have og de katholske Præster vidst at anbringe Helgenbilleder i Kirker og Kapeller som bevægede Øjne og Hoved o. s. v. Det ommeldte Billede var saa svært, at den af Oluf Tryggvesøn overrumplede Offerpræst ei troede at Kongen, ved at tage det i Haanden, kunde kaste det omkuld, men det skete dog mod hans Formodning,

da Kongen kastede det paa et tændt Baal, hvor det og opbrændte, saa det er at formode, at det egentlig har været gjort af Træ *).

4) Høvdingen Svend i Norge havde paa sin Gaard et prægtigt Tempel med en Mængde Gudebilleder, hvoraf Thor blev mest dyrket. Svend havde en balstyrig Søn som hed Find; han vilde aldrig vise Billederne nogen Ære, men kaldte dem skjeløjede og tilstøvede. Forgjæves søgte hans Fader at indprente ham Ærbødighed for den vældige Thor som saa tit havde kløvet Klipper og Fjelde, og for Seiergiveren Odin. Da Drengen var voxet til, løb han paa en Maade bort fra Faderen, tog søvejs til Danmark, og gik sin Vej op i Landet, fra det første Sted hvor de landede. I den vilde Skov stødte han paa en Hyrde; da denne mærkede at den Fremmede var en Hedning, begyndte han paa at overtale ham til at antage Kristendommen, ved at forkynde ham dens Hovedlærdomme efter de Tiders Grundsætninger. Find var ligesaa uvillig til at lade sig overbevise af Kristendommen som af Hedendommen, gjenbrev Hyrdens Præk, og opsøgte nu alt hvad han havde hørt om Thors og Odins Guddom og store

*) Ol. Tr. S. l. c. II. 69. 75 sq.

Bedrifter, for at slaa den nye Lærer af Marken. Siden blev Find bragt til Stedets Biskop, som satte en Præst til at oplære ham i Kristendommen, men her gik det ligesaa galt, og Præsten kom ingen Vei. Endelig tog Biskoppen selv for Alvor fat paa den haardnakkede Lærling — og snart fik han ham overbeviist, om at Christus havde erobret Helvede og bundet Thor, nemlig Djævelen, alle Afguders Høvding. Fra den Tid stod intet sig mod hans afgjorte Overmagt. Saaledes var de Tiders kristelige Læremaade. Endelig blev Find omvendt, og endog den meest fanatiske Forfølger af sin Fædrenetro. Da han kom hjem til Norge og var antaget i Oluf Tryggvesøns Livvagt, fortørnedes han høiligen over at denne Konge, mod sin Sædvane, havde (som jeg alt har anmærket) ladet Svends Tempel med dets Billedstøtter staae urørte, for at bevæge ham med det gode til at antage Kristendommen. I sin lidenskabelige Iver begiver Find sig til sin Faders Gaard, forsyner sig hemmelig med en vældig Kjølle, plyndrer først alle Gudernes Kostbarheder, og nedriver dem siden fra de Forhøininger hvorpaa de vare opstillede. Endelig gav han sig i Kast med selve Thors Statue, men han maatte give den med Kjøllen tre saa svære Drag som det var muligt, forend den faldt omkuld.

Billedstotten slæbte han hjem med sig til Søes, behandlede den paa den haanligste Maade, kløvede den endelig til bare Skiver og brændte den til Aske. Asken blandede han med Grød, som han satte for Tævehunde, og sagde det passede best, at de aade Thor, ligesom han selv havde fortæret sine Sønner*). Vi saae af det foregaaende, at Missionærerne havde indpræket ham, at Thor og Djævelen vare et, og nu kunne vi ikke undres saa meget, som ellers, over hans fanatiske Forhold. Jeg anfører dette Udtog af hin Fortælling, for at Omvendernes Fremgangsmaade kan oplyses derved fra et andet vigtigt Synspunkt — og tillige især for den Omstændigheds Skyld, at man seer at nogle af vore hedenske Forfædres Gudebilleder egentlig have været meget massive og svære Træstatuer.

Undertiden vare derimod hine Billedstøtter hule f. Ex.

5) Den som i Oluf den Helliges Tid var det ypperste Idol i Guldbrandsdalens store Tempel, og beskrives saaledes:

---

*) Thattr Sueins og Finns I. c. II. 174 sq. Er ogsaa oversat paa Dansk ved Hr. Repp i Dansk Minerva.

Da Oluf den Hellige søgte ved alleslags Midler Vold, Svig og Overtalelser at fuldende det af Oluf Tryggveson begyndte Værk, Middelalderens katholske Kristendoms Indførelse i Norge, og det derover kom til indbyrdes Krig i Landet, var den mægtige Herse (eller Friherre) i Gulbrandsdalen, Gudbrand, en af dem som viste ham den kraftigste Modstand. Efter forskjellige Fægtninger, hvori Alf, Gudbrands Søn, blev tagen til Fange, og flere Bønder bleve nødte til at antage Kristendommen, men nedbryde Templer og Billeder, blev en Vaabentilstand og en Sammenkomst under den, aftalt mellem de stridende Partier. I Nærheden af det Sted hvor Tinget blev holdt, havde begge Hære lejret sig. Dølerne (eller Dalernes Beboere) havde, da de droge ud med Kongen taget det fornemste Gudebillede med fra Hovedtemplet paa Hunthorp, for ret at sætte Mod i Folket, og opmuntre det til Religionens tappre Forsvar. Under Vaabenstilstanden lod Hersen Kongen vide at den næste Dag, da den skulde udløbe, skulde Dølernes Gud bringes til Tinget, og ventede, at Kongen ved at see dette store og Ærefrygt indgydende Billede, vilde forandre sine Tanker. Aftenen i Forvejen, spurgte Kongen sin Fange, Alf, om Afgudens Beskaffenhed. Denne svarede: Det er et Billede, udhugget i Thors

Skikkelse med Hammeren i Haand, meget stort og hult indvendig; derunder er et anseeligt Postament, hvorpaa Billedet staaer, naar det udstilles under aaben Himmel; i øvrigt mangler det hverken Guld eller Sølv til Prydelse. Gudbrand havde før fordret af Kongen, som et Jertegn, at Himlen tidlig om Morgenen, skulde være dækket med Skyer, uden at det regnede. Dette indtrof, da begge Partier havde mødt paa Forsamlingsstedet — og nu fordrede man af Biskoppen, at han skulde udvirke hos sin Gud, til ydermere Bekræftelse, at næste Morgen skulde Luften være ganske klar for Solens Opgang. Da var det, at Freden enten skulde sluttes eller Feiden igjen begynde Om Natten lod Kongen hemmelig bore Huller paa Dølernes Skibe, og borttage deres beste Heste — hvilket rigtignok synes at have været et slemt Brud paa det indgangne Fordrag — men de Tiders Omvendere fulgte ægte jesuitiske Grundsætninger; ogsaa aftalte han med sine fortroligste Drabantere, hvorledes de skulde bære sig ad næste Morgen. Om Morgenen tidlig indfandt begge Hære sig paa Tingstedet, og omgave den dertil bestemte Slette eller Indhegning, Kongens Hær fra den ene, Dølernes fra den anden Side. De havde ladet bære Thors Billedstøtte foran sig, og paa ny beskrives den

som kolossalsk, af mandlig Menneskeskikkelse, og bedækket med Guld og Sølv. Den blev sat i Tingkredsens Middelpunkt. Først stod Gudbrand op, og holdt en Tale til de Kristne, hvori han ophøjede sin alvældige Guds Magt, og forestillte dem, at han saae paa dem med vrede Øiekast, hvorover de vilde forfærdes — og det var best for dem at de fornægtede den nye Overtro, men forsonede sig igjen med deres Fædreneguder. Ogsaa lod han dem vide, at det var urimeligt at dyrke en Gud, som ingen kunde see; her kunde de derimod have Syn for Sagen. Efter at denne Tale var endt, uden at have gjort vedbørligt Indtryk, tog Kongen saaledes til Gjenmæle: Meget har du Gudbrand, fortalt os i denne Morgenstund; du forundrer dig over, at du ikke kan see vores Gud, men vi vente, at han snart vil komme til os; du truer os med jeres Gud, som baade er blind og døv, formaaer hverken at hjelpe sig eller andre, og kan paa ingen Maade komme af Stedet, undtagen han bæres. Ham skeer der vel snart en Ulykke — men vender Jer nu mod Østen, saa skulle I see, at vores Gud drager der frem i straalende Pragt. I det samme stod Solen op, og alle Dølerne vendte Øinene derhen. I selvsamme Øieblik opløftede Kolbein den stærke, den stærkeste af Kongens Drabantere

tere, en svær Kjølle, som han havde i Haanden, og gav dermed Thors Billedstøtte et saa vældigt Drag, at den knækkedes i tu, men Mus og Utøj vældede ud af den hule Bug, thi de havde næret sig af de Skuebrød og andre Madoffre, nemlig dagligen fire Brød med tilhørende Suul, som vare blevne (efter ældgammel Østerlandsk Skik) fremsatte for Afguden i hans Tempel. Da Dølerne saaledes saae deres Gud pludselig tilintetgjort, kom en panisk Skræk over dem, og de ilede deels til deres Fartøjer, som strax bleve fulde af Vand, naar de sattes ud paa Strømmen, og deels til deres Vogne, hvortil Forspænds Hestene manglede. Da Kongen nu opfordrede Almeenheden til en ny Sammenkomst, adløde de villigen, og hørte med Opmærksomhed paa hans Tale, hvori han forestilte dem deres Guds nu beviste Afmagt, og at deres til ham ydede Guld, Sølv og Mad var spildt til Unytte, og formanede dem til at fornægte deres daarlige hedenske Tro, men smukt samle det Guld og andre Kostbarheder, som efter Billedets Fald laae adspredt paa Marken; det var bedre at de bare det hjem til deres Koner og Døttre, som kunde faae Smykker deraf, men aldrig skulde de meere øde det paa Træklodse eller Steenstøtter. Hersen Gudbrand indsaae det sande i denne Tale,

og lovede (samt hele Almuen efter hans Exempel) at lade sig døbe og antage Kristendommen. Dette skete strax, og Gudbrand lod kort efter opføre den første Kirke i Dalene.

Af denne Fortælling (som ogsaa, efter mit Skjønnende frembyder maleriske Scener) seer man at denne store Statue var indvendig hul; om den var af Træ, siges der udtrykkelig ikke, skjøndt det er at formode, thi at den var temmelig stærk, sees af Kongens Fremgangsmaade, da han udsaae den stærke Kolbein med den svære Kjølle til at give den sin Rest. Ogsaa lære vi deraf at kjende den oldnordiske Skik, at sætte Skuebrød og Kjød dagligen foran den meest dyrkede Guds Billedstøtte — og at denne, i farefulde Tider eller og ved store Tingforsamlinger, blev ført ud af Templet i Procession og sat midt i Tingkredsen. Saaledes udstille endnu Kalmukkerne deres Gudebilleder paa Marken, ved Folkeforsamlingerne paa deres aarlige Fester *). Endelig see vi af Slutningen, af Kongens Tale, at de gamle Nordboer ogsaa havde Gudebilleder af Steen — som de dog udsmykkede med Guld og Kostbarheder.

*) Bergmann nomad. Wand. unter den Kalmukken, III, 176.

Foruden disse store Billedstøtter af Thor i Templerne finde vi og som førmeldt, at han blev i private Vaaninger forestilt 1, ved Basreliefer paa Væggene 2, som hel Statue eller og som Buste paa Højsædesstjerne 3, paa Sto'per eller Rygstykker til Bænke eller store Stole. Endvidere finde vi 4, at man havde smaae Idoler forestillende ham, der kunde bæres i en Pengepung i Lommen, f. Ex. udskaarent af Hvaltand (der ligner Elfenbeen *), og endelig 5. satte man hans Billedstøtte (uden Tvivl i fuld Corpus) i Forstavnen af Skibe som f. Ex. Erik Jarls i Slaget ved Svolder (hvor K. Oluf Tryggvesøn blev overvunden).

Qvindelige Statuer af Gudinderne finde vi neppe omstændelig beskrevne hos Sagaskriverne, undtagen flere af Thorgerde Hørgabrud (ɔ: Gudebrud, Alterbrud). Hun var, som man siger, en efter Døden forgudet Prindsesse fra Helgeland i det nordlige Norge, men den berømte Hakon Jarl havde valgt hende og hendes Søster til sine særegne Skytsgudinder. I det forommeldte Kapel som Jarlen ejede i Fælledskab med Hersen Gudbrand, havde hendes Statue en næsten overmenneskelig Størrelse; hun var prydet med et qvindeligt Hovedsmykke, samt

*) Ol. Tr. S. Ed. Scalh. II. 112.

saavel hun som Irpa hver med en gylden Armring *). En anden Beskrivelse over et hende helliget Kapel og Billede finde vi i Oluf Tryggvesons Saga **). En af Kongens Frænder Thorkel Dirdel, havde tilfældigviis fundet en af den affatte og myrdede Hakon Jarls skjulte Skatte, nemlig en stor Deel Solvpenge, som vare forvarede i en hul Buk, gjort af Træ, og overtrukket med et naturligt Bukkeskind, da den kunde ledes ved en mechanisk Hjul-Indretning, og saae ud som en levende Buk. Rimeligviis havde den før gjort Hoverie for Thors Kjerre i et af de hedenske Templer, hvor man gjerne i den Tid plejede at forvare Penge og Kostbarheder; som paa det sikkreste Sted. Thorkel overlod vel Kongen Skatten, som Ejer til sligt Dannefæ, men han forærede igjen Finderen den; paa Vilkaar, at denne skulde opdage endnu meere af det samme Slags. Thorkel lovede dette — og næste Dag, da der var skjønt og klart Vejr, førte han Kongen virkelig gjennem et Vildniß til et Hus liggende paa et skjult og afsides Sted. De gik der ind; og fandt at det var særdeles prægtig

*) Niala, vers. Lat. 1809. Pag. 280. Jfr. Rahbeks nordiske Fortællinger I. D.

**) Ed. Scalh. II, 198.

meubleret efter de Tiders Skik. Paa et slags zirlig Throne sad der en Kone, i skjøn og kostbar Dragt. Kongen spurgte hvem den Kone var? Thorkel svarte: dersom De havde kjendt Hakon Jarls fortroligste Veninde, Thorgerde Hørgabrud, saa vilde De gjenkjende hende her. Da saae Kongen, at den formeentlige Kone kun var et Billede, som forestilte Gudinden Thorgerde. Han betænkte sig da ikke længe paa at sætte sig i Besiddelse af hendes prægtige Klæder, Guld- og Sølv-smykker, samt de Kostbarheder af de samme Metaller, der indeholdtes i tvende hos Statuen staaende Kister. Billedet blev siden offentlig brændt tillige med et andet af Guden Frey r, hvilket Kongen havde opdaget i Thronhjem, da han, efter som Sagaskriveren udtrykker sig, ikke vilde at kristne Folk skulde opbevare noget deraf, og saaledes forfalde til Ondskab og Kjætterie.

Undersøger vi disse og andre Beretninger, om de Guderne helligede større Billeder, saa finde vi, at de vare enten:

1) Kolossalske eller i en overmenneskelig Størrelse, udhugne især af helt Træ; saaledes vare flere af de nysanførte. Ogsaa gaves de i sædvanlig Legemsstørrelse, som f. Ex. det tilforomtalte Billede af Freyr fra Throndhjem, som efter en vis Beretning var bleven bragt derhen fra Sverrig.

2) Kolosfalske, men hule eller udhulede.

3) Sammensatte, eller saaledes indrettede med mechanisk Kunst, at de syntes at kunne gaae, dreje Hovedet o. s. v. Af denne Art, og det en særdeles sammensat, var en Freyr i Sverrig, som var saaledes indrettet, at en levende Mandsperson kunde skjule sig deri, og hvis Ledemod synes at have været bøjelige paa en saadan Maade. Den hele mærkværdige og interessante Fortælling der handler om denne Gjenstand, haaber jeg at have den Fornøjelse, at kunne meddele, ved Undersøgelsen af Freyrs Dyrkelse i Særdeleshed.

4) Af ordentlig Menneskestørretse, med malede Ansigter og Hænder; men i øvrigt iførte virkelig Klædedragt — saaledes synes, i det mindste, den ene af Thorgerde Hørgabrud at have været, da Kong Oluf ved første Ojekast ansaae hende for en levende Qvinde. Paa samme Maade ere nogle blandt Indernes meest berømte Idoler endnu iførte Klædedragter af stor Kostbarhed; man sætter Skuebrød og andre Retter for dem m. m., aldeles ligesom det skete blandt vore Forfædre *).

Andre af de nordiske Gudebilleder synes paa en Maade at have været for en stor Deel overtrukne

*) Capt. Rape Narrative of a survey of the Ganges i Asiat. Res.

med Sølv og Guld. Saaledes have og de ældste Grækker tildels ziret deres Guders Billedstøtter. Hverken Thors Billede paa Møre eller det store i Gudbrandsdalen, synes at have været ifort egentlige Klæder, og dette har vel været Tilfældet med de fleste mandlige Gudebilleder i naturlig Størrelse.

Til de ovenanførte Beskrivelser over Thors Billedstøtter lægger jeg følgende af fremmede eller yngre Forfattere, saaledes, som de skal have været at see i svenske Templer.

A. (6) Adam af Bremen *) beretter, at Thors Billedstøtte var i Midten af de tre, som mest dyrkedes, i det over alt af Guld straalende Upsala Tempel, og at han af dem var den eneste, som havde et Alter eller Throne. Dette stemmer overeens med Sagaernes Beretninger, da hans Støtte gjerne sattes midt i Templets allerhelligste, bag ved et Alter. Vor Forfatter tillægger ham derimod et Scepter, hvorfor hans Himmelsmand mulig har anseet hans Strids-Hammer (der dog, som jeg i den egentlige Mythologie vil vise, afbildedes paa forskjellige Maader).

B. Flere Svenske Forfattere *) berette at Thor hos dem i Hedenoldstider var bleven forestilt med

*) Hist. ecclesiast. Lib. IV.

**) Ericus Olai Lib. 1 p. 2. Olaus Magnus Lib. 3 Jfr. Johannes Magnus.

Krone paa Hovedet, samt en Krands af 12 Stjerner i Haanden (som da vel skulde betegne de 12 Himmeltegn eller Gudeborge) J den svenske Rimkronike siges at han var nøgen og havde syv Stjerner i Haanden samt Stjernebilledet Karlsvognen, der efter al Rimelighed er opkaldt efter ham, som bekjendt under Navn af Karl eller den gamle, som endnu i Sverrig: Thor Gubben. Paa lignende Maade saae man ham paa et Malerie paa Væggen af gamle Upsala Kirke, der forhen skal have udgjort Muren til Stadens sidste Tempel. Hammarskøld (i sit mærkelige Udkast til Kunsthistorien *) meener at Maleriet var ægte, at sige fra Templets sidste Opbygger Blotsvends Tider. Det kan ellers være, og jeg anseer det for rimeligere, at Odin i et ham helliget Tempel (thi i Sverrig havde han virkelig slige) er oprindelig bleven forestillt paa den førstnævnte Maade, men at Tradition eller Misforstaaelse have forvexlet Navnene. Af alle de nordiske Lande, var Sverrig det som længst tildels beholdt Hedendommen, eller endnu i det 12te Aarhundrede, dog kun paa enkelte Steder f. Ex. i

---

*) Utkast til de bildande Konsternas Historia i Förelæsningar af L. Hammersköld Stokholm 1817. S. 153. 391.

Smaalandene *). Da var det og at den danske Prinds Magnus (1130) plyndrede Thors Tempel og Billede etsteds i Gothland eller Gulland, og bemægtigede sig nogle svære Kobberhamre, der som Gudens Symboler, var Templets Inventarium. Det kan ogsaa anmærkes her, at der endnu ved gamle Upsala Kirke (der foregives at være bygt paa en Deel af det hedenske Tempels Mure) gjemmes et mutileret kolossalsk, ikke ilde proportioneret Træbillede, der foregives at have været dyrket som Guden Thor i den hedenske Tid. Det fornemste Billede i Upsalatemplet har det neppe været, men at det har været dyrket som Afgud er mueligt, skjøndt det af flere er draget i Tvivl — men Hammarskøld antager det for vist, og anmærker tillige: at Statuens Hoved er højst mærkværdigt, fra hvilket det tokløftede Skjæg tillige med Mustacherne, nedhænger som fire vældige Egeløv. Han mener dette skeer paa en symbolisk Maade, da Jernegen stedse har været et Sindbillede paa Nordens Styrke, og den tillige var helliget til Thor, eftersom

*) Suhm om Odin S. 161. Dog anmærker han S. 326, at Offerstedet Thorsløv i Aalborg Stift først blev forstyrret for Alvor Aar. 1441. Jfr. Pontoppidan Everriculum fermenti veteris og Danske Atlas 1, 78. 79.

han forskaanede det for sin Tordenhammer, hvorfor ogsaa Troldene, efter Folkesagnet, endnu søge Ly derunder mod Gudens knusende Slag. Det lille Billede af Bronce, som menes at forestille Thor, og som for en tre Aars Tid siden blev opgravet fra Jorden i Island, er ligeledes forsynet med store Knebelsbarter og vældigt trekløftet Skjæg. Det har en saakaldet Kabirhue, sidder paa en Stol, og holder i begge Hænder et særeget Redskab, der rimeligvis er en symbolisk Forestilling af hans Tordenhammer. Legemet er ikke rigtig proportioneret; den største Flid er anvendt paa Hovedet og Skjægget, men Billedet vidner dog om Færdighed i Støbningen. Det gjemmes nu paa det Kongl. Musæum for Oldsager her i Staden, hvor man ogsaa har en Afstøbning *) af et lidet Broncebillede fra den Reussiske Samling af Antiquiteter i Tydskland, der menes at forestille en nordisk, gothisk eller tydsk Guddom med hans knælende Præst, der blæser i en kunstig Sækkepibe. Efter Gräters sandsynlige Forklaring er Guden vor Heimdall med sin Basun, og en Hund, som Aar-

*) Tilsendt Forf. heraf fra den berømte Oldgrandsker Prof. Gräter; Originalen er beskreven og aftegnet i hans Idunna und Hermode.

vaagenhedens og Bevogtningens Symbol. Oven paa Hjelmen er en Gudemaske, i ægyptisk-indisk Smag, og en Fugl med udstrakte Vinger, som tilkjendegiver at en Luft- eller Himmel-Guddom forestilles ved Billedet. At Præsten er meget mindre end Idolet, betegner Menneskenes lignende Forhold til Guderne.

Endvidere vil jeg tillægge en Beskrivelse af fremmede Forfattere over kolossalske Afgudsbilleder hos et beslægtet, om ikke i Grunden det selvsamme Folk, fra den nordiske Hedenold. Middelalderens tydske Krønik-Skrivere berette nemlig, at Carl den store ødelagde i Nordalbingien (det nuværende Holstenske) Templer, hvori Afguden Hamoys var den fornemste, staaende i Midten af 12 andre Guder. Selv forestilles han omgivet af Lyn og Torden, bærende Scepter og Sværd, havende en Ørn over Hovedet, og trædende paa en Drage *). Jeg tvivler ikke paa at det oldnordiske Hamarsás **) nemlig Hammèrguden, at sige Thor, her er forvandsket til Hamoys; det hvad de kristnede Tydskere ansaae for

*) S. Valvasor und Francisci Ehre des Herzogthums Crain 1, 60, samt de der angivne Kilder.

**) Den sidste Stavelse udtales aus og i visse Bøininger ays.

Scytler, har vel været hans Hammer. Ørnen er et almindeligt eddiſk Symbol for Luften og Vinden, (og desmærkeligere bliver os ogſaa Fuglen paa Hovedet af det førommeldte Bronce-Idol) men Dragen hvorpaa han traadte, ſkulde viſtnok foreſtille den af ham overvundne Midgaardsorm eller Verdensſlange. Denne gamle Beretning bliver desrimeligere, ſom man veed at den hellige Vigbert forſøgte i Aaret 692 paa at omſtyrte Jupiters (Thors) Tempel paa Øen Helgoland *), og at man i de Egne virkelig i de hedenſke Tider har tillagt ham ſin Tordenhammer, beviſes af et endnu gjængſe Almue-Mundheld, ved onde Ønſker, i det ſlesvig-holſteinſke, nemlig: dat dik de Hamer ɔ: gid Hammeren (eller Tordenen) træffe dig **). Endnu betegne Finlapper og Finlændere Tordenguden ved en Hammer, ligeſom Thor endnu dyrkes af forſkjellige, iſær finſke, Folkeſlag i det rusſiſke Rige.

Vi kunne endvidere jævnføre visſe Nabofolks Gudebilleder af dette Slags med vore Forfædres. De hedenſke Rusſer vare viſt for en ſtor Deel af gothiſk

---

*) Pontoppidan Dän. Kirchengeſchichte. T. 1 p. 14.

**) Schleswig-holſteiniſches Idiotikon.

Oprindelse; i de sidste hedenske Tider vare de og meget blandede med virkelige Skandinaver, under Navn af Vareger (eller Væringer) og regjertes ved Fyrster herfra Norden, som saaledes have stiftet den russiske Herskerstamme. — De tilbade Tordenguden (vores Thor) under Navnet Perun. Hans Billedstøtte beskrives saaledes af de russiske Annalister. "Da Wolodemir begyndte at regjere allene i Kiew lod han opreise Gudebilleder paa Højen uden for sit Taarnslot. Deriblandt en Perun (der især meentes at forestaae Torden, Lynild og Regnbyger) hvis Hoved var af Sølv, Øren og Skjæg af Guld, Kroppen af Træ *) Fødderne af Jern. I Hænderne bar han en Steen, omsat med Ædelstene, straalende af Ildglands, for saaledes at forestille selve Tordenen. Foran Billedet (ligesom den nordiske Thors) gjemtes den hellige Ild, som ej maatte udslukkes, og til hvis bestandige Vedligeholdelse en egen Præst var ansat. **)

Ved hin Steen erindres vi om vore saakaldte Tordenstene, og de mange Hamre o. s. v. af Flinte-

*) Nestors u. a Jahrbücher der ruß. Gesch. vom Scherer 1774. 4to S. 97.

**) De simulachris Deorum in Russia cultis. Ex mscptis Russorum Annalibus ibid. p. 267.

steen der findes i vore Forfædres Gravhøie, bestemte til, som Guden Thors hellige Sindbilleder, at bortskræmme alle Trolde og onde Aander fra den Afdødes jordiske Levninger. Heraf kommer endnu den Tro blandt vor Almue, at Staal, hvorved Gnister fremtvinges af Flintestenen, er et virksomt Middel mod alskens Spøgerie. At man her i Norden i gamle Dage, ogsaa havde uhyre store Afgudsbilleder af Træ, under aaben Himmel, synes at kunne sluttes af Ragnars Saga, hvori det siges at der paa Samsø har staaet en saadan Koloß af 40 Alens Høide. *)

For det andet kunne vi og kaste et Sideblik til Vendernes Gudebilleder, af de forhen anførte Aarsager. De fornemste af dem vare uhyre store og udhugne af Egetræ. Svantevits i Arcona havde en Kjortel paa af fremmed Træ af adskillige Slags (formodentlig af forskjellige naturlige Kulører) som passede tæt til Kroppen. Ellers vare slige Billeder udstyrede med virkelige Sværd af kunstigt og kostbart Arbeide, gyldne Bægre o. s. v. Ogsaa indeholdt Templerne (foruden Basreliefer paa Væggene som forestilte Guderne) mindre støbte Afbildninger af

*) J Biørners Kämpedåter.

Guld, Sølv og andre Metaller, ligesom man ogsaa hår havt dem i det gamle Norden — men deri afvege Vendernes Afgudsbilleder fra vore Forfædres, men nærmede sig til Indernes og Mongolernes, at de fleste havde mange Hoveder og Arme *).

Endel af disse deres støbte Gudebilleder, og de til dem hørende Offerknive m. m. er endnu til, fundden i det gamle Rhetras Ruiner; de ere, med runiske Bogstaver, betegnede med Gudernes Navne — men have alle liidt meget ved Ilden, maaske da Templet blev opbrændt af de kristne Erobrere; saa at de derved ere komne til at see meget vanskabte ud, skjønt saa af dem ogsaa oprindeligen syn-s at have været dannede efter Kunstens rigtige Regler. **)

Nordboernes egne mindre Idoler eller Gudebilleder; vare efter det foranførte og flere af mine Bemærkninger:

1) som smaa Billedstøtter eller Büster paa Høisæder og Møbler.
2) Smaa udskaarne f. Ex. af Hvaltand, som ende og kunde bæres i Lommen.

---

*) Allgem. Weltgesch. 51 Th. S. 251. Saxo Gram. Hist. Dan. Libr. XIV.

**) S. Masch gottesdienstliche Alterthümer der Obotriten.

3) Støbte af Metaller som de forommeldte endnu tilværende Nordiske. — En saadan Figur af Sølv, som kunde overalt føres i en liden Lommepung, ommeldes i Landnama.

4) Indsmeltede, eller i ophøjet Arbeide forestilte, paa Lodder eller store Terninger som brugtes til overtroisk Lodkastning, i tilhørende kunstige Lodskaale. Et Par slige forgyldte Sølvskaale med en Lod af Guld, en anden of Sølv, gav Hakon Jarl Digteren Einar Skalaglam, just førend dit bekjendte Slag mod Jomsvikingerne begyndte. *)

5) Udklippede eller udprægede af tynde Guldplader. De ere især fundne paa Bornholm, i Skaane og i de norske Nordlande. Ofte forestilles disse Idoler som siddende i nedtrykket Stilling, og kaldes i Skaane Guldgubber. **)

Det er enhver bekjendt at tvende store massive Guldhorn fandtes ved Møgeltøndern i det Slesvigske i det 17de og 18de Aarh., forvaredes siden paa

*) Ol. T. S. I. l. c. 179.

**) Suhm om Odin S. 322. Sisborgs Inl. til Kännedom S. 190. samt Afbildningen Tab. 4, Fig. 20. Sammes Forsök til en Nomenclatur öfver Nordiska Fornklemningar. Stockh. 1815, S. 112, 170.

Kunstkammeret, men bleve derfra bortstjaalne og omsmeltede ved Tyven (som var en Guldsmed) til falsk Mynt efter de ostindiske saakaldte Pagoder. De vare overalt bedækkede med Zirater og hieroglyphiske Figurer, hvoriblandt mythiske Forestillinger, hvilke jeg ikke behøver at beskrive, da de findes stukne i Kobber ved mange Værker f. Ex. Laurentzens latinske Beskrivelse over Kjøbenhavns kongl. Kunstkammer og Prof. Müllers Prisskrift over Hornenes Oprindelse og Forklaring. Han mener, at de ikke ere nordiske, men celtiberiske eller gammelspanske af Oprindelse.

Ogsaa ere der her i Norden fundne, i temmelig Mængde, ældgamle Hulmynter eller Bracteater, de fleste af purt Guld, andre af det saakaldte Electrum (en Blanding af Sølv og Guld) — hvorpaa man seer temmelig uformelige Figurer forestillende Menneskehoveder med Hjelme, samt Fugle, Dyr, hieroglyphiske Tegn og runiske, ja endog tildeels halvgrædske Indskrifter m. m. De fleste af dem ere omgivne med Indfatninger til at bæres som Medaillons eller Smykker formodentlig i Guldkjæder, om Halsen. Man har mange forskjellige Gisninger om disse Bracteaters Oprindelse, men at de tildeels fore-

stille nordiske Guder, forekommer mig endnu ej usandsynligt af flere Grunde, som det vilde være for vidtløftigt at udvikle her. Overhoved vil det være raadeligt ej at erklære sig bestemt for nogen af disse Meninger, indtil alle de som her haves, ere aftegnede, udgivne og beskrevne, hvilket Arbeide allerede er paabegyndt under Besiyrelse af den herværende Kongl. Commission for Oldsagers Opbevaring.

Da vi saaledes have anmærket det vigtigste, vi vide angaaende vore Forfædres Skulptur og Plastik, forsaavidt den anvendtes til Huses og Templers Udsmykkelse, samt i denne Anledning omtalt andre billedlige Forestillinger af Guderne og mythiske Gjenstande, saa ville vi og her kaste et Blik paa de gamle Nordboers øvrige Kunstfrembringelser af disse og lignende Arter. — Nogle adspredte Efterretninger herom ere ikke saa tydelige, at vi bestemt kunne sige, til hvilken Kunstgreen (som Skulptur, Skalptur, Plastik eller Glyptik) ethvert af de ommeldte enkelte Stykker har hørt, saa at vi her ikke kunne nøje iagttage den sædvanlige archæologiske eller artistiske Orden.

Vore Forfædre anvendte til Billedhuggerkunsten paa deres Krigsskibe, som undertiden kunde rumme 200 Mand, men vare bygte paa en anden

Maade, end de nu brugelige samt mere lignede Sydboernes Galejer, da de som oftest vare indrettede baade til Seil og Aarer. De maatte altsaa forholdsviis være længere og smallere end vore. Anførerne gjorde sig megen Umage for at udzire sine egne Skibe paa det prægtigste. Ofte gave de dem saaledes Skikkelse af Drager eller Slanger (ligesom det endnu er Brug i China og Japan) saa at Gallionen dannede Hovedet eller Forkroppen, men Bagstavnen Svandsen eller Halen. Gjerne gave de Skibene Navne af de Dyr, som de forestillede; saaledes havde Oluf Tryggesøn to store Krigsskibe, hvoraf det ene kaldtes, den lange det andet den korte Orm (Slange eller Drage). Andre Skibes Gallioner vare udsmykkede med et firfoddet Dyrs Billede, f. Ex. en Boffels, en Hests o. s. v., ofte ogsaa glubende, chimæriske eller vielelige Rovdyrs. Gallionerne, eller i det mindste den billedlige Deel af dem, synes at have været bevægelige d. e. kunnet tages af eller sættes paa efter Forgodtbefindende. Dette sees af et Sted i de ældste islandske Love, som Landnama har opbevaret for os. Det var nemlig deres Begyndelse, at ingen maatte, naar han kom saa nær Landet, at det kunde sees, sejle med opsat Hovrd, der havde aabent

Gab; for at Landvætterne eller Landets Skyts-aander ikke skulde forskrækkes derved. Disse Landvætter vare nemlig Alfe og Diser, den nyere danske Overtroes Ellefolk, Ellekonger, Ellekoner, Underjordiske, Vættet o. s. v. som endnu holde til paa Bornholm, eller have deres Hovedqvarteer paa Stævns, under Klintekongens Anførsel, for at forsvare Landet.*) Saa aabenbare Levninger af Hedenskabet gives der endnu i vore Dage. At vi igjen komme til vores egentlige Æmne, vare undertiden Gudernes Billeder f. Ex. Thors, opstillede i Krigsskibene, men siden i de katholske Tider, Krucifixet, Maria, eller den hellige Oluf o. s. v. Endelig har man og opstillet Billeder eller Büster af virkelige Mennesker paa samme Maade. Saaledes havde den sidstnævnte norske Konge selv udhugget en mandlig Büste; der siges at have været særdeles skjøn, og opstillet den i Forstavnen eller paa Gallionen af sit Admiralskib, som deraf havde Navnet Karlshoved. Snorro siger, at Büsten forestillede en Konge, og at den, efter at Skibet var afhugget, blev omhyggelig forvaret og anvendt længe derefter, efterhaanden til samme Brug paa flere anseelige

*) See Thieles danske Folkesagn (paa flere Steder.)

Krigsskibe. Vi see heraf, at Kunsterne i gamle Dage vare saa agtede hos os, at selv mægtige og toppre Konger ikke undsaa sig ved at være Skibsbilledhuggere, der virkeligen og kan ansees for et heldigt Varsel for denne Kunstgreens langt senere Indflydelse paa Plastikens ved en Nordboers vældige Aandskraft gjenerhvervede højeste Flor. Dasaa andre fyrstelige Helte, som Harald Haardraade, Norges Konge, og Ragnvald, Jarl af Orkenøerne, gjorde sig Ære af deres Kunstfærdighed i slige Haandarbeider.

I øvrigt udzirede vore Forfædre deres Skibe rigeligen ved Forgyldning og Malning. Siderne prydedes ligesom Salenes Vægge, i godt Veir og til Stads med Krigernes ligeledes forgyldte og malede Skjolde, og Sejlene vare ofte af kostbare, farvede eller endog med kunstig Vævning eller Udsyening prydede Tøjer. De gamle Skjalde kunne ikke noksom rose Kongeskibenes mangfoldige Pragt.

Oldtidens Nordboer havde i visse Maader Ret i at vise sig i deres hele Herlighed, da intet Folk i Verden har overgaaet dem i dygtigt Sømandskab. At det i det mindste ikke har været Tilfældet med Grækere og Romere har Cleffel vist i et eget

Skrift *). Uden at deres Skibe kunne i Størrelse eller Styrke sættes ved Siden af vore nyere, og uden Kompassets Hjelp, fore de over det vilde Ocean til de fjerneste Polaregne, opdagede og koloniserede Island og Grønland, ja selv det, saa fjerne for den øvrige Verden da ubekjendte Amerika, under Navn af Vinland, Markland o. s. v. Pestagtige Sygdomme og onde Menneskers Rænker vare Skyld i, at deres Kolonier i America forstyrredes, og Nytten af dets Opdagelse derved spildtes. I 4½ Aarhundreder holdt deres grønlandske Kolonier sig, men siden undergik de paa lignende Maade, og selv de stolte og mægtige Britter med deres saa uige større Hjelpemidler af alle Arter, have endnu ikke været i Stand til at trænge frem til de Egne, hvor hine før (efter al Sandsynlighed) have blomstret.

Vi saae allerede, at vore hedenske Forfædre havde den Overtro, at Kysternes Skytsaander skrækkedes ved glubende Hoveder paa Gallioner m. m. Dette maatte vi ansee for latterligt efter vore Begreber, men vi bør lægge Mærke til at de Gamle, som havde den stærkeste Tro paa Ordets eller visse Formu-

---

*) Von den Vorzügen der alten Nordischen Seekunst vor der Römer und Griechen. Kiel 1755.

larers, (Bønners eller Tryllesanges Kraft, visnok have anvendt slige til hine Billeders Indvielse, som derved meentes at komme i Besiddelse af overnaturlige Kræfter til at strække og skade Fienden. Heraf kommer rimeligviis Skibenes, endnu i de kristne Lande brugelige, Daab eller Indvielse ved præstelige Taler. Af selv samme Aarsag sees der vel og de mange Slanger og Udyr paa de Gamles med Runer eller Characterer betegnede Lig- eller Grav-stene. De Gamle begrove myntet eller umyntet Guld og Sølv samt andre Kostbarheder, ogsaa Vaaben, Klæder m. m. med de Døde. Disse Skatte behøvede Bevogtere, og dertil valgte man i Mangel af Andre, slige formeentlig fortryllede Billedværker. — Deraf kommer maaske tildeels den ældgamle (ogsaa hos Grækere og Romerne) fra Skyterne bekjendte Fabel om Drager og Slanger, som ruge over Skatte og Dannefæ. Den selvsamme Oprindelse have maaske mange af de ægyptiske Hieroglypher, deres Slanger, maskerede Guder i Dyrs eller Uhyrers Skikkelse o. s. v.; thi Hedenoldsfolk ophævarede gjerne Liggendefæ og offentlige Skatte saavel i Templer, som i Gravbygninger, efter deres forskjellige Bestemmelse.

Vi have endnu nogle Tryllesange og Formularer, der bleve brugte ved virkelige Dyrehoveders

eller ogsaa udskaarne menneskelige Büsters *) m. m. Opsættelse paa høje Stange, der kaldtes Nid-stange og som skulde tjene til at haane og forgjøre en erklæret Nidding eller Krjon. Ellers ansaaes en slig Adfærd ikke for tilladelig. Slige Skamstøtter meentes, for de ved deres Opreisning anbragte Besværgelsers Skyld, ogsaa at bringe Gudernes Vrede og Forfølgelse over de Skyldiges Hoveder.

Paa selv samme Maade have rimeligviis vore Forfædre indviet deres saakaldte Mærker (Signa) ɔ: Krigsbannere og Faner; ligesom dette endnu er Skik blandt de Kristne. Ogsaa hine Bannere vare Billeder, enten udhugne eller støbte, ofte forgyldte eller og bestaaende af Faner, hvori vævede eller udsyede Billeder vare anbragte. Efter Tacitus bestode Germanernes Bannere af massive Billeder, og ansaaes for særdeles hellige, samt gjemtes i de til Guderne indviede Lunde og Offersteder. Vi see af den Trajanske Støtte, at de mod Romerne stridende Daciers Bannere vare af denne Art, og forestilte hele Drager eller Slanger, farende gjennem Luften, men opstilte paa Stänge. Kong Oluf den Helliges Ban-

*) See f. Ex. Svarfdæla Saga, om det paa en saadan Stang opreist Karlshoved.

ner bestod af en hvid Drage, Chinesernes o. fl. Bannere, og Rigsvaaben ere endnu af denne selvsamme Beskaffenhed. Det er bekjendt at Romernes Bannere bestode især af massiveØrne, udentvivl et helligt Sindbillede paa den seiergivende Jupiters Magt og Beskjærmelse. Forhen har jeg talt om Heltenes særegne Skjoldemærker — der ofte bestode af Udyr og Drager —, men her erindrer jeg endvidere, at de ofte udsmykkede deres Hjelme med Billeder, der havde en vis Betydning. Saaledes beretter Tacitus om Æstierne (nemlig de paa Østersøens sydøstlige Kyster boende Gother) at de paa deres Hjelme bare Skikkelsen af et Vildsviin, som et helligt Sindbillede, da de dyrkede Gudernes Moder. Dette, siger han, gjælder som Vaaben og Værn for alt, og sikkrer Guddommens Dyrkere endog blandt deres Fiender. Dette ellers uforklarlige Sted oplyses paa den tydeligste Maade af vore eddiske Sagn og Sange. Den Gudinde, hvem Tacitus kalder Gudernes Moder, var nemlig den nordiske Freya, hvem et Vildsviin var helliget, og hende vare de Hjelme helligede, der bare et saadant Billede og som kaldtes Hildesvin eller Krigssvin i de gamle nordiske og angelsaxiske Digte. Ogsaa hos os var Vildgalten helliget Guden Freyr, ligesom Visnu blandt In-

derne. Efter Kristendommens Indførelse betegnede Oluf den hellige sine Krigeres Hjelme med Krucifixet eller Korstegnet, rimeligviis af en lignende Overtro som førmeldt, men i en forandret Skikkelse. Ellers er det mærkeligt, hvorlænge Overtroen om Freyas og Freyrs hellige Galt har vedligeholdt sig i Norden. Ligesom de hedenske Gother og Skandinaver forhen i Julen offrede Frugtbarhedens Guddom en vist Galt, i Anledning af Solens Gjenkomst til Jorderige, saa have og de svenske Bønder i visse Distrikter lige indtil de sidste Tider den Skik, at sætte paa Bordet, hele Julen igjennem et Brød, der har en saadan Skikkelse og kaldes i Almindelighed Julegalten. Det samme har været i Brug i visse Egne af Tydskland, og nogle have endog opbevaret Dejbilledet til Pløje- eller Saaetiden, da det blev stødt til Meel og dette strøet i Saakurven samt udstrøet paa Ageren, oprindelig uden Tvivl som et Offer til Solguden Freyr, og Maanegudinden, Freja, som bem. der meentes at raade for hele Naturens Frugtbarhed i Almindelighed, samt Agres, Kreaturers og Menneskers i Særdeleshed. Andre gave det halve af Dejbilledet til Hestene, som pløjede, den anden Deel til den Karl eller Dreng som kjørte

Ploven *) for at de skulde spise det, formodentlig som en Erindring om det hedenske Offermaaltid, og et Surrogat for den virkelige Offrgalt. Paa selvsamme Maade bare de fattige Ægyptere sig ad **), thi Svinet var ligesaa vel helliget til deres Isis, som til den Gudinde (Æsa, ɔ: Aisa) hvilken Tacitus giver dette Navn, og efter ham dyrkedes af Germanerne, men sikkerlig ikke har været nogen anden end vores Freya. — Endvidere var Svinet ogsaa i Ægypten helliget Solens og Maanens Guddomme, aldeles ligesom blandt vore hedenske Forfædre. Ægypterne kaldte ogsaa Solen eller Solguden Fre eller Frej, altsaa med det ægte oldnordiske Navn ***).

Saaledes havde de nordiske Hedningers Billeder af alle Arter, næsten overalt, og endog hvor man skulde mindst vente det, Hensyn til deres Gudsdyrkelse og Religion. Foruden Svinet var Hesten ogsaa især helliget Freyr, thi alle (f. Ex. de

*) Verelii Nota in Hervararsaga p. 139. Rudbecks Atlantica II, 230. 264. Jonge Nordsjællandske Almues Karakteer, 251—260.

**) Plutarch de Iside.

***) Jablonsky Panth. Æg. I, 137. Prolegom. p. 71. 110.

Indiske, Persiske, Mongoliske, Græske og Nordiske,) Mythesystemer tillagde Solen Heste. Heraf maa vi slutte, at de smaa Metalheste, som ere fundne i hedenske Gravhøje i Norge, Island og Dannemark, have, som Freyrs Sindbilleder, været begravne med hans ivrige Dyrkere, for at minde Guden om vedvarende Naade og Beskjærmelse for dem endog i det andet Liv, eller, som de Gamle udtrykte sig, i det andet Lys. Malmbilleder af flere slags Dyr som Tyre, Vædre o. s. v. ere saaledes fundne i Hedenolds Gravhøje, rimeligvis nedlagte der som Amuleter eller Symboler. Ogsaa finde vi at vore Forfædre plejede undertiden at forfærdige kunstige Dyrefigurer af Sølv, f. Ex. Reidar Heimske, der forærede K. Harald Haarderaade et saadant forgyldt Svin af sit Arbeide, som alle beundrede.

Før har jeg viist, at man fandt Spoer til Portrættegning i det hedenske Norden, og at slige Billeder ogsaa bleve udskaarne. Naar levende Heltes Bedrifter afbildedes, maa man og forudsætte, at de der saae derpaa, skulde gjenkjende Hovedpersonen. Men man plejede undertiden, som førmeldt, at lade sine Fiender afbilde for at forhaane dem. Saaledes bad en viis Skjegge i det hedenske Norge, Kunstneren Ref om at forfærdige tvende Billeder, der skulde

forestille hans Uvenner Gisle og Kolbiørn, saalebes, at den ene stod bag ved den anden. "Det Billede", udtrykte han sig, "skal stedse blive staaende dem til Skjændsel." I Middelalderen (ikke dog, saavidt jeg veed, i Hedendommen) troede man at kunne forgjøre sine Fiender, ved at mishandle deres Billeder, og tillige at anvende magiske Besværgelser. Lige til vore Dage har man opreist Skamstøtter for udmærkede Forbrydere, og endnu pleier man undertiden at lade dem, naar man personlig ei kan gribe dem, henrette in effigie.

Man har i Norden og i Skotland fundet smaa støbte Bronze-Brystbilleder, hvis Bestemmelse man ikke rigtig veed, da de ende nedentil i en Figur, der ligner en omvendt Obelisk, som er hul indvendig *). Disse ere rimeligvis fra Hedendommen; fra den senere Middelalder, henved Aar 1400 har man Knivskjæfter af Bronze, som forestille hele Billeder paa en noget lignende Maade, men maa ikke forvexles med hine.

Istedenfor at de sydlige Folk pleiede at udskjære Figurer i Elfenbeen, som var saare rart her i

*) See Pennant Tour in Scotland, og et i Sverrig fundet Billede, som forvares her i det Kongl. Musæum for Oldsager.

Norden, brugte vore Forfædre Rosrikvalens Tand, som har en betydelig Størrelse, og er i Almindelighed bekjendt under Navn af **Hvaltand**. Heraf plejede man f. Ex. at forfærdige Thors Billede, som kunde bæres i en Lommepung. Her forvares endnu et saadant udskaarent Stykke paa det Kongl. Kunstkammer. Det forestiller en af Oldtidens norske Konger til Hest med et Skjold i Haanden. Foran til den ene Side gaaer en Drabant væbnet med Spyd og Bue. Ham følger en anden, som blæser i et krumt Horn, og er væbnet med et langt Sværd. Endvidere seer man en tredie væbnet Kriger, samt endelig en fjerde Figur, som holder paa Kongens Stigbøjle.

Det vilde være for vidtløftigt at omtale de billedlige Forestillinger, man tilfældigvis kan finde paa de faa nordiske Hedenoldslevninger vi endnu kjende, eller besidde som Vaaben, Smykker, Kar, Drikkehorn o. s. v., hvoraf de fleste dog ere udarbeidede i en Smag, som ikke er at foragte, mange prydede med etslags Arabesker paa en virkelig kunstig og smagfuld Maade. Det samme kan man kun sige om saare faa af de i Steen udhugne eller udskaarne Billedværker, som vore Forfædre have efterladt os. Det saakaldte **Kivike-Monument**, viiste os timelig,

vis de ældste af disse, som vi kjende. Det fandtes i Aarene efter 1770 i en Steendyße i Skaane, kaldet Bredakos; kort fra Byen Cimbrishamn, ved Fiskerlejet Kivik. Højen var sammendynget af store Stene i en Omkreds af omtrent 500 Skridt, i hvis Midte fandtes et firkantet, steensat, oven til aabent Gravkammer af $6\frac{1}{4}$ Als. Længde $1\frac{1}{2}$ Als. Bredde, samt $2\frac{1}{2}$ Als. Dybde, men der er forskjelligt fra alle de øvrige; som vi kjende i vore Nordiske Lande ved de Figurer som vare indskaarne i dets Vægge.

Figurerne vise, at dette Mindesmærke er en Nations Værk, som endnu var meget tilbage i Konster, men allerede havde naaet en vis Færdighed i at tegne Gjenstandes Omrids. De ere efter Hilfelings Tegning stukne i Kobber ved en latinsk Afhandling af Lagerbring (som vilde gjøre Monumentet til romersk) Lund 1780, og ved Suhms Danmarks Historie 1. Deel. Den bedste af de Beskrivelser og Forklaringer vi have herover er vistnok Biskop Münters *). Paa Steenene forestilles i forskjellige Rækker og Afdelinger Øxer; Sabler og Landsespidser; en (som det synes) nøgen Figur paa en Vogn med 2de Hjul, og

*) i Ant. An. 2 B. 2 H. S. 283 o. f. Jfr. Sjøborg l. c. S. 167 o. f.

som har i Haanden en lang Stok eller Pidsk, hvormed han vel styrer de 2de foran springende Heste. Foran gaaer en, der synes med et Sværd at true tvende andre, der have Hænderne bundne paa Ryggen, og hvis noget bøjede Silling synes at udtrykke Smerte og Sorg. Endvidere sees her i tre Rader en Valplads bedækket med Vaaben og døde Heste, fra hvilken man er i Begreb med at bortføre de overvundne; end en Række af 6 Personer, hvoraf de to forreste blæse i lange krumme Horn. (Nogle Metalhorn af lignende Skikkelse ere fundne i Sjællandske og Fyenske Moser, og saadanne bruges endnu af Kalmukkerne ved deres religieuse Sammenkomster og Tempeltjen.ster). Foran disse gaaer der en Person med et ubekjendt, maaskee musikalsk Instrument. Endvidere sees en beklædt Person (i en temmelig lang Kjole), og over dens Hoved er et Redskab udhugget, der ligner en paa Siden liggende Kjedel; Tvende nøgne Figurer, som staae i en Kreds, synes at staae paa et par runde Skiver eller Kugler (maaskee Trommer) der ere forbundne med hinanden ved en Halvbue, som sidder fast paa en Stok eller Pæl, uden Tvivl, for at frembringe etslags Musik. Endelig seer man Grupper af Fangne, Hænderne bundne paa Ryggen, hver Gruppe med en Fører som har

Sværd i Haanden, og synes at drive dem ind i et Rum, der seer ud som et græsk Ω eller en Hesteskoe med udgaaende Spidser.

Biskop Münter har forklaret det Hele, som Enden paa et Slag, og de overvundne Fangers Henrettelse eller Offring, og denne Forklaring har meget for sig. At Krigsfanger fordum i Almindelighed bleve offrede hos os, derom tie vore nordiske literære Mindesmærker, men man har villet slutte det af skotske og irske Bordefange. At Forbryderes Henrettelse derimod betragtedes som en Offring, har jeg før anmærket. Saaledes kan man og virkelig undertiden have betragtet Røvere, der i Hedenoldsdage ofte udgjorde store Flokke, og sliges saavel som Oprøreres Henrettelse vilde man endnu finde saare lovlig. Ja, der føres endnu Krige af kristelige Nationer, hvori der ingen Perdon gives, f. Ex. mellem Spaniolerne og de amerikanske Insurgenter. At ellers selv Græker og Romere i de ældste Tider offrede Mennesker, ja endog uskyldige Moer, er os fuldkommen bekjendt. Mage til den sidste meldte Handling kjende vi ikke i Norden. Den svenske Kong Rains Sønneoffringer til Odin, synes at beroe paa en mythisk Fabel, og en lignende Handling, der tillægges Ha-

kon Jarl, er maaskee en blot Munkeopdigtelse (da den store Snorro aldeles intet beretter derom) men overhoved kunne enkelte fanatiske Forbrydelser intet bevise mod hele Nationers Moral og Karakteer.

Jeg er af den Mening: at da denne Gravhøj er sammendynget af blotte Steen, og aldeles ikke ligner de fleste andre for os bekjendte, men derimod de celtiske Cairns, saa er den ikke opført af vore Gothiske Forfædre, men derimod enten af Finske, Celtiske eller Cimbriske Stammer, der forhen beboede vort Norden, men deels flygtede for Gotherne, deels undertvanges af dem. Det bliver og saaledes mærkeligt at Stedet kaldes Kivik, og at Ordet Kiviko i Finsk betyder et steenfuldt Sted.

Til andre gamle Mindesmærker af dette Slags høre:

1) Forskjellige indgravede Figurer paa Klipper, som vel findes i størst Mængde i Bahus Lehn og i Bleking i det nuværende Sverrig; de forestille som oftest Fartøjer med roende Mænd o. s. v.

2) Figurer paa Runesteene, der som oftest ere slet tegnede, og mange fra en silbig Alder (da Ru-

nerne, især i Sverrig brugtes længe efter Christendommens Indførelse). Imidlertid forestille de forskjellige Gjenstande, som Korsfigurer i mangfoldige Afvexlinger, først forestillende Thors dobbelte Hammer, siden det hellige Kors; Drager og Slanger (af den forommeldte Aarsag, der maaskee endog har bragt dem til at udhugges i Steen paa Lunds Domkirkes nordre Gavl); Ryttere og andre Krigere; Enkelte andre Personer, hele Grupper af Mennesker, Løver, Ulve; Hunde, Harer og flere Dyr *).

3) Andre udhugne Steene, f. Ex. den forommeldte Gullandske ældgamle Marmorsteen med ophøjede Figurer, og en figureret Steenkugle ved Ingjaldshøj i Smaaland i Sverrig, afbildet i Svecia antiqva & hodierna Tab. 93. I Skotland haves flere mærkelige udhugne Steene med Billedværker, især Obelisker, hvoraf nogle bistnok tilhøre hedenske Folk af nordisk Herkomst. Ogsaa flere, maaskee nordiske Idoler, har man fundet i dette af vore Forfædre saa stærk besøgte og bebygte Land.

*) See Sjøborg og hans Henvisninger til Bauhil m. m. l. c. P. 170 sq.

4) Endelig ere og de ældste udhugne Liigstene i Kirker og paa Kirkegaarde mærkværdige for vor Archæologie og Kunsthistorie. Som gamle mærkelige glyptiske Kunstværker i Metal nævner jeg blot de ældste nordiske Kongers og Magnaters Segl, men da alle de, som vi kjende henhøre til de kristne Tider, bliver deres Beskrivelse her upassende og overflødig. Om de formentlig hedenske Hulmynters eller Bracteaters Stempler har jeg talt i det foregaaende.

Derimod have vi endnu at omtale en betydelig Green af den ældste Nordiske Kunsthistorie, nemlig: Vævning og Brodering, forsaavidt Billeder og Figurer forestilles derved. Disse Kunster udøvedes formodentlig allene af Fruentimmer, men de anvendte ogsaa megen Flid og Færdighed paa slige Arbeider. I Henseende til vore Naboer, Saxerne, have vi et vægtigt historisk Vidnesbyrd af et Øjenvidne, om slige ved qvindelige Hænder blandt dem frembragte Kunstværkers Fortræffelighed, endnu medens de levede i Hedendommen, nemlig henved Aaret 680. Af Bisstop Adhelm, som anbefaler dem til de brittiske Nonners Efterligning, samt beskriver dem som kunstig Vævning, der ved forskjellige Farver forestillede

forskjellige skjønne og for Øinene behagelige Billeder *).

Tapetserier, saaledes udsmykkede, søgtes her i Norden og i Nabolandene i de hedenske og de første kristne Tider meget hyppigere end nu (da de som ofteft bestaae af malet eller trykket Papir), eftersom de brugtes til at bedække Gilde-Sales, Værelsers og Templers Vægge, især ved Sammenkomster og højtidelige Lejligheder. Det samme var Tilfældet i Tydskland og England. Denne Skik og Fruentimmerets Kunstflid, hvorpaa den beroede, stiger op til den mythiske Tidsalder. Saaledes omtales Broderie, eller Billedvævning allerede paa flere Steder i de eddiske Sange. Heroinen Gudrün omtaler saaledes sine Beskjæftigelser af denne Art **).

Syv halve Aar
Sad jeg med Thorá,
Hakons Datter
I Dannemark.

---

*) Adhelmus de laude virginitatis hos Fischer. (Gesch. der Handlung rc. I, 20).

**) Gudrúnasqv. 2. (Edda antiqvior II, 299).

Hun mig til Gammen
Guld indſyede,
Danſke Svaner,
Sydlige Slotte.

Vi aftegned'
Ædlinges Leege,
Kunſtig afbilded'
Kongens Mænd;
Højrøde Skjolde,
Hunniſke Kjæmper,
Fyrſtens Helte
Med Hjelme og Sværd.

Sigmunds Skibe
Sejled' fra Land,
Med gyldne og
Udhugne Stavne.
Vi udſyede
Slaget paa Five
Mellem Sigars
Og Siggeirs Hære.

Volsungasaga, der egentlig er en temmelig gammel prosaisk Kommentar over hine, og flere nu tabte, Oldtidsdigte udtrykker sig saaledes her om: "Gudrun forblev hos Thora og vævede Vorter (eller Tapeter) for hende, og aftegnede derpaa mange store Bedrifter og skjønne Leege, som den Tid vare brugelige. Sværd og Brynjer (Harniske) og al Kongelig Pryd; Kong Sigmunds Skibe, da de seilede ud fra Landet, samt de Slag der forefaldt sønder paa Fron (Five) mellem Sigmund (Sigar) og Siggeir. Sligt Tidsfordriv havde de, og Gudruns store Bedrøvelse sagtnedes meget derved *)" I samme Saga fortælles der (efter Digte, som nu forlængst ere tabte) at Brynhilde, da hun var bleven forelsket i Sigurd Fofnersbane, morede sig hemmelig ved at brodere med Guld, og udsyede hans Heltegjerninger, Dragen Fafners Overvindelse, hans efterladte Skattes og Kostbarheders Bortførelse, samt Regins derpaa fulgte Drab. Da Gudruns Moder, Grimhilde vilde overtale hende til at give Kong Atle sit Jaord som Beiler, lovede hun hende blandt andet Hunniske (d. e. Vendiske) Piger som forstod sig got

*) Volsungasf. hos Biørner Cap. 16, og, om det følgende, Cap. 32.

paa Brodeer-Rammen, og vidste der at give Guldet en lystelig Glands *). Meget længe vare Sigurd Fafnersbanes Heltebedrifter Gjenstande for Afbildningerne paa slige Tapeter. Saaledes forelagde K. Oluf den hellige Skjalden Thorfin den Opgave, at besynge i en Vise den Handling, der forestilles paa et Tapetserie som de just havde for Øjnene; det var nemlig Dragen Fafners Drab **). Digteren beskriver Tegningen paa Tapetet, omtrent med disse Ord: "Helten farer frem i sin Vrede; hans blanke Klinge, nedtrykket af al Magt gjennem Dragens Bryst, staaer fast i Hulens Bund. Blodet nedstrømmer til begge Sider, men Fyrsten vil lave sig en Brad" (i det han nemlig udrev Slangens Hjerte, for at stege og spise det, og blive viis derved, efter den gamle Overtro). Allerede i Prinds Hamlets Ungdomstid var det Danske Konge-Slot efter Saxo, udsmykket med Tapeter. Men der gaves vist mange flere Gjenstande for Qvindekjønnets Brodere- og Væfnings-Kunst her i Norden, f. Ex. Krigernes Faner. Saaledes udtrykke

*) Gudrunarqv. II. l. c. p. 511.

**) Cod. Flateyensis anført i Müllers Sagabibliothek 2 D. S. 386, ogsaa af Torfæus i Prolegomena hist. Norveg.

flere Brittiske Forfattere deres Forundring over den megen Kunst, som var anvendt paa de Danskes Hovedfane, der skal have været udsyet af Ragnar Lodbrogs 3de Døttre, før Aaret 878; efter Sagnet, i en eneste Middagsstund. — Deri var forestillet en Ravn, der undertiden syntes at flyve frem i fuld Fart, men andre Gange at hænge med Vingerne i stille Uvirksomhed *). En lignende Fane fik Sigurd Orkenøernes Jarl til Foræring af sin Moder. Slige meentes at bringe Hærføreren Sejer, formodentlig fordi den forestille den Seierguden Odin helligede Ravn **).

Ofte afbildedes Dyr og Fugle paa de ælbste os endnu af egen Beskuelse bekjendte Tapetserier. Paa de tydske af denne Art, mest sorte og hvide, har Fischer (som overhoved har nøie undersøgt alle slige Oldtidens Kunstværker der kom ham for Øjne) opdaget Dyrearter, som nu ikke længer ere til, men

---

*) Asser. Menev. de rebus gestis Alfredi R. hos Fischer 1, 19. Efter andres Beretning var Fanen hvid, og bares i Fred, men Ravnen enten saaes kun naar den bares i Slaget, eller havde efter vunden Sejer, en rolig og fredelig Skikkelse. Encomium Emmæ hos Du-Chesne Scr. R. Norm. p. 169.

**) Ol. Tr. S. Saga I, 223.

beskrives af romerske Forfattere (Tacitus og Plinius) i Germaniens vilde Skove. Et saadant ældgammelt Tapet er for nylig hidbragt fra Island, hvor det tilsidst har tilhørt en Kirke, men bevares nu i det antiqvariske Musæum. Det er, ved etslags Arabisker, i en ikke slet Smag, afdelt i runde Feldter, hvori der sees forskjellige Dyr som Hjorte, Løver o. s. v. Figurerne ere sorte paa gul Grund, og det hele tager sig i nogen Frastand ret got ud. Andre gamle Tapeter forestille Blomster og Jagtstykker, Skjoldemærker eller ridderlige Vaaben o. s. v.

Ofte har man ogsaa, som førmeldt, seet historiske Begivenheder og Scener afbildede derpaa. Et vistnok meget mærkværdigt Tapetserie af denne Art omtales saaledes i Olaffens og Paulsens Reise gjennem Island *) omtrent 1760. "I Holums Domkirke have, indtil for kort Tid siden, været gamle Tapetserier med [illegible]etige Historier paa: man har seet der de gamle nordiske Skibes Dannelse med flere Ting, samt nogle Inscriptioner." Den Tidsalders Foragt for alle oldnordiske Kunstfrembringelser har vist fremskyndet disse saare mærkværdige Stykkers Undergang — dog haves der endnu enkelte udspede Tapetserier fra den katholske

*) 2. Deel S. 735.

Tid, meſt foreſtillende bibelſke Begivenheder; et ſaadant af ikke ubetydelig Længde, kommet fra Island, forvares nu med flere lignende Sager paa det Kongl. Muſæum for Oldſagerne.

For hine ældgamle hiſtoriſke Tapetſeriers Forlis i vort eget Norden, er den literære og artiſtiſke Verden holdt nogenlunde ſkadesløs, ved Montfaucons *) prægtige Afbildninger og forklarende Beſkrivelſer over et ſaadant fra de i en Deel af Frankrige herſkende Nordmanners Tider. Det forvaredes i Domkirken i Bayeux i Normandiet, ſamt udſtiltes, endog i det 18de Aarh. paa visſe aarlige Højtider. Det foreſtiller Erobreren Wilhelms — der førſt var Hertug af Normandiet og ſiden tillige Konge af England — hans Tog til dette Rige, henved 1065 med de øvrige vigtigſte det angaaende Begivenheder. Her have vi en rig og ægte Kilde til Kundſkab om Normannernes Coſtum i Dragt, Vaaben, Jagtapparat, Fartøjer m. m., ſom ikke nokſom kan anbefales Videnſkabsdyrkere og Artiſter, ſom ville gjøre ſig bekjendt med Middelalderens Liv og Virken.

---

*) I Monumens de la Monarchie Fransaise T. 1. Tab. 35—49. II. Tab. 1—9.

Det vedkommer os ikke her at beskrive Fruentimmernes øvrige kunstige Haandarbeider i Linned- og Klædevævning, Brodering med Guld paa Silke og andre kostbare Stoffer m. m. Kun ville vi bemærke: at Saxo omtaler fint og kunstig vævet Linned, som indenlandsk Frembringelse i Danmarks Hedenold; og med ham stemme de eddiske Sange deri overeens, at Norge da synes at have produceret meget mere Hør end nu omstunder; at Hør- eller Lin-avlen ogsaa blev ved Nordmændene bragt til Island, hvor den nu forlængst er uddød; men Stedsnavnene Linakrar (ↄ: Linagre) m. m. bevise, at den har fundet Sted i gamle Dage. De talrige Slavinder, som holdtes i store Huse have ofte udgjort Personalet til etslags Linned- og Klæde-Fabriker, under Husmødrenes egen Bestyrelse. Vore Forfædre satte megen Priis paa skjønne og prægtige Klæder. Deres Naboer og Forvandte Friserne forfærdigede særdeles fine og skjønne Klædeskapper af hvid, graa, blaa og skarlagenrød Farve, som endog vare meget søgte og kostbare i Østerlandene, saa at Karl den store sendte dem som kjærkomne Foræringer til Persernes Konge*). Formodentlig ere de ellers blevne, over Østersøen og

*) Monachus Sangall. in vita Car. M. II, 14 (hos Fischer I, 74).

Rusland førte til Orienten, og der ombyttede med Silke og andre fine Tøjer, istedden for at Nordens Sølv og Guld nu øses ud for persiske og indiske Shavler.

Virkeligen har der her i Norden, endog i de hedenske Tider, hersket i visse Dele en orientalsk Pragt blandt de Store og Rige. Mandfolkene bar f. Ex. til Stads Skarlagensklæder, det fineste Peltzværk, Fløjel og fint Linned, store Arm- og Finger-Ringe af Guld, andre Smykker, ja endog Skjolde af Guld besatte med Ædelstene. Nogle bare selv i Island, hvorfor vi have udtrykkelige historiske Vidnesbyrd, store vide Silke Kaaber med Slæb, besatte med Guldknapper. Fruentimmernes Dragter vare naturligviis ikke mindre kostbare. Sengeklæder, som Omhæng, Tepper o. s. v., svarede hertil, og vare som oftest broderede eller udsyede, ja stundum besatte med Perler, men Pudevaarene af Silke. Spise-Bordene bleve dækkede med skjønne fine Duge; og Haandklæder brugtes efter østerlandsk Skik, ved at toe Hænderne før og efter Maaltidet. Om de i Husene brugte Tapetserier har jeg før talet. Gulvtepper synes udtrykkelig at have hørt dertil, og de omtales paa flere Steder i Volsungasaga. Malning, Forgyldning, ja endog massivt Guld og Sølv har undertiden været

anbragt paa Paneler, Ornamenter og Møbler. Hertil svarede andet Husgeraad, som Drikkehorn, Bægere, Kar, Fade og Tallerkener m. m. af Guld og Sølv, eller og af andre forgyldte, ogsaa blaat eller grønt emaillerede, Metaller. Kjedler og Kar, ogsaa Dolke, Knive, Pincetter, Sax., m. m. af Kobber, særdeles godt forarbeidede, og smagfuldt udzirede, har man ofte fundet i Jorden her i de nordiske Lande. Ogsaa zirlige Grav Urner af purt Guld, af Glas eller endog af Krystal med massive Guldbaand; dog ere de fleste af Leer, ofte ret fine med kjønne Zirater. Blandt de i Gravhøjene fundne Sager fortjene og at bemærkes, endeel større eller mindre Glasperler og andre Smykker, der undertiden endog ligne kunstigt Mosaikarbeide. Man veed, at Britterne bestilte Glas fra Tydskland i det 8de Aarhundrede (neml. Abbeden Gulbert hos Bonifacius). Emaillering have vore Forfædre forstaaet sig saa godt paa, at vare nulevende Kunstnere tilstaae ei at kunne farfærdige den saa varig. Deres Guldsmed- og Metal-Arbeide har (ligesom Saxos og Eddas Hedenoldssange allerede omstændelig antyde) været fortreffeligt og ofte endog smagfuldt. Det vise nogle af de faa Levninger, vi endnu have heraf, f. Ex. paa det Kongl. antiqvariske Musæum, der dog først er anlagt i det 19de Aarhun-

rede, nemlig i Aaret 1807, efter at saa mange herlige Samlinger af fædrelandske Oldsager, f. Ex. den udmærkede Thorkelinske, vare fortærede af Bombardementet i s. A., samt forhen i Ildebranden 1794. 95 og 28, andre slige Tab ikke at omtale.

Om vore Forfædres Vaaben (der vistnok for det meste lignede Middelalderens øvrige, dels europæiske dels asiatiske Nationers), vilde det være for vidtloftigt at tale her med nogen Udførlighed. At de have været stærke og kunstigt udarbeidede, det vise de som endnu bevares paa Kunstkammeret, Oldsagernes Musæum o. fl. Steder. De ældste Nordboers (rimelig de finske eller celtiske Ur-Indvaaneres) have vel for det meste været af slebne Flintestene, som vore Gravhøie udvise i Mængde, men rimeligt er det og; at man netop har begravet disse Vaaben med de døde, dels af den Aarsag, at de ansaaes for Tordenguden Thors beskiærmende Sindbilleder, og dels fordi de, som hartad uforterlige af Ælde, ansaaes for uforgiængelige, og best at passe til Iættestuerne eller Kiæmpegravene, der næsten med Rette kunde tilegne sig det Ægyptiske Navn for slige Hvilesteder, nemlig: de evige Boliger. Ved disse Flintestens Vaaben og Redskaber er det at mærke, at megen Flid og Kunst er anvendt til deres Slib-

ning, samt at man har fundet flere af de dertil brugte Slidestene. Paa nogle slige tveeggede Dolke løber Æggen frem i en Slangelinie, og man har meent at den var dannet med en lille Hulmeisel, ligesom nogle og have villet slutte, at man forhen har vidst at gjøre Flinten smidig og saaledes bearbeide den *).

At Vaaben af Jern meget højt oppe i Tiden ere blevne brugte her i Norden, er bevisligt, men som oftest ere alle slige Sager forlængst opruſtede i Jorden, og forvandlede til Jord igjen. De af Kobber og Metal, ofte meget zirlige **) findes meget hyppigere (dog ere de undertiden aldeles forvitrede eller henſmuldrede) og det er ved dem i Særdeleshed mærkværdigt, at de Gamle have vidst at hærde Kobberet saaledes, at det i Styrke og Skarphed har lignet Staalet. Siden fik man her i Norden Vaaben af det ypperligste Staal. Et saadant Sværd fandtes i Jorden i Island 1744 3 Alen langt; da Rusten blev fejet deraf, erfarede man, at det var det allerbedste Staal af hvidt Farvesſkjær. Paa Klingen var anbragt forgyldt Løvværk og Bog-

*) Posselt om Oldsager paa Øen Føhr i A. A. 3, 74.

**) Om nogle slige see f. Ex. Oberst Guldbergs Beretning om de ved ham opdagede og samlede Oldsager l. c. 2, 318. 323.

staver, som ingen kunde læse *). Over visse Fyrsters, Heltes og Rigmænds prægtige og kostbare Vaaben haves der næsten utallige Beskrivelser i Sagaerne. Til Armaturen regnede man ogsaa Sadler og andet Ridetoj; Bidselstænger og Plader, samt Hestenes øvrige Prydelser vare ofte kunstig udarbeidede. Digterne tale og om Dækkener eller Skaberakker prydede med Sølv og Guld. Ogsaa nævne de forgyldte Vogne. Dette er saa meget rimeligere som Forgyldning og Malning anvendtes, efter hvad jeg før har anført, paa Skibene og deres Tilbehør.

Let fristes man til at spørge: Hvorfra kunde al slig Pragt og Rigdom komme til det fattige Norden? De havde flere Kilder, især disse:

1) Handel. 2) Fifkerie. 3) Krigsbytte og 4) Subsidier eller fremmed Sold. Vi ville kortelig omtale enhver af disse Poster især:

1) Nordens Handel var maaskee i de sidste hedenske og første kristne Tider, i Forhold til det øvrige Europa, vigtigere, end den er nu, da Britternes og Amerikanernes Kjøbmandskab og Søefart har naaet en saa enorm Vælde og Styrke. Rav (eller Bernsteen) der meest fandtes paa de preussiske

*) John Olaffen om Oldsager i Island A. A. 2, 190.

tydske og Danske Kyster, var allerede i Romernes Velmagts Dage overordentlig kostbart, og betaltes altsaa i dyre Domme. Længere henne i Tiden vare Rusland, Sverrig og Danmark, af det egentlige Europa, næsten de eneste Lande, som vare i Besiddelse af den orientalske Handel. De kostbare Indiske, Persiske og Arabiske Vahre førtes fra Constantinopel og Landene ved det sorte Hav, gjennem Rusland til dets og Vendernes østersøiske Havne, derfra, især over Gulland og Bornholm, til Sverrig og Danmark, og herfra til Tydskland, Storbritannien og flere af Europas betydeligste Lande. Nordmændene fore og hyppig søveis, Nordkap forbi, til Biarmeland eller det nuværende Permien, der og var i Besiddelse af betydelig østerlandsk Handel. Ogsaa de kostbare russiske og norske Pelzværker indbragte ved Handelen mange Penge. Saaledes strømmede Guld, Sølv og kostbare Sager ind til de nordiske Lande. Disse havde alt den Gang meget betydelige Handelsstæder; saaledes nemlig Rusland (som fra det 9de Aarh. af beherskedes af skandinaviske Fyrster) Kiow, Holmgard eller Cholmogrod, Nowogrod o. fl., de vendiske eller Slaviske Steder i Tydskland: Jomsborg eller Vineth (engang, efter Adam af Bremen den største Sta', i Europa) Julin, Rhetra, Meklenborg; endvidere i Nordtydsk-

land Lübek, Hamborg, o. fl. samt siden Bremen. I Sverrig: Visby paa Gulland (engang en uhyre stor og prægtig Handelsstad, nu kun et ubetydeligt Kjøbsted) paa Fastlandet: Upsala, Sigtuna, Birca eller Biarkøe; Ogsaa paa Halør i Skaane var der et aarligt Marked, som besøgtes fra alle de nordiske Riger, saa og af Tydskere o. fl. I Norge vare Tunsberg og Steinkar ældgamle Handelssteder; Med Kristendommen opkom især Trondhjem, Bergen o. fl. I Danmark vare vel Slesvig og Ribe mest berømte for Handel, men desuden vare Lethra eller Lejre, Roeskilde, Ringsted, Odense o. fl. bekjendte ved Ælde og Rigdom. Islændere og Nordmænd vare Americas første bekjendte Opdagere; De og de Danske allene førte en Tidlang Handel derpaa, men den forstyrredes, og bragtes ganske i Forglemmelse ved forskjellige ulykkelige Begivenheder. For Resten maa jeg angaaende den nordiske Handel henvise til Suhms, Gustav Badens og Fischers herom handlende Værker. Prof. Rasmussen har og for nylig udgivet en meget interessant Afhandling om Arabers og Persers Bekjendtskab med vort Norden, og denne var erhvervet ved Handelsreiser, medens Russer og Skandinaver endnu vare Hedninger. Saavel fra Romernes Tid, som fra Middelalderen, har man og Beretnin-

ger om, at Indiske Kjøbmænd have besøgt vore Egne — og i Islands første kristne Tider hjemsøgtes det af adskillige Armenianere, hvis udbredte Kjøbmandsskab nu dog mest er indskrænket til Orienten og det russiske Rige. Heraf kunne vi forklare os det store Antal af gamle østerlandske og græske Mynter, som lige indtil de nyeste Tider ere opgravede af Jorden hist og her i disse Riger, ligesom og de kostbare østerlandske Røgelsesorter, som man undertiden finder i Gravhøjene, som brændte eller henlagte ved de hedenfarnes Ligbegjængelse.

2) Fiskeriet var ogsaa i de Dage en betydelig Rigdomskilde for de tre nordiske Riger. Sildefiskeriet under de skaanske og Danske Kyster indbragte saaledes uhyre Summer; det var især for dets Skyld at det store aarlige Marked i Haløer (og tildeels saa at sige i Øresund) blev besøgt af Russer, Preuser, Vender, Tydskere og andre.

Arnold af Lübek beklager sig over den Mængde Guld, Sølv og Kostbarheder, der saaledes indførtes til Norden for en, som han udtrykker sig: i Grunden slet eller ringe Handelsartikel. Norges, Islands og Grønlands Fiskerier og Hvalfangst vare i Fortiden desvigtigere og mere indbringende som Terreneuves

og Sydsøens da var ganske ubekjendt og ubenyttet, men Strat Davis slet ikke besøgtes af andre end Nordmændene og de fra dem udgangne Kolonister. I de Dage vare ogsaa Rosmhvalstænder, hvide grønlandske Bjørneskind, og islandske Falke (som i gamle Dage meget brugtes til Jagten) særdeles søgte og kjærkomne Artikler.

3) Vikingskab eller Kaperie, der undertiden udartede til Sørøverie. Vi kunne ikke nægte, at det blev temmelig vidt drevet her i Norden, ligesom endog i det gamle Grækenland, men paa den anden Side ere vist dets Græsseligheder blevne meget overdrevne af de senere Forfattere. Vi maa ogsaa sætte os ind i hin Tidsalder, for at indsee Aarsagerne dertil. Der existerede nemlig fra Arildstid af et indgroet og ved Tidsomstændighederne foranlediget Fiendskab mellem Sydboer og Nordboer. Det er bekjendt, at Romerne i deres blomstrende Periode førte Krig med alle Klodens Nationer, som de kunde række. Britannien og Frankerig med den største Deel af Nederlandene og en stor Deel af Tydskland erobrede de, og vi kunne neppe tvivle paa, at Flygtninges Udvandringer have i den Anledning fundet Sted til de mere eller mindre beslægtede skandinaviske Folk, især til det nærmest liggende Danmark, og disse have da forplantet

deres Had og Hævnelyst mod Romerne og deres Undertvingelsesprinciper hid til Norden. Fra England af bekrigede Romerne de i Skotland bosatte Picter, Folk af nordisk Herkomst, der indgik Forbund med Saxerne, Jydernes Naboer, og maaskee tillige med Jyderne selv — da de romerske Forfattere vel tit indbefattede nordiske Folk under Navnene af deres Naboer og Slægtninge, Franker, Friser og Saxer. Nu overfaldt disse forenede Nationer de romerske Provindser, især Engellands og Frankriges Kyster med deres Krigsflaader, og det rige Bytte gjorde disse Plyndringstoge vedvarende. Endelig indtoge Saxer og Danske under Navn af Angelsaxer hele England i det 5te Aarhundrede, og nu synes Nordboernes krigerske Søtoge til andre Lande at have for det meste standset en Tidlang, indtil Frankerne, som imidlertid erobrede Gallien og gave det Navn af Frankerige, havde antaget Christendommen, og dets Beherskere, under Skin af at udbrede den, begyndte at føre blodige Erobringskrige med de øvrige Tydskere, især Saxerne og tillige med de Danske. Carl den store førte saaledes en rasende og grusom Krig med Saxerne i to og tredive samfulde Aar (fra Aaret 772 til 803) og vandt endelig Overherredømmet samt de

Overvundnes tvungne Antagelse af den kristelige Religion. Et stort Antal af hine Saxer forplantedes nu til Holstein, og udbredte sig maaskee til det hele Danmark, hvis Fyrster naturligviis, for at forsvare deres Selvstændighed og Fædrenetro, nu geraadede i heftig Krig med de franksk-tydsk-romerske Keisere og samtlige af dem beherskede Lande. Nu udrustede Nordboerne igjen deres Krigsflaader, og besejdede siden uophørlig de sydlige Landes, især Frankriges og de tilgrændsende Nederlandes Søfart og Kyster; derfor bleve Danske og Normanner saa dervgtede i Munkenes Kroniker, og disse undlode ikke ved alle Lejligheder at udskjælde dem for de argiste Røvere, uden i mindste Maade at tage i Betragtning, at lovligt Selvforsvar havde foranlediget en saadan Fremfærd, hvilken Sydlændingerne først havde begyndt at udøve mod Nordboerne. Naar vi tillige betragte de katholske Kristnes Fremgangsmaade mod Hedningerne, som f. Ex. Tydskernes mod Preusser, Letter, Esther og Vender, Spaniolernes mod de indfødte Americanere, Portugisernes mod Ostindianerne o. s. v., saa ville vi finde, at deres Omvendelsesiver beroede paa Erobringslyge, og den laveste Egennytte, som ingen Grusomheder skyede til deres Hensigters Opnaaelse — saa at vi aldeles ikke kunne undres over

vore Forfædres retmæssige Forbittrelse mod slige naturlige og arvelige Fiender, hvis Grundsætning det desuden var, ei at ansee Hedningerne for Mennesker, men som Djævelens Børn og afskyelige Udyr, med hvilke man ingen Omgjængelse maatte have.

Saaledes kunne vore Forfædres krigerske Søtog mod Sydlændingerne meget godt undskyldes — men mindre er det Tilfældet, med deres Vikingskab her i de nordiske Farvande. Dog maa vi ikke glemme at alle de nordiske Riger vare for en Tidlang deelte i næsten utallige Smaastater, der let kunde faa Fejde med hinanden, ogsaa beboedes Østersøens sydlige og østlige Kyster da af Folk af fremmed Herkomst, Sprog og Sæder, som Finner, Slaver, og Vender — mod hvilke vistnok et slags arveligt Fiendskab har fundet Sted fra de store nordiske Folkevandringers, samt deraf følgende gjensidige Erobringers og Udflytningers Tid. Imidlertid finde vi, at de meest ansecte Vikinger stedse sparede farende Kjøbmænds og Handelsskibe, samt at de Handlende, paa Grund af den i Norden almindelige Gjæstfrihed, reiste med stor Sikkerhed til Lands undtagen over Heder og vilde Skove, hvor fredløse Stiemænd opholdt sig. Vi kunne og let forestille os, at hvis Søroveriet havde været saa almindeligt i de nordiske og Østersøiske Far-

vande, som det nu udskriges for at have været, saa kunde de gamle Nordboers Handel, Kjøbmandsfart og Fiskerie ingenlunde have steget til den Højde, som de virkelig gjorde. Et indlysende Beviis for Nordboens Sikkerhed i den Tid troer jeg at finde deri, at jeg neppe erindrer et eneste Exempel paa, at noget af de talrige Skibe, som gik til Island for at colonisere det, og siden for at drive Handel derpaa, blev overfaldet eller plyndret af Sørøvere.

Ikke desmindre indbragte, som sagt, de hedenske Skandinavers Vikingstoge mod de rige sydlige Farvande og Kyster, samt de deraf fulgte Erobringer, Norden mange Kostbarheder og betydelige Rigdomme.

4) Den fjerde Kilde til Nordens Rigdom var vore Forfædres hyppige Krigstienester blandt Fremmede, især i Rusland og hos de græske Keisere, hvor de vare bekjendte under Navn af Vareger, Baranger eller Væringer. Det er aldeles unødvendigt, at vi her opholde os længer ved denne bekjendte Gjenstand; kun vil jeg anmærke, at ved Skandinavernes mange Reiser af alle Arter indbragtes efterhaanden mange fremmede Moder i Dragt, Vaaben og Bygningsmaade, saa at Kunstnerne følgelig ere berettigede til, i Mangel af nøjagtig Kundskab om det ægte nordiske Kostume, i billedlige Forestillinger fra det 9de eller

10de Aarhundrede af at følge dem, som man af fremmede Kunstværker seer, at da ere blevne brugte af de sydlige Normanner, Angelsaxer og de i Engelland bosatte og herskende Danske, Franker, Saxer og andre Nordtydske.

Saaledes kunne vi forklare os den virkelig store Velstand og Pragt, som fandt Sted i vore Nordiske Lande i Hedenoldsdage; Adam af Bremen roser saaledes Sverrig for sin overordentlige Frugtbarhed paa Frugter og Honning, samt dets Rigdom paa Guld og Sølv. Han lægger endnu til, at de Svenske ikke havde Mangel paa noget, undtagen paa Hovmod (superbia). Overhoved have mange Skribentere i nyere Tider søgt at udbrede urigtige Meninger om vore hedenske Forfædres Karakter, da de skildre dem uden Undtagelse, som vilde, grusomme, falske, ukydske og hengivne til alle barbariske Laster. Det nysanførte Vidnesbyrd af en samtidig og kristen Forfatter beviser det modsatte. I Henseende til Beskyldningen om deres vilde Sæder og Omgang, anfører jeg af Munken og Krønikskriveren Alberich til Aaret 875 *): at Normannerne (at sige Danske, Norske

*) Anført af Lagerbring, Svearikes Historia I, 429. Normannorum gens est, instabilis nec propriis contenta terminis, gratiosa tamen qvocunqve venerit et affabilis.

og Svenske overhoved) vel vare et ustadigt Folk og ikke fornøjede med deres egne Grændser, men at de dog vare særdeles behagelige og høflige i hvorhen de end kom; Saxerne derimod, siger den samme Forfatter, vare ustadige og tillige vilde eller heftige. Dog roses de samme, endog hedenske, Saxer, vore Naboer, og-saa af samtidige Skribentere, som berette: at de vare fredelige hjemme, og sørgede med blid Velvillighed for deres Medborgeres Velfærd *). At Normanner og Saxer førte deres Krige med Grusomhed, det havde de dengang tilfælles med hele Verdens Indbyggere, og unægtelig overgik de Kristne dem tildels da og siden, i slig Fremfærd mod erobrede Landes Indbyggere, i det mindste, hvad Meningsfriheden angik. Man sammenligne f. Ex. den ved blot Politik kristnede Rollos og hans Normanners retfærdige og blide Regjering i Nordmandiet med de tydske Munkeridderes tyranniske Despotisme i Preusen og Lifland!

Man har endvidere, for at bekræfte vore Forfædres Barbarie, anført at de taalte blandt sig visse Uskikke, som vare en Følge af Hedendommens Grundsætninger og Retsbegreber f. Ex. Faderens Magt

*) Eginhard eller Meginhard, hos Adam af Bremen H. E. I. Erant domi pacati et civium utilitatibus placida benignitate consulentes.

over hans præsumtive Børns Liv, men man har ikke taget sig i Agt for, at de selvsamme Stikke og Vedtægter herskede blandt Romere og Græker, hvem man dog ikke, blot paa Grund heraf, vil tillægge Navn af Barbarer.

At udvikle denne Materie her videre, eller overhoved at skildre vore Forfædres Sæder, vilde blive alt for vidtløftigt. — I denne Henseende maa jeg anbefale de bedste Kilder, nemlig de Oversættelser, vi allerede have eller herefter komme til at have, af Snorros Norske og Saxos Danske Historie, samt af andre enkelte Sagaer saa og visse hertilhørende Afhandlinger i det skandinaviske Selskabs Skrifter, ligesom og Rahbeks nordiske Fortællinger, hvoraf 1te Bind er udkommet og som indeholde virkelige Oversættelser og Uddrag af de islandske Sagaer. Endvidere andre med større Frihed affattede og med egen Digtning blandede Bearbeidelser, som Suhms, Samsøes o. fl. Nordiske Fortællinger, Evalds Skuespil Balders Død og Rolf Krake, Oehlenschlägers Velents Saga og Hroars Saga, samt Digtet Helge, og Sørgespillene Hakon Jarl, Stærkodder, Palnatoke og Hagbart og Signe, samt, hvad de senere kristne Tider angaaer, hans Axel og Valborg m. fl.

Skrifter, som det her vilde være for vidtløftigt at opregne. Endeligen høre hertil forskjellige i Modersmaalet skrevne instruktive Afhandlinger, f. Ex. Engelstoft om Qvindekjønnets Kaar blandt de gamle Skandinaver; P. E. Müller om Venskab (i skand. Lit. Selsk. Skr.) B. Thorlacius om Tvekamp (i d. k. Vidensk. Selsk. Skr.) o. fl.

Jeg nøjer mig med at anføre her Uddrag af en ægte gammel Skildring over Nordiske Hedenoldsſæder af et Digt kaldet Rigsmaal, hvoraf vi dog kun have et Brudstykke tilbage. Det fortælles deri, at Guden Heimdall vandrede omkring langs Strandbredden, under Navn af Rig, og kom efterhaanden til 3 forskjellige Boliger, tilhørende 1) Halvvilde, siden Vornede Bønderfolk, hvorfra alle Trælleslægter og stavnsbundne Bønderfolk nedstammede. 2) Selvejere eller frie Bønderfolk. 3) Herser eller Adelige — fra hvilke a) Jarlerne og (fra disse igjen, b) Kongerne nedstammede. Digteren beskriver den Levemaade ethvert af de tre Ægtepar førte, deres Boliger, Dragt, Beskjæftigelser m. m. dog alt paa en simpel og kort Maade. Rig eller Heimdall som menneskelig Vandrer opholdt sig paa ethvert af disse Steder, samt blev modtaget og beværtet som Gjæst i trende Nætter. Digteren giver paa en ikke utvetydig

Maade tilkjende, at Rig havde Deel i Forplantelsen af det Afkom ethvert af Ægteparrene siden fik, men at han ei erkjendte nogen af Børnene for sine, uden den yngre Rig, fra hvem Fyrster og Konger nedstammede. Ved følgende Uddrag af Digtet vil jeg og tilføie mine Bemærkninger over dets historiske Værd og Betydning, med Hensyn til hver af de omtalte Kaster eller Stammer.

Opskriveren af Digtet forudskikker sin egen korte Forerindring, formodentlig grundet paa Traditionen d. e. de ældste Rhapsoders eller Sangeres Fortælling.

"Saa fortælles der i gamle Sagn, at en af Aserne, som hed Heimdall, reiste engang langs med en Havbred og kaldtes Rig. Efter denne Fortælling er Sangen affattet."

"Den vældige stærke og vise As (Asa=Gud eller Heros) Rig gik fordum frem ad grønne (eller ubetraadte) Veie. Han kom:

1) Til et Hus eller Hytte hvor Dørren stod paa Klem, men Ild brændte paa Gulvet (ligesom i de svenske og norske, samt visse kaukasiske Folks og i de ældste Grækers m. fl. Røgstuer). Dørren stod paa Klem. Der sade et Par Ægtefolk, hærdede af Arbeide (eller Omvandringer) de kaldte Ae og Edda (eller Oldefader og Oldemoder). Konen var klædt i

gamle (eller gammeldags) Klæder, men disse beskrives ikke. Gjæsten Rig satte sig midt i Huset (eller midt paa Bænken) mellem Mand og Kone. Edda fremsatte kluntet, tungt og tykt Brød fuldt af Saaer. Ogsaa frembar hun paa Bordet en Bakke med Suppe, sadt paa et Fad; i øvrigt var kaagt Kalvekjød der den lækkreste Ret. Da de opstode fra Bordet lagde Rig sig midt i Sengen, mellem Ægtefolkene — og blev saaledes i Huset indtil trende Nætter vare forbi.

Efter Ni Maaneder fik Edda en Søn med sort Haar eller af sortladen Hudfarve. Han blev, paa hedensk Vis, overøst med Vand og kaldtes Træl. Han voxte og trivedes vel, men han fik rynket Hud paa Hænderne, krogede Knogler (eller Knoer) tykke Fingre, hæsligt Ansigt, krummet Ryg og lange Hæle. Siden lærte han at prøve sin Styrke, binde Bast, slæbe svære Byrder, og hver Dag maatte han bære Brændsel hjem fra Skoven paa sin Ryg. Did til Hytten kom en Omløberske vandrende; hendes Fodsaaller vare fulde af Ar; hendes Arm var solbrændt, hendes Næse kroget og Thy (eller Tyende, Slavinde, Terne) var hendes Navn. Hun satte sig midt paa Bænken; Sønnen i Huset satte sig hos hende; de hvidskede og snakkede og redte sig en fælles Seng. Saaledes hensvunde de ublide Dage. De

levede dog fornøiede sammen og avlede Børn. Disses allegoriske Navne have omtrent følgende Betydninger:

Sodet.	Røglet.
Grov.	Kluntet.
Kivagtig.	Fuul.
Dratter.	Tykkert.
Klods.	Hønsepog.
Krum.	Liggekjær.

Deres Beskjæftigelser vare: at sætte Gjærder, gjøde Agre, opføde Svin og grave Tørv.

Døttrene vare disse:

Dum.	Stum.
Skjævbenet.	Ørnenæse.
Flane.	Trappetøs.
Tøirepind.	Lurvet.
Laset.	

Af disse tilsammen ere Trællenes Slægter komne.

Saavidt Digteren forsaavidt Qvadets første Afdeling angaaer. I det hele taler han om vore nordiske Landes Indbyggere; Her især om de ældste, og dette tilkjendegives utvetydigen, saavel ved Ordenen i Fortællingen, som ved Navnene Oldefader og Oldemoder. De og deres Afkom beskrives som

forthaarede og mørke af Hudfarve, (altsaa heri lignende Finlapper og Celter, der rimeligvis menes at have været Nordens ældste Indbyggere). Deres Levemaade og Beskjæftigelser lignede de ringeste Bønders, og deres Børn bleve samtligen Trælle eller Vornede, Bønderfolk af den ringeste Stand, da de nemlig undertvunges af de indvandrede Folk, som omtales senere i Digtet. Herved er at mærke at Tacitus *) beskriver Trællenes Forfatning blandt de gamle Tydske paa selvsamme Maade, nemlig saaledes. "Enhver Træl bestyrer sit eget Huus og Bo„lig. Herren paalægger ham en Afgift i Korn eller „Qvæg eller Klædemon, og dette maae Trællen yde." Jeg troer at denne de ringeste Landmænds Trældomsstand, kommer, som sagt, deraf at de vare vore Landets ældste, raae og halvvilde Beboere af finske eller celtiske Stammer; da Gotherne indtrængte fra Østen, udvandrede de tildels til Samojeders, Finlappers og Finners Skove, samt skandinaviske Fjeldegne, eller og de flygtede ud af Danmark til andre Lande, men tildels maatte de afstaae deres bedste Jorde til Gotherne, som for det første boesatte sig fredeligen hos dem (ligesom Penns Britter længe efter i Virgi-

*) I hans Germania 25. Kap.

nien), og disse vare de frie Landmænd som omtales i den følgende Afdeling af Digtet. Længere hen i Tiden ankom de Gothiske Krigerskarer, som ved Hjelp af de før udvandrede Blods- og Bunds-forvante aldeles underkuede og forvandlede hine til de Fremmedes Undersaatter, Slaver eller Vornede. Denne Formodning maa stadfæstes ved saa mange lignende Begivenheder i Verdens Historie. Saaledes have uden Tvivl Indiens og Ægyptens hvide Erobrere undertvunget dets sorte og vilde Indvaanere, men da disse vare langt talrigere, blev det nødvendigt for de fremmede Herskere, at hensætte dem i en bestandig Trældomsstand. Saaledes have og de Tydske Riddere i den saa langt sildigere Middelalder behandlet de fredelige og sagtmodige Preußer, Letter, Esther og Vender; end før var de indfødte Britter vederfaret den samme Skjæbne af Saxerne (i det 5. Aarh.) da Beda siger om dem *), at de tabte ikke allene Ejendom og Frihed, men endog deres eget Modersmaal. Saxerne maatte dog længe efter (i det 11te Aarh.) friste Gjengjeldelsens Ret, da de undertvanges af Normannerne. En samtidig Forfatter siger derom: "Erobreren Vilhelm gav sine Normanniske Vaaben-

*) Hist. Eccles. I, 15.

"brødre, ved hvis Hjelp han havde underlvunget Lan-
"det, Anglernes Jord og Ejendomme, men det lidet,
"som blev tilbage, paalagde han et evigt Trældoms-
"aag." Vi vide altfor vel hvorledes det, længe der-
efter, gik til ved Americas Erobring af de Spanske,
da hele talrige Folk enten bleve ganske eller for en
stor Deel udryddede, og de faae efterlevende bragte
til det skjændigste Slaverie. Saaledes ere end i Dag
de fordum saa herlige Grækker Tyrkernes Trælle —
for ei at opregne flere Exempler, som gjøre det højst
sandsynligt, at vort Nordens ældste Indvaanere ere
paa en lignende Maade blevne undertrykte af de ind-
vandrede Gother. Vist er det derimod, at en stor
Deel af de ringeste Bøndet ansaaes, i de ældste os
bekjendte Tider, som de rige og mægtige Godsejeres
Trælle eller Vornede. Bleve de end frigivne, stode
de ikke i synderlig Anseelse mod de Fribaarne, og det
samme kan siges om de Børn, som avledes af frie
Mænd med ufri eller frigivne Qvinder. I øvrigt
kan det anmærkes her, at Trællene, forsaavidt de
vare afgiftydende Hoveriebønder eller ogsaa Gods-
ejernes Forvaltere, have været meget mildt behand-
lede i det Gamle Norden, imod hvad slige Ulykkelige
i Almindelighed maatte døje blandt de sydlige Folk.
Fra hine trællende Landboer nedstammer vist en stor

Deel af Danmarks stavnsbundne og Vornede Bønder, hvem Friheden først i vore Dage blev gjengivet af en mild og viis Regjering.

II) I Digtets 2den Afdeling omtales de frie Bønder, der vel for det meste vare af Gothisk Herkomst. Digterens Ord ere omtrent disse: "Rig gik fremad, midt ad Vejen, og kom til et Hus hvor Dørren stod paa Klem. Ild brændte paa Gulvet. Et Ægtepar sad der og passed sit Arbeide. Manden tilhøvlede en Væverbom. Hans Skjæg var (zirlig) kjæmmet, Haaret klippet for Panden. En snæver Skjorte havde han paa. Et Skab stod i Værelset. Konen sad og drejede Rokken, udstrakte Armen og lavede Traad til Klæder. Et Tørklæde skjulte Halsen, Skuldrene vare zirede med Knappe eller Skulderbaand. Manden hed Afe (ɔ: Bestefader) Konen hed Amma (Bestemoder), og de ejede Huset. Her gik det til som førmeldt; Kun er det Skade at den Strophe, hvori Maaltidets Beskaffenhed beskrives, synes at være glemt eller bortkommet. Efter 9 Maaneder fødte Amma et Drengebarn som kaldtes Karl (ɔ: Bondemand). Konen indviklede ham i Svøb. Han blev rødhaaret og rødladen; Øinene vare levende eller ustadige. Snart voxte han op og trivedes ret vel.

Han lærte at tæmme Øxen, forfærdige Agerdyrknings-redskaber, opføre Huse, bygge Loer samt Vogne (eller Fartøjer) og at kjøre Ploven. Man hjemkjørte en Pige til Gaarden, med Nøgler hængende (ved Beltet) iført en Gjedehaars Kjortel og giftede hende med Karl. Hun kaldtes Snør (Rask) og satte sig ved Dugen (eller Linnedvæven).

De levede sammen og delte hinandens Formue; satte Bo, avlede Børn og vare fornøjede med deres Kaar. Sønnerne hede:

Mand.	Dreng.
Selvejer.	Tjenende.
Smed.	Bredskuldret.
Bonde.	Bundenskjæg.
Boende.	Bosat.
Stivskjæg.	Snaksom.

Døttrenes Navne vare:

Net.	Brud.
Mø.	Alvorlig.
Munter.	Pige.
Kone.	Viv.
Qvinde.	Sperske.

Af disse tilsammen nedstamme Bøndernes Slægter.

Jeg anmærker herved: at her menes egentlig de frie Bønders Slægter, og de der enten vare Selvejere, eller komne af slige. At Digteren har antaget dem at være yngre i Landet end Trællenes Stamforældre, sees tydelig af Fortællingens Orden, samt af Navnene Bestefader og Bestemoder. Udtrykket: at de eiede deres iboende Hus, bliver her ogsaa meget betydningsfuldt — ligesom ogsaa den rødladne Haar- og Hudfarve, i Modsætning til Trælleslægternes sorte. De gamle Forfattere tillægge Germanerne og tildels Gotherne et saadant Udseende. Bønderne paa et vist Strøg af Rusland siges i Almindelighed at have røde Haar, ligesom og det samme gjelder om en Deel af de kaukasiske Folk. Ogsaa maae man her lægge Mærke til slige Bønders fra de egentlige Trælles forskjellige Beskjæftigelser, samt at Sønnekonen her kjører isteden for at Slavinden maatte gaae paa sine Been o. s. v. Denne hele Kaste eller Stamme synes at have bestaaet af de i Norden først indvandrede Gother, der siden bleve andre mere krigerske og mægtige Forvandtes Undersaatter. Tildels bestod den vel og af Erobrernes Vasaller og underordnede Krigere, der fik de Overvundnes Gaarde og Jorde som Forleninger eller Ejendom.

III) I det tredie Afsnit vedbliver Digteren saaledes: Rig gik derfra ad lige Veje; Han kom til et stort Hus, hvis Dør (eller Port) vendte mod Syden. Dørren stod paa Klem, og var smykket med en (stor) Ring til Haandtag; (saaledes smykkedes de hedenske Templers og siden Kirkernes Dørre med store Brance-Ringe). Rig gik ind i Huset; Gulvet var strøet (med grønne Ene- eller Granegviste, eller med Halm, eller maaskee endog med Sand paa vor endnu brugelige Maade). Der sad et Ægtepar, saae paa hinanden og legte med Fingrene; Han hed Fader, hun Moder. (Imellem) sad Husets Herre og snoede en Buestreng, spændte Buen og skjæftede Pile. Men Husmoderen betragtede sine Arme, strygede Linned, stivede Ærmer (eller Manketter) eller og rettede paa sit anseelige Hovedtøj. Et Smykke bar hun paa Brystet. Hun var iført en lang Kjole eller en Kaabe med Slæb. Hendes Særk var hvidblaa. Hendes Haar var meere skinnende, Brystet lysere, Halsen hvidere end nyt nyfalden Snee. Rig satte sig, midt i Salen, mellem Mand og Kone, og de talede fortrolig sammen. Moder tog en mærket (eller udsyet) Dug af det hvideste Linned og dækkede Bordet. Derpaa fremsatte hun tyndt hvidt Hvedebrød, Sølvfade (eller

forsølvede Fade) med Vildt, Skinke og stegte Fugle, en Kande med Vin og kostbare Bægre. De spiste og drak, og Tiden forkortedes ved fornøjelige Samtaler. Derefter stod Rig op og tyede til Sengen. Saaledes forblev han der en tre Dages Tid. Efter ni Maaneder fødte Moder et Drengebarn og svøbte det i Silke; det blev overøst med Vand, og kaldet Jarl. Hans Haar var blond eller bleglødent, hans Kinder lyse; Øjnene skarpe (eller tindrende) som i den unge Slange.

Jarl voxte op der i Huset, lærte at ryste Landser, flette Buestrenge, bøje Buen, skjæfte Pile, kaste Spyd, knuge Spær, svinge Sværd, at ride, jage og svømme. Did kom Vandreren Rig fra Skoven, lærte ham Runer (Skrift, Sange eller Lærdom) gav ham sit Navn og erkjendte ham for sin Søn. Han gav Sønnen Odelsgods og Adelgods, samt de fra Arildstid beboede Bøjgder.

Den unge Rig reed hjemme fra over mørke Veje og over Fjelde, bedækkede af Rimfrost (eller, ligefrem: over kolde Fjelde) hvor han kom til et Slot. Da rustede han sig til Kamp, reed frem i fuld Fart, og trak sit Glavind. Han yppede Krig, udgjød fiendtligt Blod, fældede Hære og erobrede saaledes Lande. Siden ejede han ene atten store Gaarde

uddelle sin Rigdom til alle (Trængende), deelskjænkede Kostbarheder og smække Gangere; udstrøede de smaae Ringe og sønderhug de større. (Disse Udtryk sigte til den ældgamle Østerlandske og Nordiske Skik at bruge Guld- eller Sølvringe isteden for myntede Penge).

Ædlinge kjørle ad bøndede Veje, til et Slot hvor en Herse boede. Der traf han (nemlig Rig) en smalbeltet (smækker) lys og væver (eller forstandig) Mø som hed Erna. De bejlede til hende, kjørte hende hjem, og giftede hende med Jarl, og hun smykkedes med Brudelinnet. De boede sammen, elskede hinanden, formerede Slægterne og nøde Livet.

Deres Sønner hedte:

Baaren.	Barn.
Noer.	Ægte.
Arving.	Slægtning.
Afkom.	Ætling.
Søn.	Svend.
Kiønsmand.	

Konning hed den yngste.

Rig Jarls Sønner opvoxte hjemme. De tæmmede Heste, bøjede Skjolde, glattede Pile og svingede Landser. Konning især lærte Runer, (eller alskens Lærdom i Sogn, Sange eller Skrift) bringende Liv

og lang Alder. Ved dem lærte han at frelse Mænd, døve Vaaben, stille Søen og dæmpe Flammen, men neddyſſe alſtens Sorger. Saaledes blev han ligeſaa ſtærk og virkſom ſom otte andre.

Han og hans Fader Rig Jarl prøvede deres Styrke i Runer og andre Kunſter, da det erfaredes at Sønnen kunde mere. Da vandt han ſelv med Rette Navnet Rig ſom blev givet ham (af hans Fader).

Den unge Konning reed over Kjær og Skove, ſkjød med Pile og ſtandſede Fugle (eller afrettede Høge). Da ſang en eenlig Krage ſiddende paa ſin Qviſt: Hvi giver du unge Konning dig af med at ſtandſe (eller afrette) Fugle. Snarere burde du ſætte dig til Heſt for at fælde Hære. Dan og Danp eje herlige Slotte, ypperligere Ejendomme end I beſidde. De forſtaae at pløje Havet, at prøve Vaaben og føre Sværd. — — — — — Her ſtandſer det gamle Haandſkrift, ſaa at det hvad vi have tilbage af dette koſtelige Digt, kun er et Brudſtykke. Vi indſee imidlertid heraf, at Digteren vil at alle Adelsmænd, Herſer eller Friherrer, Jarler eller Greever, Prindſer og Konger, oprindelig høre til en Stamme eller Kaſte. Efter det foranførte antager han den dog for den yngſte af de tre, i de omhandlede

Lande; Her kaldes Stamforældrene Fader og Moder. Deres Bolig, Levemaade og Beskjæftigelser udmærke sig tydelig nok fremfor Vorneders og frie Bønders. Mærkværdig bliver os her den Hudens Hvidhed og Glands som tillægges Husets Frue, samt Sønnens blegladne d. e. hvide eller blonde Haar. Skjalden synes at give tilkjende at der, foruden de forommeldte mørke og rødhaarede Menneskearter her i Norden gaves en egentlig blond, samt at denne var den yngste og herskende. Det er denne Kaste eller Stamme, hvem den vandrende Gud (Heimdall under Navnet Rig) erkjender for sit ægte Afkom, og han hjemler den Herredømmet over de øvriges Boliger og Lande. Den opoffrer sig til krigerske Øvelser, og dens Anførere, en efter den anden, erholde Navnet Rig ɔ: stærk eller mægtig, hvortil ogsaa deres heldige Krige og Erobringer berettigede dem. Særdeles mærkeligt er det, naar Digteren siger at Rig den anden drog paa sit Krigstog til mørke Egne og kolde Fjelde, hvor han erobrede Slotte, Herregaarde og Rigdomme, og herskede siden over dette Land. Han er altsaa kommen hid til Norden fra lysere og varmere Egne. Hans Søn kaldtes og Rig, (altsaa den 3de) men tillige Konning (egentlig i Originalen Konr (der vel er det samme som

det østerlandske Khan, vort Konge) og er altsaa vistnok den samme Fyrste ved Navn Rig, om hvilken Snorro siger, at han var den første i Norden der først blev kaldet Konge i Dansk Tungemaal. Efter andre gamle Skrifter ægtede denne Rig Prindsessen Dana, en Datter af Fyrsten Danp til Danpsted i Reidgothernes Land (nemlig i Gothernes ældste europæiske Sæder, i det nuværende Lifland og Preusen). Af deres Søn Dan, som arvede sin Faders Kongerige, skulle alle hans Undersaatter have erholdt Navn af Daner eller Danske. Vi ville ikke indlade os her i nogen vidtløftig Undersøgelse af hine Oldtidens mørke Sagn, men kun tilkjendegive den Formening, at de sigte til vore Forfædres Indvandring til Danmark fra hin Deel af de gamle Gothers Fastland.

Jeg maa saaledes, i Henseende til vore hedenske Forfædres Sæder og daglige Levemaade, lade mig nøje med at have meddelt mine Herer dette Udtog af det sikkert nok ældgamle og fra Hedendommen nedstammende Digt Rigsmaal. I øvrigt maa jeg nu henvise til de førnævnte Skrifter, hvorhos jeg endvidere anbefaler Dem Tacitus's berømte Skrift om Germanien eller det gamle Tydskland (oversat paa Dansk af Dr. Gustav Ludvig Baden, saavel som og

af hans Fader Prof. Jac. Baden) hvorhos det dog er at bemærke, at han deels synes at have skildret Germanerne som altfor raa, og formeget at have skaaret alle Stænder over en Kam, en Feil, hvori mange Reisebeskrivere, Historikere og Ethnographer have gjort sig skyldige — og deels det, at han virkelig tillægger Svionerne ɔ: de svenske eller Skandinaverne, en større Kultur, Civilisation og Rigdom end de Tiders Tydskere.

Hvad vore Forfædres Costume især i Dragter og Vaaben angaaer, saa vil jeg for de ældste os nogenledes bekjendte Tider, henvise til de Afbildninger af Dacer, Sarmater, Germaner, og flere af den Tids saakaldte Barbarer, som findes paa de romerske endnu tilværende Triumphstøtter, opreiste for Trajan henved i Aaret 107 og for Antonin, midt i det samme Aarhundrede. Efter alt hvad jeg kan skjønne, kan man gjerne antage at det nordiske Costume i den Tidsalder har været af lignende Beskaffenhed; især finder man at Dacernes Vaaben ganske ligne slige som ere fundne i vore ældgamle Gravhøje. Vist er det og at Thracer, Phryger, Perser, Alaner og flere østlige Folkeslag, ligesom og paa den anden Side Sarmater, Germaner og Galler, have i disse Poster lignet vore Forfædre; de fleste af disse Folk kaldtes af Romerne braca-

cati fordi de brugte Beenklæder eller Pantalons, som benævntes med Ordet bracca, det Oldnordiske Brok, hvoraf igjen det yngre Danske Brog, Engelsmændenes Breeches o. s. v. Fuldt saa vigtige for os som hine Støtter er dog den theodosianske i Constantinopel fra det 4de Aarhundrede, hvis billedlige Forestillinger ere gjengivne i Banduri Imperium Orientale, Paris, Fol. 2 Tom. Der seer man Gothernes mandlige og qvindelige Dragter, Vaaben, Vogne o. s. v. De fleste af disse Gjenstande ere langt fra at røbe barbarisk Vildhed, men tvertimod vise de enten græsk Zirlighed eller naturlig Simpelhed og uforderdvet men ukunstlet Smag. Ved denne Tidsalder maa man og raadføre sig med Wiedewelts nordisk-antiqvariske Kostumtegninger, tilhørende Kunstakademiets Bogsamling.

Længere hen i Tiden kunne vi benytte de fremmede Afbildninger paa Middelalderens Mindesmærker af Franker, Saxer o. a. tydsk-nordiske Folk, især de fra Norden nedstammende Normanner, paa de forommeldte hos Montfaucon forestilte Tapetserier fra det 11. Aarh. Efter den Tid findes Dragter, Vaaben m. m. afbildede paa forskjellige Danske, Norske og Svenske Monumenter, især i Kirker og paa Lig-

stene. En betydelig Samling af slige Aftegninger forvares paa det Kongl. antiqvariske Musæum.

Tidens Knaphed nøder mig til at afbryde disse archæologiske Bemærkninger. Det maatte til Slutning tillades mig at henvende mine Herrers Opmærksomhed til de senere Tiders nordiske Kunstfrembringelser, af Personer, fra hvem man aldeles ikke kunde vente slige — nemlig de norske Bønders i Træ udskaarne Billedværker. Her see vi Naturens fra den store Verden udelukkede Børn, følge dens og Geniets Vink, i Tilfredsstillelse af den medfødte Tilbøjelighed til kunstig Efterlignelse af skabende Kraft. Dette Anlæg synes at være Nordboernes Arvedel efter deres Forfædre, men endnu er det kun meest det saare forgjængelige Træ, især Valbirken, som hine selvoplærte Billedhuggere meddele Præget af deres levende Aand og Hændernes Kunstfærdighed. Mange norske, ogsaa islandske Bønder have bragt det utrolig vidt heri. Endog Kiødsstedsfolk af Smag have undertiden betalt deres udskaarne, ofte massive Træstykker med Sølv af lige Vægt. En norsk Hyrdedreng saae Kong Christian den 5te i en Hast passere forbi paa Landevejen; han beholdt Kongens Udseende i Hukommelsen og udskar snart hans Portræt i Beenved med

træffende Lighed*). Endnu i Aaret 1785 siger Lund om Øvre Tellemarkens Bønder **). "Mange, fornemmelig i visse Sogne, ere meget hændige, og nogle, saasom i Hvidesøe, vise Genie til Billedhuggerarbeide. . . . Vistnok vilde der blandt Almuen i Norge vise sig mange dygtige Mestere, som nu unyttig fortære deres naturlige Indbildningskraft og Flid, naar de vidste at skaffe sig de fornødne Instrumenter, og havde nogen Anvisning".

Saaledes haaber jeg at have viist, at Kunstens Genius, endda ikke i de dunkleste saakaldte barbariske Tider, har været vort Norden fremmed. Den har viist sin velgjørende Indflydelse paa vore Stammefædres Land, ved de under deres Hænder opstaaede store, dels varige tildels ogsaa smagfulde Bygninger og Mindesmærker, Billedværker og Malerier, skjøndt kun faae af artistisk Mærkværdighed have undgaaet fanatiske Forfølgeres ødelæggende Raserie og Tidens alttærende Tand. Aldrig er dog den Naturen forædlende Kunstsands veget fra vore Egne; Endmindre kunne vi nu befrygte at det fremdeles vil skee. Fra Norden opsteg den straalende Sol, som fordunkler selv de største Kunstens Lys, ved hvis Skin Aartusender frydedes og underviistes. Gothen har gjenvundet Grækerens Krands ved at efterligne hans herlige Mon-

*) Pontoppidans Norske Naturhistorie. 2 D. S. 394.
**) Beskrivelse o. Ov. Tellem. S. 144.

ſkre og Hedenolds ſydlige Gudbomme — nu bove han og at oploftr Øjnene til ſine egne. Staae de end ei forſtenede i den kolde Marmor, ſaa leve de dog endnu i herlige Digtninger, ja! endog i ſelve Naturen. Nordiſk Aand beſjæle den nordiſke Kunſtner; han lytte til Oldtidens Sange, til Fædrenes Sagn, atter fremkaldte til levende Virken fra Glemſelens Afgrund, hvori uværdig Ligegyldighed for vort Eget, for vor herligſte Arv, for Fædrenes Minde og Hæder, havde henkaſtet dem! Den aandfulde nordiſke Kunſtner gaae ſaaledes i vore gjenoplivede Skjaldes Spor, og vore Øjne ſkulle ſee de herlige Syner, ſom hidindtil kun forlyſtede Aandens Blik, og hvorom Digterens Sange, ved at glide med Vindens Fart forbi vore lyttende Øren, ikke kunne give os de anſkuelige Begreber hvorefter vi længes. Virke Videnſkab, Digtning og Kunſt ufortrøden, i ſkjøn og kraftig Forening, til det ſtore Maal hvorefter vi tragte, ſaa vil det ſikkerligen opnaaes og vort Fædrelandsſind vil lønnes med Fremmedes Bifald og Agtelſe, med egen Selvſtændighed og Lykſalighed.

